

Національний університет «Львівська політехніка»
Інститут гуманітарних та соціальних наук
Кафедра історії, музеєзнавства і культурної спадщини

**«СПАДЩИНА УНІВЕРСИТЕТІВ: ІСТОРІЯ,
КУЛЬТУРА, ПОСТАТІ»**

**Тези науково-практичної конференції
(20-21 травня 2021 р.)**

УДК 378.4:008(06)

Спадщина університетів: історія, культура, постаті: Тези науково-практичної конференції, 20-21 травня 2021 року / упор. Ю. Курдина. – Львів, 2021. – 99 с.

Видання містить тези доповідей науково-практичної конференції «Спадщина університетів: історія, культура, постаті». Досвідчені та молоді науковці висвітлюють різноманітні аспекти історико-культурної спадщини університетів: діяльність університетів в окремі історичні періоди; визначні постаті; особливості функціонування музеїв закладів вищої освіти тощо. Ряд тез являють собою біографи випускників та викладачів Львівської політехніки, які маловідомі для загалу.

Матеріали стануть корисними для широкої наукової громадськості, викладачів, аспірантів, студентів та музейних працівників.

Організатори конференції:

Національний університет «Львівська політехніка»
Інститут гуманітарних та соціальних наук
Кафедра історії, музеєзнавства і культурної спадщини

За точність наведених фактів і даних відповідальність несуть автори опублікованих матеріалів.

ЗМІСТ

Банах Василь Соціальна функція музеїв: від Доби Просвітництва до «екомузею»	5
Босак Василь Тиміш Білостоцький: педагог, громадський діяч та опікун галицької молоді	8
Бурко Ольга, Чжоу Юйан Вивчення та популяризація колекцій віртуальних музеїв університету інокомунікантами	12
Вербицька Поліна Кирило Неофітович Михалевич – випускник Львівської політехніки та викладач Львівського політехнічного інституту	18
Ганусин Олена Приватне життя та сімейні практики українських викладачів наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст.	23
Гнідик Ірина Історико-культурна спадщина університетів Італії	26
Годованська Оксана Радянізація львівських вузів у 1939-50-х роках ХХ ст.	30
Голубець Володимир «Страсті за музеєм» : з історії створення Українського військово-історичного музею-архіву у м. Вінніпег	33
Конюхов Сергій Критичне споглядання: науковці та експерти як відвідувачі музею	38
Копитко Андрій До питання про навчальні та наукові праці В. Клецького з відділу стародруків і рідкісних видань НБ ЛНАУ (кінець ХІХ – початок ХХ ст.)	43
Кузьмин Роман Викладач Вищої технічної школи у Львові, який полемізував із Альбертом Ейнштейном: біографія Людвіка Зільберштейна (1872-1948)	49
Курдина Юлія Співтворець польського скаутства та науковець: нариси біографії Міхала Аффанасовіча	53
Лемішовська Олеся Викладання бухгалтерських дисциплін у Львівській політехніці в ХІХ – першій половині ХХ ст.	56
Мельник Ростислав Студентське проектно-конструкторське бюро Львівського політехнічного інституту у 1960-1970-х рр.: завдання, склад, основні форми й напрями діяльності	59
Муравська Світлана Нематеріальна культурна спадщина університетів: окреслення сутності	64
Нагірняк Андрій Релігійний туризм як спеціалізований вид туризму	66

Надольська Валентина Підготовка фахівців спеціальності 027 «музеєзнавство, пам'яткознавство» у Волинському національному університеті імені Лесі Українки	69
Павлишин Андрій Студентський активіст, винахідник, громадський діяч: причинок до біографії Володимира-Євгена Богачевського	75
Пинда Любов Наукова спадщина вчених у галузі агрохімії та ґрунтознавства дублянського науково-освітнього осередку кінця ХІХ – початку ХХ ст.	78
Стасюк Іван Львівський період діяльності Остапа Волощака – українського дослідника світового рівня	84
Терський Святослав Роль науковців львівських університетів у вивченні історико-культурної спадщини південно-східної Львівщини на сучасному етапі	88
Хома Іван Перспективи підготовки фахівців зі спеціальності 027 «Музеєзнавство, пам'яткознавство»	91
Чабак Людмила Цінність історико-культурної спадщини університетів	93
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ	97

СОЦІАЛЬНА ФУНКЦІЯ МУЗЕЇВ: ВІД ДОБИ ПРОСВІТНИЦТВА ДО «ЕКОМУЗЕЮ»

Вперше розуміння та окреслення соціальної ролі музеїв відбулося в епоху Просвітництва, коли на базі королівських або приватних колекцій пам'яток виникає феномен «публічного музею». В часи Французької революції в силу законодавчих офіційних актів держави, а не волі «просвітлених» правителів чи окремих приватних осіб, музей стає публічним у Франції. За кожним громадянином закріплюється право на прилучення до спадщини, місію збереження й популяризації якої серед інших інституцій беруть на себе також і музеї. Новий характер взаємовідносин суспільства й культурних та культурних цінностей дозволив музею перетворитися у суспільний інститут поруч із сім'єю, школою тощо [6, с. 94].

Відтак наріжною соціальною місією музею утверджується його освітня функція. Сам процес перетворення перших музейних форм у публічні у XVIII сторіччі пов'язаний із утвердженням позитивістської парадигми просвітництва населення. Наукове пізнання реальності й оточуючого світу виступали у ній в якості фундаментальної мети. Прецедент використання музейних колекцій у навчанні студентів був створений у 1683 році в Оксфорді, де виник освітній музей. Ця практика поклала початок формуванню нової соціальної функції музею як освітньої інституції. Просвітництво й поширення знань серед народу стало одним із визначальних ідеалів суспільного руху, відтак музей почав розглядатися як засіб для реалізації цього ідеалу [9, с. 82-83, 85].

З другої половини XIX століття музейна діяльність характеризується пошуком нових моделей організації музеїв, розробкою експозиційних новацій, способом взаємодії відвідувачів з музейними об'єктами. Для цього періоду характерна навчальна та освітньо-виховна концепція музею. Формування філософських поглядів на мету і функції музеїв в цей час відбулося під впливом англійського мистецтвознавця Джона Рескіна (1819 – 1900), який вбачав у музеї місце, де життєві спостереження людини використовуються для розвитку й усвідомлення відчуття душевної краси, для професійної творчості [8, с. 307].

Для другої половини XX століття в абсолютній більшості визначень терміну музей характерним є присутність слова «соціальний». Традиційні музеєзнавчі підходи, окреслюючи розуміння музею, вживали поняття «інститут соціальної пам'яті». Поєднання «музей – соціальна пам'ять» розглядається в

контексті традиційного уявлення про суспільне призначення музею: задоволення суспільних потреб в збереженні і використанні предметів реального світу, як елементів історичної пам'яті, документальних засобів соціальної інформації, естетичних цінностей [4, с. 157].

Проте, починаючи із 1970-х років соціальна функція музеїв піддається суттєвій ревізії. Дев'ята Генеральна конференція ІКОМ, яка відбулася у Парижі в 1972 році підкреслила нагальність у зміні соціальних пріоритетів музеїв. У її рішеннях наголошувалося на тому, що «музеї не можуть обмежуватися пасивним поповненням колекцій та проведенням вузько спеціалізованих досліджень. Їм необхідно приймати активну участь у вирішенні першочергових завдань сучасності». Відтак музеї мали б висвітлювати притаманними їм методами і засобами такі важливі суспільні питання, як расизм, бідність, майнова нерівність, наркоманія тощо [10, с. 6]. Макамінан Макагіансар, який із 1976 до 1985 року обіймав посаду помічника Генерального директора ЮНЕСКО з питань культури наголошував, що в нових йому реаліях зосередження уваги винятково на «збереженні культурних цінностей та їх поглибленому вивченні» не є достатньою умовою соціальної функції музею в контексті його суспільної користі [7, с. 4].

Таким чином, у заданий період 70-х – 80-х років ХХ століття відбувається поступове, проте неухильне зміщення акцентів від моделі музею, як установи, котра задовольняє суспільні потреби у збереженні та використанні предметів реального світу в якості документальних засобів збереження соціокультурного досвіду, до моделі комунікаційного обміну у більш широкій інтерпретації. Від основних цілей: збирання та надання соціально значимої інформації, зашифрованої в музейних предметах, відбувається перехід до таких цілей, як розроблення технологій впливу на емоційне сприйняття відвідувачів [1, с. 78-79].

Однією з перших практичних спроб втілення нової соціальної ролі музеїв у повсякденну практику стала так звана «нова музеологія». «Нова музеологія», напрям зарубіжної музеології, що виник в 1980-х рр. на основі теоретичного узагальнення досвіду розвитку громадських музеїв, екомuzeї та інших музеїв нового типу. Музей розглядається прихильниками нової музеології насамперед як форма, націлена на вирішення актуальних проблем місцевого співтовариства, а також шляхом відтворення музейними інтерактивними засобами традиційних народних свят, ремесел, звичаїв, елементів побуту тощо актуалізувати нематеріальну культурну спадщину [2, с. 92-93]. Соціальну роль екомuzeю один із його творців французький теоретик і практик музейної справи Жорж Анрі

Рив'єр окреслив наступним чином: «Екомузей – це школа, оскільки вона залучає місцевих мешканців у свою діяльність, пов'язану із вивченням й охороною спадщини, а також сприяє більш чіткому усвідомленню ними свого майбутнього» [3, с. 3]. Видатний англійський музеолог Кенет Хадсон (1916 – 1999) вважав «екомузей» «невеликою ділянкою природного або міського ландшафту зі всім, що на ньому розміщується». Такий музей – на переконання К. Хадсона – відіграє величезну роль у підвищенні історичного та соціального самовизначення місцевого населення. Це сприяє усвідомленню цінності важливих історичних об'єктів, які охороняються, завдяки чому музейні «колекції» можуть з часом набувати постійного характеру [11, с. 94].

Сучасний французький музеолог Серж Шом'є стверджує, що система поглядів екомузеології (як частини нової музеології) стала вершиною критики зосередження музеїв винятково на збереженні та вивченні своїх колекцій. У наслідок повсюдного виникнення общинних і сусідських музеїв, розвитку інших подібних експериментів, музей розпочав процес власного переосмислення. Музей почав розглядатися як інститут, який перебуває «на службі громади й навіть спадщини, а комунікація стала центральною темою його функціонування» [5, с. 69].

Таким чином ідеологія «нової музеології» та практика екомузеїв виокремила в якості основоположної таку соціальну функцію музею, як його тісна взаємодія із місцевими громадами заради збереження та актуалізації спільної спадщини.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Акулич Е.М. Музей как социальный институт // Социологические исследования. – 2009. – № 6. – С. 78 – 89.
2. Банах В. М. Питання культурної спадщини в контексті нової музеології // Гілея: збірник наукових праць. – 2016. – Вип. 112 (9). – С. 92 – 95.
3. Жорж Анри Рив'єр Эволюционное определение экомузея // Museum. – 1985. – №148.
4. Калібовець С. М. Музей як феномен соціальної пам'яті // Література та культура Полісся. – 2020. – №99: Серія «Історичні науки». №13. – С. 153 – 165.
5. Куклинова И. А. Новая музеология: современное осмысление концепта // Вестник СПбГИК. – 2020. – №3(44). – С. 68 – 72.
6. Куклинова И. А. Феномен публичного музея в трудах современных франкоязычных исследователей // Вестник Ленинградского государственного университета имени А. С. Пушкина. – 2013. – №1. Том 2. Философия. – С. 88 – 95.

7. Макагиансар Макамиан Воспитательная и просветительная роль музеев сегодня и завтра // Museum . – 1984. – №141.
8. Снагощенко В. Еволюція концептуальних моделей сучасного музею // Світогляд – Філософія – Релігія. – 2013. Вип. 4. – С. 306 – 315.
9. Тимофеева Л.С. Трансформация образовательной функции музея: историческая ретроспектива (XVII – начало XX вв.) // Вопросы музеологии. – 2010. – №1. – С. 82 – 88.
10. Хаген Таге Хойер Музей как просветительное учреждение // Museum. – 1984. – №144.
11. Hudson K. A. Social History of Museums: What the visitors thought. – London: Palgrave Macmillan UK, 1975. – 210 p.

ВАСИЛЬ БОСАК

Національний університет «Львівська політехніка»

Науковий керівник: к.і.н. Кузьмин Р.Я.

ТИМІШ БІЛОСТОЦЬКИЙ: ПЕДАГОГ, ГРОМАДСЬКИЙ ДІЯЧ ТА ОПКУН ГАЛИЦЬКОЇ МОЛОДІ

Тимотей (Тиміш) Петрович Білостоцький народився 6 березня 1905 р. у м. Львові. Про його ранні роки відомо мало: навчався в Академічній гімназії, опанував гру на альтгорні (альті) і брав участь в музичних конкурсах, став солістом в гімназійному хорі, а також був активним у спортивному житті. Подальше навчання пов'язав з Львівським університетом Яна Казимира. Після закінчення навчання Тиміш Білостоцький обрав професію педагога в Українській Торговельній Школі м. Львова. Читав лекції з фізкультури, керував студентським хором аж до Вересневої кампанії 1939 р. Під час окупації Радянським Союзом західноукраїнських земель («перші совіти», 1939-1941 рр.), Т. Білостоцький став викладачем Львівського політехнічного інституту і музикантом симфонічного оркестру [1, с. 4].

В 1920-30 рр., крім викладацької діяльності, Тиміш Білостоцький активно брав участь в українському громадському житті. В тогочасній пресі збереглися відомості про його участь в діяльності пожежно-спортивного товариства «Сокіл» [5, с. 381], що пропагувало серед членів: національну єдність українців, фізичне вдосконалення, командні види спорту, табори і мандрівки. Наприклад, 15 лютого 1927 р. у львівському Народному Домі (вул. Театральна, 22) під його

керівництвом відбулась яскрава спортивна дефіляда за участі усіх відділів «Сокола-Батька» (центрального осередку організації) [7, с. 4].

Протягом усього життя Тиміш Білостоцький був активним членом скаутської організації «Пласт» (Академічна гімназія у Львові була її першим осередком). Разом з побратимами він виховував новацькі гуртки, проводив табори і мандрівки. До заборони пластового руху польським урядом в 1930 р., він належав до куреня «Орден Залізної Остроги» [1, с. 4], що перейняв лицарську традицію Українських Січових Стрільців. За ефективну організаційну діяльність Т. Білостоцький в 1922 р. був нагороджений однією з найвищих нагород «Пласту» - «свастикою заслуги».

Після переходу «Пласту» в підпілля, документальне підтвердження діяльності колишніх активних членів руху знайти важко. Проте, вона продовжувалась під прикриттям «Комісії виховних осель і мандрівок молоді». Відновлення скаутського руху в Галичині стало можливим під час Другої світової війни. Український Центральний Комітеті, що був представником українських інтересів перед німецькою адміністрацією, клопотав про створення «Виховних Спільнот Української Молоді» (ВСУМ) [5, с. 5]. Т. Білостоцькому (на той момент керівнику «тіловиховної секції» при Українському Центральному Комітеті - УЦК) було доручено нагляд за організацією і проведенням таборів ВСУМ на Самбірщині, конференції тіловиховників (керівників гуртків) 28-30 грудня 1943 р. Подальше пластування він продовжив вже на еміграції.

Зазнаючи великих людських втрат на фронтах Другої світової війни, німецьке військо і промисловість потребували нових людських ресурсів. Німецькі урядові установи отримали інструкцію про військовий і трудовий обов'язок для молоді (15-20 років), дорослих (20-35 років) і старших чоловіків (від 55 років). Спочатку українську молодь примусово залучали до роботи в «Службі праці» («Арбайтдінст» при Імперській службі праці) під гучною назвою «Українська Служба Батьківщині». Весною 1944 р. в Галичині розпочалась кампанія вербування юнацтва в підрозділи помічники протиповітряної оборони (нім. «flakhelfer», в україномовних джерелах поширені терміни «СС-Юнацтво» і «флакгельфери») при Люфтваффе [2, с. 455-457]. Така практика вже була випробувана в самій Німеччині, – на базі молодіжної організації «Гітлерюгенд» ще з 1943 р. [2, с. 452]. Тому, за організаційно-ідеологічну та початкову військову підготовку відповідав гітлерюгенд-гавптбанфюрер Нікель [4, с. 14-15].

Для громадськості Галичини кампанія набору до лав СС-Юнацтва стала несподіванкою. Голова Військової Управи дивізії «Галичина» (ВУ), полковник

Альфред Бізанц, зустрів звістку з ентузіазмом [4, с. 15]. Його захоплення не поділяли інші члени ВУ, а також голова УЦК Володимир Кубійович і керівник Відділу Молоді при УЦК Зенон Зелений [3, с. 40]. Життєвий шлях педагога Зенона Зеленого також пов'язаний з Львівською політехнікою, в якій він навчався на інженерному факультеті [6].

Зенон Зелений, Тиміш Білостоцький, та інші члени Відділу Молоді при УЦК на нараді вирішили не ангажувати молодь до вступу в СС-Юнацтво, обережно протидіяти вербувальній комісії і стежити за добровільністю вступу, домоглись допущення представників Відділу для опіки над зголошеними [4, с. 20-21]. Також проф. Білостоцького призначено представником від УЦК для опіки за юнаками [4, с. 42]. До його безпосередніх обов'язків входили: відвідини вишкільних таборів для СС-Юнацтва; нагляд за дотриманням в таборах санітарних умов, наявності військового обмундирування, харчів; захист молоді перед командирами та інструкторами; підтримка морального стану і забезпечення духовної опіки для юнаків.

Наприклад, вже перші відвідини транзитних і вишкільних таборів поблизу Кракова показали випадки наявності епідемії тифу серед українців, скарги на проблеми зі здоров'ям деяких підлітків, антисанітарію, відсутність обмундирування. Проф. Білостоцький активно подавав скарги і домогся проведення лікарських комісій, під час яких виявлено кількох непридатних до служби юнаків [1, с. 19-22].

Для забезпечення духовної опіки над СС-Юнаками, Тиміш Білостоцький звернувся до капелана дивізії «Галичина» (а під час Перших Визвольних Змагань також Галицької Армії) отця Василя Лаби. До справи долучили ще протоієреїв Сапруна і Сагайдаковського, а загалом для опіки було притягнуто 22 священослужителів [1, с. 6].

Іншим гострим (особливо для шкільного педагога) питанням було забезпечення для української молоді навчального процесу [1, с. 94]. Для німецьких флякгельферів були розроблені спеціальні навчальні програми, видані окремою брошурою. Українським юнакам під час агітації також обіцяли навчання в збірних шкільних групах і за наявності необхідних засобів [4, с. 17]. Проте, вишкільники і німецькі офіцери протиповітряної оборони не проявляли жодної ініціативи в цьому напрямку. Для навчання предметів курсу середньої школи, Тиміш Білостоцький добився вербунку 11 українських викладачів і 6 помічників викладачів, а також виділення учням часу після несення щоденної служби [1, с. 6].

В останні місяці бойових дій картотеку установи Нікеля, в якій містилися дані про чисельність юнацтва протиповітряної оборони всіх народів (українців — галичан і наддніпрянців, росіян, білорусів, естонців, литовців [2, с. 453]), було втрачено через пожежу під час бомбардування. Проте, проф. Білостоцький підрахував: станом на 31 березня 1945 р. чисельність українських юнаків становила 6547 осіб, а юначок — 1121 [1, с. 172]. В статистиці не враховано юнаків, що на момент її складання вже досягли 19-20 річного віку і були переведені в інші підрозділи Люфтваффе. Приблизні бойові втрати становили 11 осіб, серед них 9 юнаків і 2 юначки [1, 181 – 182].

Після закінчення Другої світової війни Тиміш Білостоцький потрапляє до американської зони окупації і продовжує педагогічну діяльність серед української еміграції [1, с. 7]. Згодом переїжджає до Сполучених Штатів Америки і мешкає спочатку в штаті Нью-Йорк. Згодом переїжджає до штату Нью-Джерсі, де невтомно трудиться в «Пласті» та українській громаді. Помер 6 липня 1995 р., залишивши спогади про свою діяльність під час Другої світової війни [1].

Тиміш Білостоцький був прикладом справжнього українського педагога, життя якого було присвячене плеканню молоді в дусі фізичного виховання і патріотизму. Протягом Другої світової війни на долю української молоді випало багато випробувань – переслідування двох тоталітарних режимів (радянського і німецького), залучення до важких примусових робіт, служба у військових формуваннях ворогуючих держав. Проф. Білостоцький під час своєї діяльності у Відділі Молоді при УЦК доклав великих зусиль для покращення умов перебування на службі українських СС-Юнаків, а також сприяв їх навчанню і духовній опіці.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Білостоцький Т. Спогади. – Б.м.: Накладом Братства кол. вояків 1-ої УД УНА, 2000. – 183 с.
2. Боляновський А. Українські військові формування в збройних силах Німеччини (1939-1945) – Львів, 2003. – 686 с.
3. Горохович Т. Зенон Зелений – опікун українського юнацтва в вирі Другої світової війни // Вісті комбатанта. – 1975. – Ч. 2. – С. 39-41.
4. Зелений З. Українське юнацтво у вирі Другої світової війни. – Торонто: Накладом братства вояків 1-ої УД УНА, 1965. – 208 с.
5. Сова А., Юзич Ю. Мартиролог Українського Пласту / [уклад. Свідзинська О.]; – Львів : Папуга, 2015. – 432 с.

6. Соляр І. Зелений Зенон // Енциклопедія Сучасної України: електронна версія [веб-сайт] / [ред.-упоряд.: І.М. Дзюба, А.І. Жуковський, М.Г. Железняк та ін.]; – Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2010. Режим доступу: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=16797 [08.05.2021].
7. Т. Ф. З руханки і спорту. Руханковий попис «Сокола-Батька»// Діло. – 22 лютого 1927. – С. 4.

ОЛЬГА БУРКО
ЮІАН ЧЖОУ

Національний авіаційний університет

ВИВЧЕННЯ ТА ПОПУЛЯРИЗАЦІЯ КОЛЕКЦІЙ ВІРТУАЛЬНИХ МУЗЕЇВ УНІВЕРСИТЕТУ ІНОКОМУНІКАНТАМИ

Важливе місце в наукових напрацюваннях Ольги Криницької, Олени Подобєд, Ганни Швець та інших учених посіли екскурсії в музеї. Учені розглянули орієнтовні варіанти екскурсійної роботи в навчанні мови. Ольга Криницька розкрила особливості заняття-екскурсії як засобу трансляції краєзнавчої інформації крізь призму основних видів комунікативної діяльності, обґрунтувала його оптимальну структуру для інокомунікантів [1,с.47]. Олена Подобєд увела в практику звіт студентів у формі мультимедійної презентації або слайд-фільму про віртуальну екскурсію в музеї. Ганна Швець оприлюднила афористичне гасло: «Прийшов, побачив, вивчив» на означення ефективності прийому екскурсії в навчанні мови студентів іншомовних країн [3,с.307]. Проте в умовах дистанційного навчання нівелюється слово «прийшов». Актуальним стає лексема «почув». Ганна Швець розглядає такі форми віртуальної екскурсії: власне віртуальна екскурсія, слайд-шоу, фотодобірка, мультимедійна презентація тощо. Науковець вважає її ефективною, якщо вона є «своєрідним продовженням лексико-граматичної теми з практичного курсу української мови і виступає динамічною формою розвитку комунікативних навичок іноземних студентів [3,с.302]. Використали її тезу для організації онлайн-марафону «Віртуальні музеї НАУ».

Розпочали його з віртуальної презентації «Меморіальний кабінет-музей авіаконструктора Олега Антонова в НАУ» [4], оскільки 7 лютого минуло 115 років із дня народження Олега Антонова. Після ознайомлення з теоретичним матеріалом «Значення та вживання місцевого відмінка. Місцевий відмінок у значенні місця» та виконання відповідних вправ, запропонували репродуктивне аудіювання, тобто повторювали подану в презентації інформацію. Запропонували прочитати українсько-англійський словник до розмовної теми

«Меморіальний кабінет-музей авіаконструктора Олега Антонова в НАУ», потім озвучили текст: «24 травня 2020 року Президент Ради ІКАО приїхав до Національного авіаційного університету. Олумуїва Бенард Аліу закінчив його у 1983 році за фахом «Інженер-механік з експлуатації літаків». Він має сертифікат інженера з технічного обслуговування і ремонту повітряних суден з різними кваліфікаційними відмітками. У 1987 році отримав ступінь кандидата технічних наук. На розширеній Вченій раді НАУ Президенту Ради ІКАО вручили звання почесного доктора університету. Він сказав: «Я приїхав сюди вчитися мрійливим юнаком, а вийшов зі стін університету дорослою людиною. Я готовий до розв’язання складних завдань, що ставить переді мною життя. І сьогодні я приймаю звання почесного доктора НАУ частково від свого імені і частково – від імені Міжнародної організації цивільної авіації та моїх колег. Нинішнім студентам НАУ хочу сказати: ви обрали чудову професію, і коли ви почнете працювати у сфері світової авіації, її миротворчий дух ніколи не залишить вас». Доктор Аліу зробив внесок у розробку національної політики Нігерії в галузі цивільної авіації. У рамках візиту до НАУ Президент ІКАО узяв участь у відкритті Меморіального кабінету-музею Олега Антонова в 11 корпусі Національного авіаційного університету, аудиторії 220. Знаний авіаконструктор був членом Вченої Ради Київського інституту інженерів цивільної авіації (нині – НАУ) та читав студентам лекції з конструювання літаків. Сьогодні в університеті викладає його донька – Анна Антонова, професор кафедри вищої математики». Інокомуніканти глобально сприйняли інформацію (охопили зміст загалом). Потім повторно слухали фрагменти тексту відповідно до спроектованих тестів. Наприклад:

№	Запитання	Відповіді
1	Яку спеціальність одержав Президент Ради ІКАО в Національному авіаційному університеті?	А) інженера-конструктора Б) інженера-механіка з експлуатації літаків В) диспетчера Г)техніка
2	Де розташований Меморіальний кабінет-музей авіаконструктора Олега Антонова?	А) в 11 гуртожитку НАУ, аудиторії 22 Б) в 1 корпусі НАУ, аудиторії 20 В) в 11 корпусі НАУ, аудиторії 220 Г) в 10 корпусі НАУ, аудиторії 220
3	Який літак можна побачити на території НАУ?	А) Ан-2 Б) Ан-26

		В) Ан-22 Г) Ан-255
--	--	-----------------------

Інокомуніканти визначали, на яке питання відповідають виділені слова, визначали назву відповідного відмінка. Таким чином, іншомовні студенти одночасно сприймали візуально та на слух текст, намагаючись зрозуміти усне мовлення викладача, упізнати відмінкову форму іменників. Так що аудіювання стало основою їхньої співпраці.

Протягом періоду дистанційного навчання у НАУ сформували текстотеку «5 причин відвідати віртуальні музеї НАУ». Наприклад, під час вивчення лексико-граматичної теми «Значення та вживання знахідного відмінка. Знахідний відмінок у значенні прямого об'єкта» працювали з текстом для читання та осмислення: «У Державному музеї авіації імені О.К. Антонова відкрився зал авіаційних симулятор... **Його** варто відвідати, тому що: по-перше, відвідувачі музею можуть відчути **себе** справжніми пілот... літака або військовими льотчик.... По-друге, екскурсант... можуть побачити три **кабін**... По-третє, у двох із них вони можуть грати у парі, змагатись один з одним або разом проти «комп'ютера» Це гра "Повітряний бій". По-четверте, для гри доступні різні моделі винищувач... та бомбардувальник... часів Другої світової війни. По-п'яте, третя **кабін**... імітує двомісний **літак** українського виробництва "Аеропракт" А-22 і зроблена на основі платформ... "Microsoft Flight Simulator X". Прилади керування ідентичні тим, що встановлені у справжньому літак...». Після тексту подали низку слів та словосполучень, перекладених мовою-посередницею (англійською) й необхідних для розуміння студентами прочитаного, поставили питання до виділених слів, вказали назву відмінка, що відповідає на це питання, вписали пропущені відмінкові закінчення, провели пошук відповідей у тексті на питання:

1. Скільки кабін в авіаційних симуляторах музею?
2. Як називаються дві з цих кабін?
3. Який літак імітує третя кабіна?
4. Назвіть платформу, на основі якої відбувається «Повітряний бій»?

На п'яте питання «Хто може допомогти відвідувачам музею грати в кабінах авіаційних симуляторів?» студенти могли відповісти після ознайомлення з матеріалом за покликанням: <http://space.com.ua/2019/06/06/u-derzhavnomu-muzeyi-aviatsiyi-imeni-o-k->.

12 квітня продовжили онлайн-марафон віртуальною екскурсією «Всесвітній день авіації та космонавтики в НАУ» під час вивчення лексико-граматичної теми «Значення та вживання давального відмінка. Давальний

відмінок іменників у значенні адресата. Конструкція кому? + модальне слово (можна, варто, треба, потрібно, необхідно) + інфінітив». Студенти побачили алею героїв на території університету, ознайомилися з історією її появи. Потім відповіли на відкриті тести. Наприклад:

Запитання	Відповіді
Кому доручили посадити дерева на алеї?	А) Леоніду Каденюку, Олександрю Галуненку, студентам Б) героям В) друзям Г) знайомим
Кому присвячена алея?	А) студентам Б) героям В) викладачам Г) кураторам

Інокомуніканти визначали, який відмінок відповідає на виділене питання, знаходили у відповідях до тестів приклади слів, що відповідають на нього. Завершили онлайн-марафон переглядом відео «Музей-ангар НАУ» в youtube [5], під час вивчення лексико-граматичної теми «Знахідний та родовий відмінки у значенні напрямку руху: куди?/звідки?». Перед переглядом відео провели підготовчу вправу: ознайомили з перекладним словником до тексту диктора. Після перегляду відео запропонували питання на розуміння почутого: що цікавого можна побачити у музеї-ангарі НАУ? На закріплення перегляду відео змодельовали ситуацію міжкультурного діалогу «Україна – Китай»: сформували діади читців й запропонували прочитати орієнтовні діалоги.

Зразок віртуального діалогу про музей науки та техніки в Україні	Зразок віртуального діалогу про музей науки та техніки у Китаї
<p><i>Студент-екскурсант:</i> - Я чув про музей-ангар НАУ. Хочу його відвідати.</p> <p><i>Куратор студента:</i> -Це легко зробити. Він знаходиться у корпусі №11.</p> <p><i>Студент-екскурсант:</i> -О! Це навпроти нашого Аерокосмічного факультету?</p> <p><i>Куратор студента:</i> -Так. Але чому саме цей музей?</p>	<p><i>Викладач-екскурсант:</i> -Юйан Чжоу, скажіть, будь ласка, українською мовою назву цікавого музею в Китайській Народній Республіці.</p> <p><i>Студент-екскурсовод:</i> -Національний музей науки і техніки Китаю.</p> <p><i>Викладач-екскурсант:</i> -Як називається місто Вашої країни, де він розташований?</p>

<p><i>Студент-екскурсант:</i> - Якщо зайти в музей-ангар НАУ, то можна побачити великий парк авіаційної техніки.</p> <p><i>Куратор студента:</i> -Так, Ви зможете підійти до двох пасажирських авіалайнерів, трьох літаків малого класу, сісти за штурвал гелікоптера Мі-8. Серед експонатів є авіаційні двигуни, чорні скриньки.</p> <p><i>Студент-екскурсант:</i> -Буду чекати закінчення карантину, щоб відвідати його.</p> <p><i>Куратор студента:</i> - Не варто так довго чекати. Ви можете переглянути в youtube відео «Музей авіації-ангар НАУ»</p>	<p><i>Студент-екскурсовод:</i> - Це місто Цзянсі провінції Цзянсі.</p> <p><i>Викладач-екскурсант:</i> -Із якими експонатами можна ознайомитися у цьому музеї?</p> <p><i>Студент-екскурсовод:</i> -Там є, наприклад, такі радіотелескопи: однокаліберний радіотелескоп, закріплений на землі; радіотелескоп, схожий на супутник, що ховає антену; радіотелескоп, зроблений із металевих стрижнів.</p> <p><i>Викладач-екскурсант:</i> - Навіщо їх використовують?</p> <p><i>Студент-екскурсовод:</i> - Їх використовують для отримання випромінювання від радіочастоти об'єктів</p>
---	--

З метою закріплення лексико-граматичної теми інокомуніканти ставили питання до виділених слів у діалогах та визначали форму відповідного відмінка. Засвідчуємо непідробний інтерес студентів іншомовних держав до здобутків науки та техніки університету, де навчаються.

Варіантом віртуальної екскурсії вважаємо озвучення у формі діалогу експонатів-зображень «Музею космічної нумізматики» під час вивчення лексико-граматичної теми «Значення та вживання давального відмінка, Давальний відмінок іменників у значенні адресата. Конструкція кому? + модальне слово (можна, варто, треба, потрібно, необхідно) + інфінітив». На цьому етапі сформували пари читців, сформували орієнтовні віртуальні діалоги. Пропонували інокомунікантам уявити ситуацію, що хтось із них гід віртуального музею, а їхній друг – його відвідувач. Він хоче дізнатися про пам'ятник, медаль, банкноту, поштову марку, присвячені першому космонавту незалежної України Леонідові Каденюку, знаним авіаконструкторам України: Олегові Антонову, Ігореві Сікорському, Михайлові Янгелю. Студенти охоче виконували роль екскурсовода та екскурсанта, читаючи діалоги. Використовували формули вітання, прощання, подяки, а також слова та вирази, подані в україно-англійському словничку. Подаємо орієнтовний діалог.

Зображення віртуального експоната	Орієнтовний діалог
-----------------------------------	--------------------

Г:

-Привіт, друже, ти колекціонуєш ...?

В:

-Я збирав їх раніше. Залишив колекцію **братові**.

Г:

- Мабуть, **тобі** буде цікаво дізнатися, що Укрпошта вже випустила дві марки, присвячені **Леоніду Каденюку**.

В:

-Невже? Коли це відбулося?

Г:

- Дванадцятого квітня дві тисячі сьомого року та шостого грудня тисяча дев'ятсот дев'яносто сьомого року.

В:

-Я можу їх побачити?

Г:

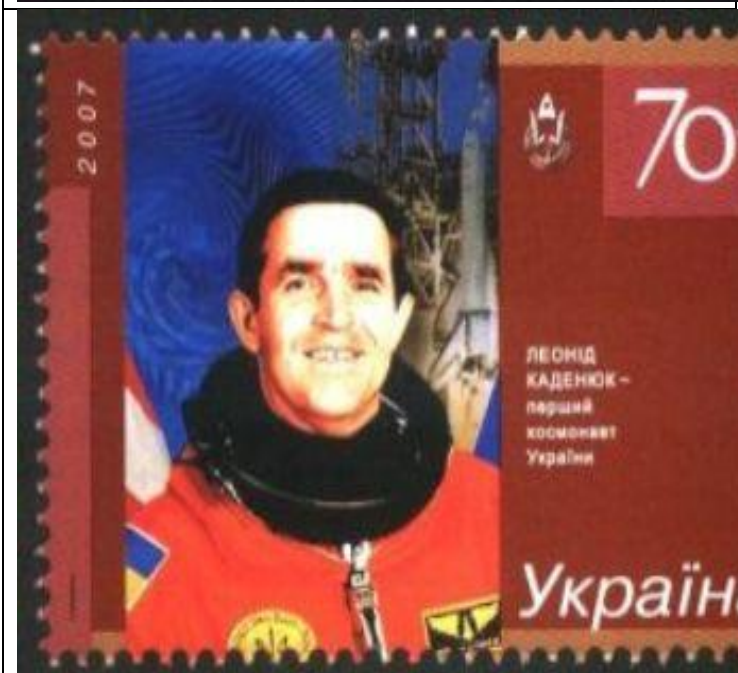
- Так, на слайді.

В:

-О, треба **купити** їх і подарувати **братові!**

Г:

-Бажаю удачі!

Учасники діалогу ставили питання до виділених слів та визначали, який відмінок відповідає на це питання. Разом із викладачем міркували, про що йдеться в діалозі, вписували пропущене слово «марки». З метою встановлення рівня задоволеності студентів віртуальною екскурсією у формі діалогу взяли в них інтерв'ю, надіславши електронні листи з питаннями: «Що можна побачити у «Музеї космічної нумізматики?»», «Чи запросите Ви інопланетян на екскурсію в музеї Національного авіаційного університету?». Відповіді були розмаїтими: «я не бачив їх», «я боюся їх», «ні», «так». Таким чином, форма діалогу зі студентами розкривала здатність студентів до спілкування.

Отже, завдяки активізації органів зору та слуху віртуальні екскурсії стимулювали мовно-мисленнєві та мнемічні процеси інокомунікантів на заняттях з української мови як іноземної, сприяли їхньому входженню у культурно-просвітницьке середовище Національного авіаційного університету, поглиблювали професійні знання іншомовних студентів, давали можливість практичного використання форм відмінків іменних частин мови в реальному спілкуванні. Сподіваємося, що інтерес студентів університетів України до віртуальних музеїв НАУ поглиблюватиметься.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Криницька О.І. Методика вивчення краєзнавчого матеріалу на заняттях з української мови як іноземної // Нова педагогічна думка. – 2016. – № 2. – С. 47.
2. Подобєд О. А. Віртуальні навчальні екскурсії етнографічними музеями світу // Єдність навчання і наукових досліджень – головний принцип університету: зб. наук. праць звітно-наук. конф. викладачів університету за 2012 рік (Київ, 9-10 лютого 2013)/ [ред.-упоряд. Г.І. Волинка та ін.]. – Київ: Вид-тво НПУ імені М.П. Драгоманова, 2013. – С. 206–208. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://cutt.ly/caz445w> [05.05.2021].
3. Швець Г.Д. Прийшов, побачив, вивчив: екскурсії в навчанні української мови як іноземної // Українська мова у світі: зб. матер. IV Міжн. наук.- практич. конф. (Львів, 9 – 10 листопада 2016). – Львів: Вид-тво Львівської політехніки, 2016. – С. 300 – 308.
4. Меморіальний музей-кабінет Олега Антонова. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.antonov-museum.nau.edu.ua/museum/> [02.04.2021].
5. Музей авіації-ангар НАУ. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.youtube.com/watch?v=2q2YxSMZhRw> [22.03.2021]
6. У Державному музеї авіації імені О.К. Антонова. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://space.com.ua/2019/06/06/u-derzhavnomu-muzeyi-aviatsiyi-imeni-o-k-antonova-vidkrivsvya-zal-aviatsijnih-simulyatoriv/> [06.02.2021]

ПОЛІНА ВЕРБИЦЬКА

Національний університет «Львівська Політехніка»

**КИРИЛО НЕОФІТОВИЧ МИХАЛЕВИЧ – ВИПУСКНИК ЛЬВІВСЬКОЇ
ПОЛІТЕХНІКИ ТА ВИКЛАДАЧ ЛЬВІВСЬКОГО ПОЛІТЕХНІЧНОГО
ІНСТИТУТУ**

Кирило Неофітович Михалевич народився 14 лютого 1905 року в місті Ковелі Волинської області в сім'ї службовця спиртоочищувального складу

Неофіта Михалевича [2]. Старший брат батька Константин Павлович Михалевич був дільничим земським лікарем, а молодша сестра Пелагея Павлівна Михалевич впродовж 35 років працювала сільським народним вчителем. З початком Першої світової війни Кирило Михалевич з сім'єю переселяються до Одеси, де закінчує 5 класів середньої школи. У 1920-21 рр. працював ваговиком в зразковому господарстві на станції Роздільна на полях зрошення в Одесі та в санітарно-живильному пункті одеського Губздороввідділу [1, арк. 2].

Після закінчення Першої світової війни з метою повернення на місце проживання він повернувся до Володимира-Волинського, де продовжував навчання в середній школі математично-природничого профілю. Аттестат зрілості, який отримав Михалевич у 1926 році, містив відмінні оцінки [1, арк.2].

У 1926 році Кирило Михалевич був зарахований студентом хіміко-технологічного факультету Львівської Політехніки, який закінчив у 1932 р. Під час навчання він двічі обирався до студентського комітету факультету, виконуючи обов'язки бібліотекара. У червні 1932 року після успішного державного іспиту отримав звання інженера-хіміка. У 1928 р. першим на своєму курсі отримав свідоцтво першого державного екзамену (напівдиплом) з оцінкою «дуже добре» [1, арк.6].

У 1928 р. півтора місяця він провів на фабрично-заводській практиці у державній фабриці азотних з'єднань в Мостицах біля Тарнова. У червні 1932 р. успішно витримав державний дипломний екзамен і отримав звання інженера-хіміка. Перша його наукова праця надрукована у журналі Польського хімічного товариства «Анали хімії», присвячена дослідженню гідролізу гідроксоціанізу чотиривалентного молібдену. Ця робота ретельно реферувалася у хімічному реферативному журналі і увійшла до керівництва з неорганічної хімії Гмеліна-Краута (вип. 58, С.199). Після переходу вченого на кафедру фізичної хімії були виконані ще чотири роботи, присвячені рефрактометричним, калориметричним і термостичним дослідженням [1, арк.6].

Свою професійну діяльність К. Михалевич розпочав у вересні 1929 року на кафедрі неорганічної та аналітичної хімії, виконуючи обов'язки молодшого асистента. З 1931 до 1939 рр. К.Н. Михалевич працював на посаді старшого асистента на кафедрі фізичної і колоїдної хімії. За словами вченого, у період з 1931 по 1939 рр., зважаючи на чотирикратні зміни керівників кафедри, чимало часу було відведено адміністративній роботі на противагу науковій [1, арк.6].

З 1939 р. він працює на посаді старшого викладача на кафедрі, викладаючи курс фізичної і колоїдної хімії для студентів сільськогосподарського факультету в обсязі 40 год лекційних і 40 год лабораторних, а також бере участь у роботі

приймальної екзаменаційної комісії з хімії. У 1939-1940 рр. обирався у місцевий комітет працівників ЛПІ як член соціально-побутової комісії, а згодом конфліктної комісії профспілок. Після річного навчання у вечірньому університеті марксизму-ленінізму у 1940-41 рр. Кирило Михалевич став членом колективу агітаторів. Під час німецької окупації вчений опинився безробітним, але пізніше через бюро праці влаштувався технічним керівником у промкооперативної артілі «Хімік» на вул. Кілінського у Львові, а після злиття артілей - цеховим інженером лакофарбового цеху.

З 1944 р. Михалевич К.Н. працював на кафедрі загальної і неорганічної хімії спочатку в.о. доцента, а з листопада 1945 р. доцентом кафедри фізичної і колоїдної хімії. Брав активну участь у відновлювальних роботах в Інституті. Зокрема, налагодив постачання хімреактивами шляхом організації хімскладу. Від німецьких решток визначив. Очистив і відвантажив 400 кг рідких реактивів на адресу центральної реактивної бази Союзреактивзбут в Москві на суму 52 000 крб. У 1944-45 н.рр. викладав курс загальної та неорганічної хімії для студентів першого курсу механічного та інших факультетів українською мовою. З 1945 року був відповідальним в Інституті за збереження і видачу сильнодіючих отруйних речовин [1, арк.6].

У післявоєнний період вчений займався розробкою комплексних ціанідів молібдену, вольфраму і ванадію. Впродовж своєї професійної діяльності цього періоду Михалевич К.Н. викладав у Львівському політехнічному інституті лекційні курси з загальної, неорганічної, фізичної і колоїдної хімії, здійснював активну науково-дослідну роботу, головним чином в області хімії комплексних з'єднань. За сумісництвом викладав курс колоїдної фізичної хімії для студентів другого курсу інституту радянської торгівлі.

Суспільно-політична активність в умовах радянської політичної системи була невід'ємною складовою професійної діяльності науковця. Окрім здійснення наукової й педагогічної роботи, Михалевич К.Н. залучався до суспільно-політичної діяльності - роботи дільничих виборчих комісій в якості члена і заступника голови. У вересні 1949 році, після закінчення вечірнього університету марксизму-ленінізму, був прийнятий кандидатом КПРС, а в квітні 1951 року став її членом. За період 1947 по 1957 рік тричі був обраний депутатом Львівської міської ради трудящих. За завданням відділу пропаганди агітації виїжджав в райони області та підшефний колгосп [1, арк.33].

У ці роки на посаді доцента кафедри загальної та неорганічної хімії Михалевич К.Н. викладав лекційні курси з хімії для студентів геолого-розвідувального, будівельного, нафтопромислового й вечірнього факультетів.

Здійснював науково-дослідну роботу у сфері хімії комплексних з'єднань. У березні 1955 р. в Київському держуніверситеті ім. Т. Шевченка захистив дисертацію на тему: «Відновлювальні властивості гідроксотетраціано-молібдеатів». Влітку 1957 р. 25 днів провів на Ленінградському заводі художніх фарб для ознайомлення із виробництвом.

У 1958-59 рр. К. Михалевич виконував обов'язки заступника декана хіміко-технологічного факультету. У ці роки вчений брав участь в роботі V-XII Всесоюзного з'їздів з хімії комплексних з'єднань, II – III Всеукраїнської ради неорганічній хімії, VIII Менделєєвського з'їзду загальної прикладної хімії та низки науково-технічних конференцій.

У жовтні 1961 р. бюро відділення хімічних наук АН УРСР затвердило К. Михалевича членом Ради з проблеми "Хімія комплексних з'єднань", членом спеціалізованої Вченої ради по захисту дисертацій в області неорганічної і фізичної хімії при Львівському Державному університеті ім. І. Франка. Під керівництвом вченого у цей період на кафедрі відбувся захист шести кандидатських дисертацій [1, арк.135].

У цей період, окрім наукової і викладацької діяльності, вчений здійснював активну громадську роботу. Михалевич К.Н. неодноразово обирався до львівської міської ради депутатів трудящих, виконуючи обов'язки секретаря, а згодом і голови комісії місцевої промисловості, був заступником голови первинної організації Всесоюзного хімічного товариства ім. Д.І. Менделєєва, членом бібліотечної ради Мінвузу [2, с.104].

К.Н. Михалевич володів німецькою, французькою, польською мовами, частково англійською і болгарською зі словником [1, арк.2]. У 1962-63 рр. вивчав французьку мову і 7 травня 1963 р. державна комісія під керівництвом доц. Паука І.М. видала свідоцтво на право читання лекцій зі спеціальності французькою мовою [1, арк.8].

На підставі наказу Міністерства вищої освіти СРСР від 5 липня 1963 р. був відряджений у Камбоджу в м. Пном-Пень, де працював до 1965 р. викладачем хімії й очолював групу радянських викладачів новоствореного Вищого технічного інституту Кхмеро-радянської дружби [1, арк.8].

Спомини про своє перебування й організацію навчання цього інституту Михалевич виклав у замітці студентського часопису ЛПІ «Радянський студент», зазначаючи наприкінці: «Приємно відчувати, що ти вносиш свою частку праці в культурний ріст країни, яка недавно завоювала незалежність». У червні 1965 р. нагороджений Королівським Кхмерівським Орденом Дружби (Сага-метрей)

офіцерського ступеня за внесок у роботу у Вищому технічному інституті Кхмеро-радянської дружби [3, с.4].

Кирило Михалевич у вересні 1965 р. відновив свою професійну діяльність на кафедрі аналітичної хімії ЛПП, де проводилися дослідження по вивченню комплексних з'єднань. У квітні 1968 р. рішенням ВАК він утверджений у вченому званні професора по кафедрі аналітичної хімії, яку він очолив у цьому ж році [1, арк.135]. Обирався завідувачем цієї кафедри до 1978 р. [2, с.103].

З 1962 по 1978 рік К. Михалевич брав активну участь в роботі республіканських, всесоюзних і міжнародних конференціях. Він був автором 123 наукових публікацій й восьми авторських свідоцтв на винаходи. Під його керівництвом вісім осіб захистили кандидатські дисертації. Виступав з доповідями на міжнародних наукових конференціях: у 1962 році - у м. Стокгольмі, Швеції; у 1967 р. - в м. Цюріху, Швейцарії; у 70 р. – у Кракові та Закопане, Польщі; 74 р. – Москві; 77 р. – у Сан Пауло, Бразилії.

Окрім наукової і педагогічної діяльності, професор Михалевич надавав консультаційні послуги підприємствам. Так, у 1960 р. він проконсультував Львівську трикотажну фабрику №1 щодо способу виготовлення рідини для дистанційного манометра котельної установки (відомої під назвою "ІГЕМ"), за що йому висловлено щире подяку у листі головного інженера Гавриленка до заступника директора з наукової роботи Інституту професору т. Андрієвському від 22 липня 1960 р. [1, арк. 41].

З нагоди 70 років з дня народження і 55 років науково-педагогічної діяльності Кирила Михалевича у 1975 р. доцентом кафедри аналітичної хімії А.Н. Сергеевою опублікована замітка в університетській газеті «Радянський студент». У статті зазначається, що лекції і бесіди Михалевича любить молодь, «його часто можна побачити в студентському гуртожитку, де він виступає із захоплюючими лекціями, бесідами на найрізноманітніші теми. У проф. Михалевича чимало учнів, послідовників, друзів. Ним створена школа хіміків-комплексників, в яку входять доценти А.Н.Сергеева, В.М.Литвинчук, молодші наукові співробітники Д.І.Зубрицька, С.М.Галицька, О.С.Колоздра. Кирило Неофітович відзначається великою людяністю, надзвичайною працьовитістю і невтомністю» [4]. За спогадами працівників кафедри Михалевич захоплювався боксом.

Вченого не стало у 1986 р., похований на Личаківському цвинтарі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Особиста справа Кирила Неофітовича Михалевича. Архів Національного університету «Львівська політехніка». Ф. Р-120. Оп. ВК. Спр. 342. 164 арк.
2. Буцко М. І. Михалевич Кирило Неофітович // Відомі вчені Державного університету «Львівська політехніка». Львів : Вид-во Держ. ун-ту «Львівська політехніка», 1994. – С. 102—104.
3. Михалевич К. Новостворений інститут: [про роботу в Нац. технол. ін-ті у м. Пном-Пені (Камбоджа)] // Радянський студент. – 1963. – № 48/49 (19 верес.). – С. 4.
4. Сергеева А. Вчений високої ерудиції: [про К. Михалевича] // Радянський студент. – 1975. – № 5 (11 лют.).
5. Яворський В. Історія хімічної, хіміко-технологічної освіти і науки у Львівській політехніці (1844–1991): монографія / В. Т. Яворський, К. І. Блажівський ; М-во освіти і науки, молоді та спорту України. НУ «Львівська політехніка», 2015. – 184 с.

ОЛЕНА ГАНУСИН

Національний університет «Львівська політехніка»

ПРИВАТНЕ ЖИТТЯ ТА СІМЕЙНІ ПРАКТИКИ УКРАЇНСЬКИХ ВИКЛАДАЧІВ НАПРИКІНЦІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.

Традиційно в історіографії основна увага дослідників зосереджується на науковій, політичній чи громадсько-культурній діяльності українських науковців, педагогів, викладачів університетів, рідше на їхній педагогічній роботі та професійних відносинах, національній структурі викладацького складу навчальних закладів (праці Н. Мисак, В. Благого, С. Пахолківа та ін.), оминаючи таку важливу сферу життя як приватність. І саме дослідження як публічного, так і приватного життя дозволяє проаналізувати цілісний образ українських викладачів як соціально-професійної групи чи окремих її представників. Метою дослідження є: на прикладі окремих приватних родинних досвідів окреслити дослідницький потенціал вивчення непублічних сфер життя українських викладачів Львівського університету та Політехніки кінця ХІХ – початку ХХ ст., у рамках як біографічних праць, так і комплексних досліджень. Найважливішим джерелом при дослідженні даної проблематики є родинне листування, яке якраз і розкриває інтимний світ сім'ї.

«За закритими дверима» українські викладачі могли бути зовсім іншими, аніж в офіційному і товариському середовищі (часто суворі та стримані на

роботі, вдома викладачі були жартівливими, веселими чи лагідними та ніжними чоловіками та батьками). Як приклад можна навести фрагмент з листа Ольги Барвінської – доньки відомого в Галичині політика, педагога та громадського діяча Олександра Барвінського, до батьків, яка певний час перебувала в Чехії в родині відомого фізика, професора Німецької вищої технічної школи Івана Пулюя, навчаючи його шестеро дітей (оскільки в Празі, де проживала родина Пулюїв не було українських шкіл, то в на літні місяці наймав для своїх дітей учителів української мови): «Вчера ми мали борщ на обід і на вечеру, та п. Пулюй зів 3 тарілки вечером, хотів ще їсти але боявсь, та і ті 3 не послужили ему. Він в дома досить веселий. Я сиджу при столі біля него, тож він добре пильнує, щоб я їла, а як нехочу брати, то насилу накине, а потім сьміють ся, що се вже на моїй тарілці, і я мушу зїсти» [1].

В ієрархії цінностей викладачів сім'я займала важливе місце, наявність якої було одним із способів соціальної реалізації. Сім'я і дім були тим комфортним середовищем, де викладачі могли бути справжніми, знайти підтримку і натхнення, місцем відновлення фізичних і моральних сил, куди можна було втекти і сховатися від тягару обов'язків, щоденної рутинної як педагогічної, так і наукової праці.

Викладачі шукали дружину-партнера, яка була б цікавою і ерудованою співрозмовницею, порадицею у професійних і громадських справах. Вони обирали для себе дружину зі свого інтелігентного середовища, створюючи таким чином мережу династичних зв'язків. До прикладу, професор Львівського університету, відомий філолог-славист та літературознавець Кирило Студинський став зятем композитора та голови товариства «Просвіта» Анатолія Вахнянина; професор цивільного права Львівського університету Станіслав Дністрянський був швагром географа і професора Львівського університету Степана Рудницького; Володимир Старосольський – доктор права, професор Українського вільного університету, одружився з донькою педагога та етнографа Володимира Шухевича Дарією.

Дружини були своєрідним скеровуючим чинником для чоловіків, їхня підтримка чи невідтримка у будь-якій справі, атмосфера та стосунки у сім'ї могли значно вплинути на перебіг різноманітних подій у житті викладача. На жаль, існує небагато спогадів викладачів про своїх дружин. Але ті, що вдалося віднайти демонструють любов, повагу та вдячність до них. Так, Кирило Студинський ніжно і трепетно писав про роки, прожиті з дружиною Леонтиною: «Нераз помагала мені моя дружина добрим словом, заохотою в науковій праці, а навіть поміччю в коректі, коли друкарня понагляувала. Вона

гоїла своїм жіночим, добрим серцем мої рани, викликані різними життєвими невгодами, стратою найдорожших мені людей. Більше рівноваги було не раз у неї, як у мене. Стала вона мені моєю доброю розрадницею, вірною дружиною, печаливою, дбалою опікункою, що несла розраду в тузі, горю, чи недостатку» [2].

При зайнятості чоловіків домашнє господарство і виховання дітей лягало на плечі дружин. Перебуваючи часто у наукових чи у політичних відрядженнях (на сесіях Віденського парламенту чи у поїздках під час виборчих кампаній), викладачі підтримували зв'язок з домом через листування. Тому у листах, відчуваючи гостру необхідність бути в курсі всіх домашніх справ своїх рідних, викладачі просили дружин та дітей детально описувати все, що відбувалося вдома в час їхньої відсутності. Так, Станіслав Дністрянський у листі з Відня питав свою дружину Софію: чи зробила вона усі «порядки», чи були гості і як веселились, чи приїхав її брат та де думав замешкати: «Взагалі хотів-бим щось знати, а досі нічого не знаю. Надіюсь завтра від Тебе листу, тому потішаюсь як можу» [3, с. 203]. Часта відсутність і зайнятість значно впливала на повсякденне життя сім'ї, яка, очевидно, повинна була пристосовуватися до графіку роботи батька. Так, донька історика та викладача Львівського університету Степана Томашівського, який теж активно займався політичною діяльністю, звинувачувала в листах батька в тому, що він її забув.

Серед науковців та викладачів траплялося багато неодружених людей, або тих, які одружувалися в доволі зрілому віці. Це пов'язано, традиційно, з практикою одружуватися після отримання постійної посади, щоб мати змогу утримувати сім'ю. В неодружених викладачів приватне спілкування та листування відбувалося з іншими родичами (батьками, братами-сестрами, племінниками і т.д.). До прикладу, в архіві вченого-геолога, ректора Політехнічної школи Юліана Медвецького були листи від його родичів, декілька листів від брата Еміля, близьких друзів, в яких дуже часто були прохання про фінансову допомогу. До прикладу, Медвецький допомагав родині Козій з Перемишля, звідки сам був родом. Стефан Козій, на той час учень 4 класи Перемишльської гімназії, писав «...вношу ся до Вас наймилїйший Вуйку, з просьбою, щоб Ви були б так добрі платити якусь часть до місячної оплати за помешкання в бурсї» [4].

Родинне листування відображає тогочасну культуру спілкування, зокрема і в межах родини. Чоловіки до дружин зверталися «Моя Дороженька», «Кохана», «Серце», «Солодка Птасю». Дуже сентиментальними звертаннями відзначалися листи Дністрянського до дружини: «Моя Голубка», «Моя Прекрасна», «Моя

Жіночко», «Зоренько». Листи закінчувалися посиленням безлічі поцілунків [3, с. 197]. У листах до батьків діти зверталися «Любий Татунцьо», «Дорога Мамунця». А закінчувалися шанобливим прощанням «Цілую руки, Дорогим Родичам», що було традиційним у тогочасному суспільстві, виховний ідеал якого спирався на повагу, послух і покору батькам і старшому поколінню.

Таким чином, для українських викладачів характерним було визнання родинних цінностей, що спиралося насамперед на роль у суспільстві Греко-католицької церкви і її стійких принципів. В ієрархії цінностей стосунки з дружиною, дітьми, батьками, родиною займали першорядні щаблі. Сім'я була своєрідним «невидимим тилом», який допомагав викладачам втілювати свої амбіції в життя, та теж потребує дослідження. Приватне життя досліджувати надзвичайно складно, зокрема через специфіку основного джерельного матеріалу – епістолярію, з яким виникає ряд проблем (необхідність дешифрування (поганий почерк, скорочення імен та прізвищ, пошкодження листів, відсутність датування або місцевості), необхідність встановлення контексту, односторонність (відсутність листів-відповідей), що утруднює реконструкцію родинних історій.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Львівська національна наукова бібліотека України ім. В. Стефаника. Відділ рукописів. Ф. 11. Спр. 42. Арк. 51 (Лист О. Барвінської до батьків, 4.VIII.1900).
2. Центральний державний історичний архів у Львові (далі – ЦДАУЛ). Ф. 362. Оп. 1. Спр. 11. Арк. 8 (Спогади К. Студинського про студентські роки).
3. Софія і Станіслав Дністрянські. Листи. Спогади. Статті / за ред. Ганни Карась. Івано-Франківськ: Фоліант, 2018. – 350 с.
4. ЦДАУЛ. Ф. 333. Оп. 1. Спр. 8. Арк. 11–12 (Лист Козія С. до Медведцького Ю., 10.X.1915).

ІРИНА ГНІДИК

Національний університет «Львівська політехніка»

ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНА СПАДЩИНА УНІВЕРСИТЕТІВ ІТАЛІЇ

Культурна спадщина Італії займає одну з найважливіших позицій у комплексі світової спадщини. Зокрема, у списку світової спадщини ЮНЕСКО є 55 італійських об'єктів (50 культурних та 5 природних) [5]. Характерно, що ці об'єкти колоритно поєднують різні історичні періоди та представляють культурну різноманітність регіонів Італії ще з часів античності. Особливу увагу у цьому списку привертають міста – історичний центр Флоренції, Неаполя,

Риму, Венеція, Сан Джімін'яно, старовинні частини міста Матера, Палермо, Агрідженто, Верона, Віченца, Феррара, Генуя, Сієна, П'єнца, Урбіно, пізньобарокові містечка долини Ното, Мантуя та Саббйонета, Сіракузи, площа Модени, Порто Венере тощо. Кожне з них репрезентує багату архітектуру, оригінальну систему планування, особливості мистецьких стилів, ремесла та характерні риси місцевої культури.

Окремим феноменом історико-культурної спадщини деяких цих італійських міст є старовинні університети, які поєднують у собі виміри архітектурної, академічної, наукової та культурної спадщини, а також відображають особливий вимір життя і функціонування громади міста та регіону в історичній ретроспективі. Крім того, деякі з них мають статус найстаріших університетів Європи [6, р. 367]. Таким чином, дослідження історико-культурної та академічної спадщини італійських університетів, а також сучасних форм її репрезентації, збереження та популяризації з допомогою інноваційних підходів та креативних стратегій управління відкриває фахівцям з різних галузей нові актуальні горизонти. Функціонування систем академічних та культурних центрів університетів (музеї, бібліотеки, історичні архіви, ботанічні сади тощо) відіграє актуальну роль у стратегії університетського управління, комунікації зі стейкхолдерами, взаємодії з громадськістю, а також репрезентації ідентичності старовинного навчального закладу. У цьому вимірі університети постають історико-культурною «спадщиною під відкритим небом», виражають колективну культуру, технічно-науковий прогрес, тому мають залучати не лише академічні середовища, а бути доступними громаді [11]. Оскільки певна частина будівель італійських університетів розміщена у старовинних приміщеннях, зокрема палаццо, то важливим аспектом постає також стратегія збереження та сучасної популяризації цієї архітектурної та мистецької спадщини [3].

В окресленому контексті цінним є аналіз історичного та сучасного розвитку культурної та академічної спадщини таких найдавніших університетів Італії (у цій розвідці зосереджено увагу на тих, які засновані упродовж XI-XV ст.):

- Болонського університету (Università degli Studi di Bologna) 1088 р.
- університету Падуї (Università degli Studi di Padova) 1222 р.
- університет Неаполя (Università degli Studi di Napoli Federico II), 1224 р.
- університет Сієни (Università degli Studi di Siena) 1240 р.
- університет Мачерати (Università degli Studi di Macerata) 1290 р.
- римський університет Сапієнца (Università degli Studi di Roma «La Sapienza»), 1303 р.

- університет Перуджі (Università degli Studi di Perugia), 1308 р.
- університет Флоренції (Università degli Studi di Firenze), 1321 р.
- університет Пізи (Università di Pisa), 1323 р.
- університет Феррари (Università degli Studi di Ferrara), 1391 р.
- університет Турину (Università degli Studi di Torino), 1404 р.
- університет Катанії (Università degli Studi di Catania), 1434 р. тощо.

На особливу увагу заслуговує музейна система цих університетів, а також відповідна стратегія діджиталізації та популяризації у соціальних мережах, наповнення youtube каналів тощо. Зокрема, у Болонському університеті представлено колекції мінералогії, зоології, анатомії, антропології, хімії, фізики, геології, музей «Palazzo Roggi», астрономічний музей, ботанічний сад та гербарій [4]. Варто зауважити, що свого часу до формування академічної спадщини університету долучився відомий українець Юрій Дрогобич (Giorgio da Leoroli), котрий упродовж 1481-1482 рр. був ректором цього навчального закладу [1]. У 2008 р. тут відбулася урочиста церемонія вшанування Ю. Дрогобича [2]. Крім того, у болонському академічному та культурному просторі відзначився також відомий український композитор Максим Березовський, котрий навчався у L'Accademia Filarmonica di Bologna, де 1771 р. отримав статус академіка цього навчального закладу [8].

Щодо університету Падуї, то окрім музеїв анатомії, антропології, ботаніки, географії, геології, палеонтології, мінералогії, історії фізики, астрономічних інструментів, зоології, ветеринарної медицини, археологічних наук, мистецьких колекцій, освіти, машинної зали «Enrico Bernardi», особливою прикрасою є ботанічний сад (Orto botanico di Padova), що внесений в італійський список світової спадщини ЮНЕСКО [Centro per i Musei Università di Padova // <https://www.musei.unipd.it/it>]. У музейну систему Неапольського університету входять «Музейний центр природничих та фізичних наук», мультимедійний антропологічний музей, «Музеї аграрних наук», музей ветеринарної анатомії [7], а також ботанічний сад університету. Академічну спадщину університету Сієни представляють історичний архів, археологічні та мистецькі колекції різних історичних періодів, анатомічний музей, колекція медичних інструментів, музей наук про землю, музей фізичних приладів, ботанічний сад і гербаріум, а також астрономічна обсерваторія [10].

На особливу увагу заслуговують проекти мережі італійських університетських музеїв (Rete dei Musei Universitari Italiani) [9]. Зокрема, у 2012 р. музеї 12 університетів (Барі, Кальярі, К'еті-Пескара, Феррара, Флоренція, Парма, Перуджа, Рим «Ла Сапієнца», Саленто, Сієна, Туша за координації

Модени та Реджо-Емілії) здійснювали моніторинг своїх колекцій для розробки проекту з метою розповсюдження наукової культури, активізації в кожному університеті каталогізації музейних предметів у вимірі національної культурної спадщини [3, р. 131-132].

Таким чином, дослідження історичного розвитку та сучасної стратегії збереження та популяризації академічної та культурної спадщини старовинних італійських університетів, а також їхньої системи координації університетських музеїв, бібліотек, архівів, ботанічних садів, каталогізації, діджиталізації, репрезентації у сучасному просторі та участі в інноваційних проектах відкриває актуальні практичні case study у міждисциплінарному контексті.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Вавричин М. Джерела до вивчення життя та діяльності Юрія Дрогобича (огляд) // Українське небо. Студії над історією астрономії в Україні: збірник наукових праць / за заг. ред. О. Петрука. – Львів: Інститут прикладних проблем механіки і математики ім. Я. С. Підстригача НАН України, 2014. – С. 730-737.
2. Cerimonia di inaugurazione di una lapide in ricordo di Giorgio da Leopoli [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://magazine.unibo.it/calendario/2008/05/23/lapide?d=2008-05-23>
3. Elena Corradini. La Rete dei Musei Universitari: diffusione e contestualizzazione del patrimonio culturale degli atenei, orientamento al metodo e alla cultura scientifica // Valorizzare il patrimonio culturale delle Università. Focus su arte e architetture. Raising awareness of academic heritage a focus on art and architectures. A cura di Lauro Magnani e Laura Stagno, Genova University, 2016. – P. 131-142.
4. Il sistema museale [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://sma.unibo.it/it/il-sistema-museale>].
5. Italy [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://whc.unesco.org/en/statesparties/IT>
6. Michael Kiene. Libri: loro spazi e loro tempidall'antichità alla formazione delle biblioteche universitarie in Italia // Annali di storia delle università italiane. – 15/2011. – P. 367.
7. Musei [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unina.it/ateneo/strutture/musei>
8. Musica in rete [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.accademiafilarmonica.it/index.php?page=musica-in-rete-febbraio-marzo-2021>
9. Rete dei Musei Universitari Italiani. Percorsi tematici per esplorare

le collezioni dei Musei Universitari [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.retemuseiuniversitari.unimore.it/site/home.html>

10. Sistema Museale Universitario Senese [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.simus.unisi.it/it/home/>

11. Valentina Martino. Terza Missione e cultura delle università. Note per una sociologia del patrimonio accademico // Rivista Trimestrale di Scienza dell'Amministrazione, n. 1/2018. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rtsa.eu/>

ОКСАНА ГОДОВАНСЬКА

Національний університет «Львівська політехніка»

РАДЯНІЗАЦІЯ ЛЬВІВСЬКИХ ВУЗІВ У 1939-50-Х РОКАХ ХХ СТ.

Загально відомим є той факт, що радянська Галичина у різний спосіб розпочалася восени 1939 р. і продовжувалася після нацистської окупації. На територіях, які захопив СРСР у вересні 1939 р., негайно почали втілювати політику *divide et impera* (розділяй і владарюй), що її протягом попереднього двадцятиліття в СРСР ефективно використовували як головний інструмент управління суспільною поведінкою. Радянське керівництво було зацікавлене у якнайшвидшому і якнайширшому втіленню в життя радянських зразків. Поступово запроваджуючи власні порядки, впроваджувався і невіддільний від них терор. Соцреалістичний фальш, що вчувався в заявах представників влади від самого початку, для більшості мешканців окупованих територій став очевидним обманом трохи згодом [1, с. 113, 115.]. Справжньою політичною метою радянського керівництва — домогтися швидкої та повної інтеграції зайнятих територій, зберігаючи видимість законності. Легітимація таких заходів стала одним з істотних елементів впроваджуваної політики. Турбота про формальний бік анексії західноукраїнських земель була характерною рисою системи. Уніфікацію здобутих нових теренів СРСР мала прискорювати масова агітація. Спочатку таку роботу виконували політики, а потім їх підтримали цивільні партійні діячі та комсомолці. Роль пропагандистського рупору відіграло і радянське радіо (загальнорадянська, водночас, і місцева трансляція), а також кіно. Сил і коштів на пропаганду в СРСР не шкодували. Були виділені значні кошти для відправки кілька десятків автокінопересувки для обслуговування населення Західної України. Цивільні літаки перевезли майже 50 тонн агітаційних матеріалів: газет, плакатів, портретів вождів, фільмів. Повсюдно відбувалися покази фільмів і гастролі колективів пісні і танцю. Серед

перших на завоювання нових територій вирушив вінницький хор імені Леонтовича, за ним, вже просто до Тернополя, подалися київські актори, приїздили і письменники. Першим з України, кому доручили таке відповідальне завдання, став голова спілки письменників, драматург Олександр Корнійчук. Згодом до агітаторів долучилися Микола Бажан, Андрій Малишко, Натан Рибак, Анатолій Шиян [1, с. 116 –117, 174, 54.].

Важливим елементом у процесі радянзації краю була освіта. Форма і зміст освіти мали особливо важливе значення, вони першочергово повинні були виконувати виховну та пропагандистську функції комуністичного ладу. Запропоновані у тезах опубліковані і неопубліковані тогочасні документи дають змогу зрозуміти масштаб форсованих дій у процесі впровадження зразків радянської освіти у вищих навчальних закладах Львова.

Пропоную кілька уривків з документів, як приклади для подальшого аналізу: «Львівські вузи перебудовують свою роботу відповідно з учбовими планами всіх радянських вузів. При всіх учбових закладах почали регулярно працювати кафедри марксизму-ленінізму...Закінчено новий прийом в політехнічний інститут. На факультети електротехнічний, архітектурно-будівничий і інші прийнято 728 чоловік.» (грудень 1939 р. «Повідомлення про перебудову роботи львівських вузів») [2, с. 140–141]. «У Львівському політехнічному інституті починається навчання...тепер інститут починає наново своє життя. Відновлено сім факультетів та всі 80 кафедр. Двері інституту широко відчинилися для молоді. Серед прийнятих в інституті є багато студентів з Києва, Харкова, Одеси, Донбасу, Дніпропетровська, навіть з Москви та далекого Новосибірська. На перший курс зараховано 600 чоловік. (листопад 1944 р. «З повідомлення про початок навчання у Львівському політехнічному інституті») [2, с.242]. «Для студентів Львівського політехнічного інституту організовано гуртожиток на 700 місць. Відкрито також їдальню, яка видає студентам щоденно понад 800 обідів. В гуртожитку є буфет, в якому можна дістати холодні закуски, молоко і чай. Радянська влада відпустила на допомогу студентам 35 тисяч карбованців.» (грудень 1939 р. «Повідомлення про поліпшення побутових умов студентів Львівського політехнічного інституту») [2, с. 141].

Два останні уривки з документів запропоновані тут проявляють окремі складові радянзації вищих навчальних закладів: «В цілях ознайомлення студентів і професорсько-викладацького складу вищих учбових закладів західних областей з основними промисловими і культурними центрами нашої країни, з колгоспами і МТМ республіками Рада міністрів УРСР і Центральний

комітет КП (Б) України постановляють: організувати під час літніх канікул з 10 по 27 липня екскурсію студентів і професорсько-викладацького складу вузів західних областей України по слідуючих маршрутах: Львів-Київ-Ленінград; Львів-Київ-Москва; Львів-Київ-Харків; Львів-Київ-Сталіно; Львів-Київ-Запоріжжя-Одеса». ... Виділити для участі в екскурсії кращих студентів 2 – 4 курсів, професорів і викладачів виключно із місцевого населення, які показали зразки учбової і громадської роботи.» (червень 1951 р. «З постанови Ради міністрів Української РСР і Центрального комітету КП (Б) України «Про організацію екскурсії студентів і професорсько-викладацького складу вузів західних областей Української РСР» [2, с. 472 – 473]. «У вищих учбових закладах м. Львова навчається молодь національностей закавказьких союзних республік 76 чол., середньоазіатських союзних республіка – 27 чол., прибалтійських союзних республіка – 10... Особливо багатонаціональний склад студентів торгово-економічного інституту, де навчається молодь 42 національностей, у політехнічному інституту – 22 національностей» («З довідки Львівського міському КП України про стан роботи вищих учбових та наукових закладів Львова») [2, с. 516].

Аналізуючи запропоновані уривки опублікованих документів і підсумовуючи напрацювання дослідників у сфері вивчення радянського періоду нашої історії, можна узагальнити:

- неопубліковані та опубліковані нормативні документи Міністерства освіти УРСР, є прямим джерелом чи навіть прямим підтвердженням безальтернативних, категоричних і рішучих способів і методів впровадження радянських норм і стандартів освіти;
- радянська влада розглядала освіту, як один з найважливіших ідеологічних засобів зміцнення комуністичної системи. Комплекс заходів радянської влади щодо розвитку шкіл, вузів, закладів науки і мистецтва прямо це засвідчує;
- серед методів радянзації вузів м. Львова, доречно звернути увагу на їх позірну українізацію (до прикладу, присвоєння імені Івана Франка Львівському університету («Указ президії Верховної ради УРСР про присвоєння Львівському державному університету імені Івана Франка січень 1940 р.») і впровадження принципів державного патерналізму;
- в 40-х роках і на початку 50-х ХХ ст. до Львова присилали з Києва найвідоміших українських митців, поетів, співаків. Такі поїздки супроводжувалися гастрольними виступами найбільших тогочасних «зірок» – артистів з Москви, Ленінграда. Натомість, студентів і викладачів

львівських вузів скеровували на екскурсії у міста УРСР і СРСР. Йшлося про те, аби продемонструвати галицькому суспільству всі принади та переваги радянської моделі з метою утвердження думки про виключно успішну реалізацію українського державного і культурного проекту в Радянському Союзі — і в цьому можна вбачати елементи радянської пропаганди, які насправді мали частковий успіх;

- примусові демографічні перетворення (кількасот тисяч вивезених, депортованих, арештованих на чий місце приїхали тисячі людей, планове скерування управлінських кадрів з УРСР і СРСР у західноукраїнські області, так звані, квоти для студентів із союзних республік при вступі до вузів, при цьому молодь із Галичини відправляли вчитися до різних міст СРСР) — це складові спланованого сценарію радянського «освоєння» західноукраїнських теренів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гнатюк О. Відвага і страх. – К.: Дух і Літера, 2015. – 496 с. з іл.
2. Радянський Львів. 1939–1955 : Документи й матеріали / Архівне управління УРСР, ЛДА ; ред. колегія: Івасюта М. К., Пащенко В. Я. та ін. – Львів: Книжково-журнальне видавництво, 1956. – 705 с. з іл., табл.

ВОЛОДИМИР ГОЛУБЕЦЬ

Національний університет «Львівська політехніка»

«СТРАСТІ ЗА МУЗЕЄМ»: З ІСТОРІЇ СТВОРЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО ВІЙСЬКОВО-ІСТОРИЧНОГО МУЗЕЮ-АРХІВУ У М. ВІННІПЕГ

Збереження військових традицій було важливою складовою українського еміграційного життя в Канаді. Створення музею, котрий міг би ілюструвати героїчні сторінки з українських Визвольних змагань, було важливою річчю, котрою займались члени Союзу Бувших Українських Вояків (далі СБУВ) в Канаді. Ситуація набагато покращилась після II Світової війни, коли генерал Михайло Садовський емігрував до Канади зі залишками майна Українського Воєнно-Історичного Інституту (далі УВІІ), що дозволило остаточно сформувати збірку музею, котрий початково знаходився в м. Торонто. Створення музею не було можливим без існування та співпраці двох українських мілітарних організацій – УВІІ та СБУВ. Однак, в рамках цієї співпраці виникали проблеми, котрі не сприяли розвитку самого музею.

Актуальність даного дослідження криється у вивченні історії «еміграційного» Українського Військово-Історичного Музею-Архіву в м. Вінніпег. Об'єктом дослідження є передумови, що спричинились до створення музею. Предметом – історія конфлікту між СБУВ та УВІІ, щодо приналежності музею. Під час опрацювання джерел та історіографії з даної теми використовувались загальноісторичні наукові методи – синтез і аналіз.

5 серпня 1920 р. [1,с.35] військовий міністр армії УНР полковник Володимир Сальський затвердив «Статут Українського Воєнно-Історичного Товариства» (далі УВІТ). Мета новоутвореного Товариства: досліджень питань, котрі мають відношення до української військової історії. В січні 1925 р., були скликані перші збори Товариства в м. Каліш, Польща. Першим Головою обрано генерала Андрія Вовка. Найвідоміший друкований орган Товариства – збірник «За державність». Відповідальним редактором збірника був Михайло Садовський. Товариство видало серію листівок про українських старшин, пропам'ятні відзнаки й марки та різні книжки про Перші Визвольні змагання. При Товаристві діяв Музей Армії та Флоту УНР. Перед Другою Світовою війною Товариству вдалось зібрати близько 30-ти великих скринь матеріалів з визвольних змагань [1,с.36]. Більшість з цих скарбів були втрачені в наслідок даного конфлікту. 4 квітня 1948 р. в таборі переміщених осіб у м. Майнц-Кастель, генерал Садовський разом з полковником Миколою Стечишиним, прийняли рішення про створення Українського Воєнно-Історичного Інституту, як продовження справи УВІТу.

Установчі збори СБУВ в Канаді відбулись 27 квітня 1936 р., в м. Монреаль, Канада [2,с.165]. 2 квітня 1937 р. влада офіційно затвердила статут новоутвореної організації. Керівниками Головної Управи були о. Володимир Слюсар та хорунжий Семен Магальяс. З їхньої ініціативи, було встановлено контакт з колишніми українськими вояками, котрі проживали в Торонто. 1 березня 1939 р., відбулось урочисте відкриття П'ятої Станиці СБУВ в Торонто. Першим керівником станиці був хорунжий Юрій Гуменюк. Більшість членів Станиці були вояками-українцями, котрі брали участь в Перших Визвольних змаганнях. Члени СБУВ займались вивчення питань української військової історії, охороною вояцьких могил, збирання різних артефактів, що мають відношення до української військової справи. В час II Світової війни члени Організації займались допомогою пораненим воякам канадської армії, організовували збори коштів на потребу війська. Після війни, члени П'ятої Станиці допомагали українським емігрантам, котрі бажали переїхати в Канаду. Організація була дуже помітною в самому громадському житті Канади:

«Заслуговує на згадку похвала Його величності короля Юрія П'ятого (мається на увазі король Георг V) на адресу нашої станиці, яку було надіслано на ім'я тодішнього коменданта станиці Юрія Гуменюка [2,с.166–167]»

Члени СБУВ розуміли потребу у збиранні та зберіганні матеріалів, в яких зафіксовано моменти, що мають відношення до Української Визвольної боротьби. Для цих цілей, протягом 1936–1952 рр. («монреальський» період існування СБУВ) існувала спеціальна референтура при Генеральній Управі, котра опікувалась збиранням музейних експонатів [3,с.15]. В кінці листопада 1952 р. відбувся I З'їзд членів СБУВ, на котрому представництво Генеральної Управи було перенесене до м. Торонто, саму Управу очолив генерал Садовський, котрий прибув з Європи, після закінчення II Світової війни. Генерал Садовський привіз з собою рештки майна УВІІ. Об'єднаний музей провів кілька виставок в Торонто, та інших містах Канади: «... збагачуючи при тому стан посідання, бо людність цих міст, і передусім вояцтво, радо жертвувало Музеєві різні пам'ятки, бо це ж Музей Визвольної Боротьби!» [3,с.Там само].

Сам генерал Садовський вказував, що усі ці предмети, котрі є скарбами національної вартості мають бути перевезені до України, в Київ, по звільненні її від ворогів. Члени 5-ї Станиці СБУВ у Торонто, передали в музей багато речей, серед них найцінніші: документи та звіти з будівництва пам'ятників Отамана Петлюри та підполковника Тиміша Омельченка, записи освячення даних пам'яток. Неназваний член 5-ї Станиці «тестаментальним актом» [3,с.15–16], заповів свій десятикімнатний дім для потреб музею та Канцелярії СБУВ. На загальних зборах Станиці, 6 липня 1957 р., музею було передано нерозпроданий тираж книги проф. Василя Іваниса «Симон Петлюра – Президент України [4.]». музей мав скоротити та перевидати книгу англійською мовою. Для цього музею було передано 1900 екземплярів книг, та 450 дол. готівкою. Зазначається, що дана дія так і не була виконана [3,с.16].

В березні 1957 р., на 3-му з'їзді Станиці, генералу Садовському закидували те, що різні «військові реліквії», «надзвичайної вартості національні скарби» безперечно перебували в підвалах приватного житлового приміщення генерала. Крім того, «...особовий склад членства музею не поширювався поза межі п'ятиособової Дирекції, що організація не мала чартеру, ні статуту...». Виникали питання приналежності музею – він має належність до СБУВ чи до УВІІ. Генерал Садовський пообіцяв, що випустить комунікат-повідомлення, в котрому дасть відповіді на дані зауваги. Комунікат виданим не був [3,с.Там само].

В лютому 1961 р. було вирішено створити Комітет, котрий мав би займатись питаннями співпраці з музеєм, а також збором коштів для його потреб

на теренах Канади та США. Комітет постійно ставив питання щодо створення Статуту музею, та до якої організації належить музей. Перемовини завершилися нічим. Схожу ініціативу проявили члени СБУВ у травні 1962 р. – мала створитись Воєнно-Історична Комісія, члени котрої мали б займатись опікою та охороною майна музею. Однак, ініціатива залишилась тільки на папері. В липні 1963 р. Головна Управа СБУВ, звернулась до Керівника Військового Ресорту ДЦ УНР в екзилі, генерал-полковника Андрія Вовка, для «нормалізації» ситуації з музеєм. Дане звернення мотивується тим, що майно музею не може належати приватній особі, «... бо воно є добром Української Нації» [3,с.16–17].

Керівник Ресорту погодився з даними заувагами, і запропонував, що б музей створив свій статут на основі ще довоєнного УВІТу. Звертання до авторитету Керівника Ресорту не було взяте до уваги. На 5-му з'їзд СБУВ, котрий відбувся 5-го березня 1964 р., генералу Садовському було запропоновано вийти з лав СБУВ, через те, що він не давав жодних коментарів на запитання: «До котрої організації належить музей?»; «Яка буде доля музею після смерті генерала Садовського [3,с.17]?»

16-го березня 1964 р., Голова Виконуючого Органу УНРади Микола Лівіцький прибув у Торонто, де відбулось його спільне засідання з представниками СБУВ. М. Лівіцький виступив арбітром в затяжному конфлікті. Було вирішено, що музей має нарешті отримати свій статут, має існувати певний контролюючий орган, має збільшитись кількість самих членів музею [3,с.Там само]. Генерал Садовський даних пропозицій не прийняв. Будь-які перемовини, щодо статусу самого музею більше не проводились.

В 1967 р. помирає Микола Садовський. Один зі засновників та новий голова Інституту (йому було надано ім'я покійного генерал-хорунжого Садовського) підполковник Микола Битинський, прийняв рішення про закриття самого Інституту [5,с.27]. Все майно мало передатись на зберігання до Української Вільної Академії Наук (далі УВАН) у Вінніпегу, для подальшого вивчення питань історії Визвольної Боротьби України. 1-го листопада 1969 р. був підписаний нотаріальний договір, в котрому обговорювались питання передачі всього майна музею з Торонто до Вінніпегу.

22 січня 1970 р. [7] відбулось урочисте відкриття музею в Вінніпегу [6,с.14]. На відкритті були присутні: Міністр культури провінції Манітоба Філіпп Петерсон, Голова УВАН Микита Мандрика. На урочистостях, Голова Музейної Комісії УВАН Осип Навроцький, дав огляд життя та праці генерала Садовського. Кобзар Конопленко-Запорожець виконав 3 пісня на кобзі. Урочистості завершилися святковим фуршетом.

Колекції Музею-Архіву [7] можна поділити за такими категоріями: статут і заповіт засновника Інституту генерала Садовського, його особисті документи та листування; документи передачі Інституту та його майна від Миколи Битинського; інвентарні книги музених експонатів і бібліотеки; військові підручники; видання в переселенчих таборах у Німеччині: журнали, тижневик «Воля», «Літопис Червоної Калини», воєнно-літературний журнал «Табір», «Український скиталець»; матеріали про Симона Петлюру; матеріали по історії Української Православної церкви; матеріали з таборів переміщених осіб.

Питання повернення [7] майна Архіву-Музею в Україну вперше з'явилося в 1996 р. Президент УВАН, проф. Михайло Тарнавецький, одержав листа від начальника Музею Збройних Сил України, майора Віктора Карпова, щоб УВАН передала колекцію УВІІ Музеєві Збройних Сил України. В проханні було відмовлено через причини: не зроблено кінцевої каталогізації експонатів і документів; планується мікрофільмування та фотографування експонатів; в Президії УВАН переважає думка, що теперішня політична атмосфера в уряді й Верховній Раді України ще не сприяє передачі майна [7]. Також архів УВАН і Військово-історичний музей-архів у м. Вінніпезі не мають власних вебсайтів [8,с.11], неповну інформацію про їхні фонди можна знайти в поодиноких публікаціях.

Підсумуємо. Існування Українського Військово-Історичного Музею-Архіву є свідченням того, що українські емігранти в Канаді плекали власні військові традиції та займалися їхнім пропагуванням. Вважаємо, що конфлікт між генералом Садовським та СБУВ виник через те, що генерал «зрісся» з самим музеєм, та експонатами котрі він зумів вивести з теренів Європи – генерал протягом всього міжвоєнного періоду був членом УВІТу, а протягом 1938–1939 рр. очолював Товариство. Музей-Архів у м. Вінніпег не є відомою установою серед широкого загалу українських науковців в Україні чи Канаді. Відсутність власного вебсайту не йде на користь Музею-Архіву. Залишається сподіватись, що з часом, заповіт генерала Садовського, про повернення майна музею на терени незалежної України, буде виконаний.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Лук'янченко С. В. Створення та діяльність Українського Воєнно-Історичного Інституту [Електронний ресурс] / Світлана Василівна Лук'янченко // Військово-науковий вісник. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: v.asv.gov.ua/article/view/156401

2. Завгородній І. Пам'ятна книга п'ятдесятиліття Союзу Бувших Українських Вояків в Канаді [Електронний ресурс] / Іван Завгородній // Союз Бувших Українських Вояків в Канаді. – 1987. – Режим доступу до ресурсу: <https://diasporiana.org.ua/ukrainica/17688-pam-yatna-kniga-p-yatdesyatlitnya-soyuzu-buvshih-ukrayinskih-voyakiv-v-kanadi/>
3. Вияснення в справі Військового Музею в Торонті [Електронний ресурс] // Дороговказ. Орган вояцької думки та чину. – ч.1–2 (19–20) липень–жовтень 1964. – Режим доступу до ресурсу: <https://diasporiana.org.ua/periodika/3421-dorogovkaz-1964-ch-1-2-3/>
4. Іванис В. Симон Петлюра – Президент України [Електронний ресурс] / Василь Іванис // Накладом «5-ої Станиці Бувших Українських Вояків». – 1952. – Режим доступу до ресурсу: <https://diasporiana.org.ua/istoriya/2662-ivanis-v-simon-petlyura-prezident-ukrayini/>.
5. Повідомлення [Електронний ресурс] // Дороговказ. Орган вояцької думки та чину. – ч.26 (45) жовтень–грудень 1969. – Режим доступу до ресурсу: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/3426/file.pdf>
6. Відкрито Музей УВАН [Електронний ресурс] // Дороговказ. Орган вояцької думки та чину. – ч.27 (46) січень–березень 1970. – Режим доступу до ресурсу: <https://diasporiana.org.ua/periodika/3427-dorogovkaz-1970-ch-27/>
7. Розумний Я. Українські архіви Вінніпегу [Електронний ресурс] / Ярослав Розумний // Український історик. – 2006. – Режим доступу до ресурсу: <https://archives.gov.ua/ua/українські-архіви-вінніпегу/>. Щодо відкриття Музею, то вказувалась інша дата – 22 січня 1981 р.
8. Вінтонів Х. М. Українська документна спадщина в Канаді: репрезентація в мережі інтернет [Електронний ресурс] / Христина Михайлівна Вінтонів // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2011. – Режим доступу до ресурсу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bdi_2011_2_8

СЕРГІЙ КОНЮХОВ

Національний університет «Львівська політехніка»

**КРИТИЧНЕ СПОГЛЯДАННЯ: НАУКОВЦІ ТА ЕКСПЕРТИ ЯК
ВІДВІДУВАЧІ МУЗЕЮ**

Як правило, перспективи зростання кількості відвідувачів музею ґрунтуються на поточних успіхах культурного туризму. Що стосується науковців та експертів, які відвідують музеї, то сьогодні все ще бракує емпіричних знань про фактори впливу на відвідуваність, взаємодії з іншими,

моделі поведінки у музеї та, насамперед, досліджень про оцінку цими категоріями відвідувачів туристичного спектру можливостей.

Потрібно оцінити роль відвідувачів у музеї та присутність «супроводжуючого» у сприйнятті музейної експозиції. Це питання стає все більш актуальним, зважаючи на зростання рівня комунікації у музеї.

Соціальні явища здійснюють вплив на наші дії, думки та почуття під час відвідин музею. Це, за словами дослідника Джона Фалка, робить візит глибоко особистим. Опитавши сотні людей, Фалк визначив п'ять типів музейних відвідувачів [1]. Кожен із цих типів представляє різну особисту мету, що стає мотивом для візиту.

Першим із цих типів є «Мисливець за враженнями». Ті, хто належать до такого типу віддають перевагу шедеврам і шукають твори, що вважаються обов'язковими для перегляду. «Мисливець за враженнями» часто відзначає також і пункти в переліку запланованих справ.

Другим типом згідно з цією класифікацією є «Організатор». Цей відвідувач музею здійснює відвідини через когось небайдужого, через родича, який приїхав у гості, через хлопця або дівчину. В будь-якому разі намагається докласти зусиль, щоб компаньон міг розважитись і отримати яскраві враження.

Наступним у такій типології є «Заряджальник». Люди, які належать до такого типу приходять до музею щоб відпочити – фізично, інтелектуально і емоційно. Для них музей – це місце, де можна відновити сили і «втекти від усієї цієї метушні». Такий візит навіть можна назвати духовним.

Четвертим типом є «Професіонал». До нього якраз і належать митці та інші експерти в галузі мистецтва. Такі відвідувачі цілком зможуть дати собі раду у музеї.

Останнім є «Дослідник» - приходять до музею не лише заради перегляду конкретної експозиції, а щоб задовольнити свою інтелектуальну допитливість загалом. Відвідувачі, які належать до цього типу мають про все власну думку та уникають залюднених виставкових залів та організованих екскурсій через те, що ті будуть їх обмежувати. Фалкові «мотиваційні типи» дають дієві підказки щодо того, яка стратегія поведінки підходить кожному.

У своїй праці «Музейний досвід» Фалк і Діркінг припускають, що музейний досвід може бути побудованим на стику трьох контекстів: 1) особистісному (минулий досвід, теперішній стан та очікування тощо); 2) фізичному (сама будівля музею); та 3) соціальному. Соціальний контекст візиту складається з усіх людей, які одночасно присутні під час цього візиту, тобто можливих супутників відвідувача (що становлять інтимний соціальний

контекст), а також усіх людей, які є для нього чужими (інші відвідувачі, екскурсоводи, керівники, які є широким соціальним контекстом) [1].

Коли ж відвідувача не супроводжують супутники або "співвідвідувачі" [2], його можуть називати "самотнім" або "анонімним" відвідувачем [3], тобто, - таким, який може еволюціонувати серед інших людей, не будучи об'єктом їхньої уваги.

Сучасні дослідження свідчать, що відвідування музею співвідносяться одночасно з потребою відчуття незалежності та приналежності до певної групи.

З огляду на задоволення дозвіллевих та потреб, приналежності чи навіть взаєморозумінні з іншими мотивація приналежності сприяє підтримці соціальних зав'язків. Відвідування музею спільно з родиною та друзями може також стати процесом, під час якого «егоїстичне» задоволення може бути цілком знівельоване на користь альтруїстичної мети сприяння добробуту тієї спільноти, до якої належить відвідувач [5]. Норріс та Тісдейл [6] припускають, що можливість поділитися досвідом може бути для деяких відвідувачів («Професіоналів» та «Дослідників» або ж експертів та науковців) важливішою, ніж сам візит. Можемо також стверджувати, що в такому випадку якраз перспективи соціальної взаємодії сприяють відвідинам музею.

Потреба у відчутті незалежності, індивідуалізмі чи автономії вочевидь найчастіше походить із конкретної причини відвідування, пов'язаної з пошуком моменту приватного оновлення, захищеного від соціальних зобов'язань або ж через відсутність супутників ("співвідвідувачів") [2].

На основі низки досліджень [2, 6] можемо стверджувати, що «самотній» відвідувач часто є більш зацікавленим та експертним, ніж відвідувач, якого супроводжують. Він шукатиме менше розваг і надаватиме перевагу культурному збагаченню, інтелектуальному виклику, особистим думкам та роздумам. До цієї категорії якраз і належать ті науковці та експерти з категорій, окреслених Дж. Фалком як «Професіонал» та «Дослідник».

Водночас та відвідувачі, які прийшли разом із друзями та/або родичами, відповідно до досліджень, матимуть більше супутників якщо менше заявлятимуть про себе як фахівця, експерта чи дослідника у галузі.

Зрештою, образ відвідувача музею залежить від складного набору характеристик різних видів. Виявляється, що "соціальний контекст" відвідування - це точно не контекстуальна змінна, оскільки на нього впливають (також) особливості відвідувача, його об'єктивні умови життя, а також його очікування, мотивація дозвілля, його інтимні стосунки до музейної та культурної сфери. Зіткнувшись із мережею цих впливів, можна припустити, що відвідини

музею є результатом двоступеневого процесу, в якому відвідувач (1) вибирає приналежність або анонімність, а потім (2) , можливо, приєднання до певних супутників.

Дослідження відвідин музею показали, що супровідний візит або "спільний візит" - це спільний досвід, під час якого відвідувачі витрачають частину своєї уваги на «супутника». За словами Галарца та Саура [5], кожен співвідвідувач користується набором візуальних та словесних ресурсів (слова, жести, погляди, пози тіла тощо) для того, щоб сформувати спільний музейний досвід. Водночас окремі, самотні відвідувачі проводять у музеї більше часу, ніж ті, хто відвідує музей у компанії друзів, родичів або знайомих. Також можна припустити, що відвідувачі витрачали би менше часу на взаємодію з експонатами завдяки використуванню комп'ютерних пристроїв. Пакер та Баллантайн [4] припускають, що присутність одного або декількох супутників здійснюватимуть стримуючий вплив на відвідувача. Відповідно, мотивація під час самотнього та групового візиту відрізнятиметься. Наявність або відсутність супутників під час відвідування також по-різному впливає на музейний досвід.

Для відвідувачів, що супроводжуються, музейний досвід - це спільний досвід від самого початку, відповідно, індивідуальні інтерпретації відвідин є неактуальними. Відвідування музею - це не лише спільний досвід. Частина відвідувачів приходять до музею поодинокі та володіє своїм досвідом, що дозволяє звільнитися від соціальних обмежень, пов'язаних із супровідним відвідуванням. Самостійні відвідини також мають низку переваг та поведінки, які чітко відрізняють такий досвід від групового візиту. Лише три самотійні відвідувачі з сорока опитаних Пакером та Баллантайном [4] не знайшли вигоди в самотньому відвідуванні. Такі відвідини перетворюються на відчуття незалежності, контролю та свободи щодо вибору та темпу візиту. Відсутність соціальних обмежень (обговорення, очікування, відчуття "обов'язку" розглянути всі експонати тощо), пов'язаних з автономією, призводить, зокрема, до коротшого часу відвідування. На додаток до автономії шляху відвідування, анонімність самотнього відвідувача приносить ще одну конкретну користь: його соціальний стан справді сприяє самоаналізу або зануренню, що дозволяє йому створити привілейовані, більш тісні стосунки з виставками [2, 4]. У порівнянні з приналежністю, анонімність, таким чином, сприятиме розвитку більш глибокої особистої рефлексії, захищеної від соціальних обмежень, і обмежуватиме "паразитичне" вторгнення, даючи можливість зберегти інтимність особистості до виставки [2].

Пакер та Баллантайн [4] показали, що відвідувачі, як у супроводі, так і без супроводу, в переважній більшості вважають, що соціальний контекст їхнього візиту суттєво сприяв їхньому задоволенню від музею. Насправді, багато досліджень, починаючи з 1990-х років, ставлять під сумнів те, як на відвідини музею впливає присутність (або відсутність) однодумців. Цей соціальний досвід музею частково визначає відчутну цінність відвідування та забезпечує попередньо згадані мотиви щодо приналежності чи незалежності до соціальної групи.

Хоча наведені приклади досліджень підкреслюють відмінності між самостійними та відвідувачами у супроводі, та все ж поведінку відвідувача в музеї можна і за допомогою аналізу впливу характеристик групи, до якої належить відвідувач. Що стосується кількості відвідувачів, окремі дослідження впливу групи на індивідуальну поведінку дають протилежні результати [2]. Таку ж ситуацію ми можемо спостерігати щодо впливу походження групи (пара, дружна група, сім'я з дітьми або без них тощо): кілька досліджень підкреслюють існування значних поведінкових відмінностей [2, 4], але в цих роботах все ще відсутня теоретична основа, і їх висновки, які є дуже контекстуальними, не піддаються порівнянню.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Falk, J. H., & Dierking, L. D. The museum experience revisited. - Walnut Creek, CA: Left Coast Press, 2013. – 416 p.
2. Debenedetti S., Caro F. et Krebs A. « I'd rather play than look at statues » : The Experiences of Children with Art Works and Interactive Devices at an Art Exhibition // International Journal of Arts Management. – 2009. – № 11 / 3. - pp. 46 – 58.
3. McManus P.M. It's the company you keep... The social determination of learning-related behaviour in a science museum // The International Journal of Museum Management and Curatorship. – 1987. – № 6. – pp. 263-270.
4. Ballantyne R. & Packer J. Solitary vs. Shared Learning: Exploring the Social Dimension of Museum Learning // The Museum Journal. – 2005. – № 48/2. – pp. 177-192.
5. Gallarza, M. G., & Saura, I. G. Value dimensions, perceived value, satisfaction and loyalty: An investigation of university students' travel behavior // Tourism Management. – 2006. – № 27(3).– pp. 437–52.
6. Norris L. Tisdale R. Creativity in museum practice. – Walnut Creek, CA: Left Coast Press, 2013. – 288 p.

**ДО ПИТАННЯ ПРО НАВЧАЛЬНІ ТА НАУКОВІ ПРАЦІ
В. КЛЕЦЬКОГО З ВІДДІЛУ СТАРОДРУКІВ І РІДКІСНИХ ВИДАНЬ НБ
ЛНАУ (КІНЕЦЬ ХІХ – ПОЧАТОК ХХ СТ.)**

В останні 20 років в Львівському національному аграрному університеті провадиться вивчення фондів Наукової бібліотеки університету, в котрих міститься наукова та навчальна література іноземними мовами (польською, німецькою, французькою, англійською, латинською). За результатами багаторічних досліджень колективом науковців та працівників НБ ЛНАУ підготовлено ряд видань, зокрема, колективна монографія «Аграрна наука і освіта Галичини ХVІІІ – поч. ХХ ст. (історичний аспект)» (2010) [1], в якому спеціально аналізуються видання ХVІІІ – першої половини ХХ ст. Робота над опрацюванням видань з відділу стародруків та рідкісних видань НБ ЛНАУ продовжується, свідоцтвом чого і є пропонування увазі читача дана публікація, присвячена аналізу ряду польськомовних наукових та навчальних видань кінця ХІХ – початку ХХ ст. з тваринництва, Їх автором є відомий польський науковець та педагог Валеріан Клецький (1868-1920).

Валеріан Клецький – польський зоотехнік і хімік, професор годівлі тварин та молочарства Рільничих Студій, завідувач кафедри тваринництва і молочарства Ягеллонського університету (1899-1914), професор Вищої школи Рільничої в Кракові, член Польської Академії наук, фундатор і перший керівник Галицького Молочарського Товариства. Обіймав посаду віце-президента Австрійського Молочарського Комітету. Напрямами наукових зацікавлень дослідника були: рільнича мікробіологія, мікробіологія молока, сироваріння. Автор першого підручника на польській мові з проблем сироваріння «Serowarstwo» (1900). Основні праці даного дослідника: «Mleczarstwo» (1896), «Mleko» (1896), «Studia nad rasami i odmianami bydła rogatego w Polsce» (1904–09), «Gatunek i rasa» (1924), «Zasady nauki hodowli gospodarskich zwierząt domowych» (1926).

В відділі рідкісних видань та стародруків НБ ЛНАУ зберігаються його праці наукового та навчального характеру: 1) «Studia nad morfologią, własnościami użytkowemi i pochodzeniem bydła rogatego Bretanii» (Краків, 1898); 2) «Rasy opasowego bydła, owiec i trzody chlewnej» (Краків, 1916).

Праця «*Studia nad morfologią, własnościami użytkowemi i pochodzeniem bydła rogatego Bretanii*» [3] є оригінальним монографічним дослідженням, присвячена проблемі виникнення, формування та морфології рас рогатої худоби в Бретані – історичній області на північному заході Франції. Вона складається зі вступу і трьох розділів. У вступі автор звертає увагу на проблеми врахування відповідності досліджуваних рас тварин умовам певного краю, місцевим господарським потребам та відносинам, а також окреслює сутнісні риси поняття раси домашніх тварин (*rasy*), в якому враховує чинники спадковості і природно-кліматичні умови певного регіону (клімат, ґрунти, можлива їжа). У вступі дослідник також визначає завдання своїх наукових пошуків: 1) питання сталості рис рас і фактори, що їх забезпечують; 2) вплив зміни умов життя на зміну рис раси (морфологічних, фізіологічних, біологічних); 3) ступінь змінності раси (періодичність і кількість поколінь тварин) та його залежність від зміни умов життя тварин; 3) пошук первинних порід на основі реконструкції елементів, що свідчать про генетичні зв'язки між різними сучасними породами домашніх тварин, щоб з'ясувати історію їх походження; 4) дослідження способу виникнення кожної раси окремо; 5) створення фахової історично-розвиткової систематики рас домашньої худоби. Натомість аналіз питань методів утримання, харчування і догляду тварин є другорядними для науковця.

Дослідник вдається до аналізу провідних наукових підходів щодо типології домашньої рогатої худоби, розробленої англійськими, французькими, німецькими, польськими вченими (Кув'є, Вілкенс, Кальтенеггер, Рютімеєр, Вернер, Адамец, Дибовський), визначаючи їх слабкі та сильні сторони. Напрацювання цих та інших науковців автор поєднав з власними пошуками, провівши два роки (1895 і 1896) у Бретані.

Висвітлення доробку та методики інших відомих вчених дозволило В.Клецькому більш чіткіше сформулювати власну методику досліджень, яка ґрунтується на: 1) зборі надійного і якомога більшого емпіричного матеріалу, опертого на спостереженнях, зібраних на місці, на типових індивідах – представниках первинних рас; 2) представленні даних в кількісному вимірі; 3) запереченні використання даних обмірів тварин з виставок (як правило, видозмінених людиною та не відображаючих первинних рис); 3) на фактах, здобутих методом індукції; 4) докладному пізнанні історії і сучасного стану різних рас худоби.

Спеціальну увагу відведено встановленню первинного типу домашніх тварин. Їх вивчення передбачає врахування таких важливих методологічних вимог: а) аналіз індивідів, що становлять первинний тип раси тварин; б)

первинні типи можна там зустріти, де людина найменше доклалась до зміни умов життя та харчування тварин; в) досліджувати ті раси тварин, які зберегли найбільшу первинну чистоту; г) збирання краніологічного матеріалу як визначальної ознаки для встановлення типу раси домашніх тварин; д) врахування фізіографії краю, де живуть тварини, і даних вимірів, які дають чіткий образ зовнішнього вигляду тварин; ж) знайти в відповідному краю палеонтологічний та археологічний матеріал (остеологічні рештки домашніх тварин певних рас та їх предків, його прив'язка до конкретних археологічних пам'яток – слідів життєдіяльності людини); з) використовувати дані історії, етнології, антропології, порівняльного мовознавства для дослідження проблеми; і) постійне зіставлення висновків зоотехніки з висновками доісторичної археології та антропології, бо еволюція рас домашньої худоби нерозривно пов'язана з історією окремих народів та племен, їхніх міграцій та способу життя.

На прикладі вивчення історії рогатої домашньої худоби Бретані – представника кельтської раси худоби, вельми заплутаної в своїх перипетіях, В.Клецький прагнув продемонструвати дієвість запропонованої ним методики, а також накреслити перспективні шляхи наукових пошуків в даному напрямку і виявити об'єктивні та суб'єктивні перешкоди для вирішення їх цілей і завдань. Іншими словами, він не стільки хотів розв'язати дану конкретну проблему (що було неможливо зробити, враховуючи стан тогочасних емпіричних досліджень), а в більшій мірі був націлений результати своїх теоретичних та емпіричних пошуків представити як орієнтовну методологічну схему для подальшого наукового вивчення та розв'язання проблеми історії рас домашньої худоби в Європі загалом, котра носила б не лише пізнавальний, але й практичний інтерес для успішного розвитку тваринництва в європейських країнах.

Видання «Rasy opasowego bydła, owiec i trzody chlewnej» [2] є підручником для учнів рільничих закладів. Він складається з передмови, вступу, трьох розділів і списку використовуваної в роботі літератури. В передмові автор визначає мету своєї праці: «В цій книжці намагався представити на основі джерел, існуючих в іноземній фаховій літературі, історію розведення різних м'ясних порід худоби, овець і свиней, як в рівній мірі і картину підсумкових результатів, що в цьому процесі досягнуті». Знайомство з історією вирощування м'ясних порід тварин, підкреслює науковець, дає можливість читачу досягнути сутнісні їх риси, шляхи створення і розведення та познайомитися з практичними результатами застосування таких методик. Значна частина підручника була підготовлена В. Клецьким ще перед першою світовою війною. Війна створила нові соціально-економічні умови, в яких виробництво м'ясної продукції зайняло

більш вагоміше місце, ніж в попередній період. А це, вочевидь, вимагало піднімати справу вирощування і догляду м'ясних порід тварин в польських землях на набагато вищий професійний рівень. Тому підручник призначався не тільки для учнів, але й практикуючих в галузі рільництва і тваринництва, щоб систематизувати їхні знання та особливо допомогти тим, хто не володіє іноземними мовами, але хоче осягнути суть теорії вирощування та догляду м'ясних порід тварин, яку не можливо зрозуміти без знання результатів практичних напрацювань конкретних господарств в різних країнах Європи та світу.

У вступі автор аналізує провідні типи тваринницьких господарств (велика рогата худоба, вівці та свині) з різним профілюванням діяльності в Англії, Німеччині, Франції, польських землях, визначаючи їх сильні і слабкі сторони в контексті конкретних соціально-економічних умов кінця XIX - початку XX ст. Обґрунтовуються переваги господарств, орієнтованих на вирощування великої рогатої худоби і овець на м'ясо, а також створення розплідників молодняка м'ясних порід (наводиться як приклад досвід Англії) перед іншими типами тваринницьких господарств. Автор наголошує на потребі перебудови в цьому напрямку і тваринницького господарства в польських землях, при чому цей процес має носити системний характер і враховувати специфіку кожного регіону та діючих у ньому факторів (політичних, економічних, рівня знань господарів, стан комунікацій, якість їжі та утримання тварин). Поряд з цим представлено характеристику методик вирощування тварин для певних господарських цілей як в країнах Європи загалом, так і в окремих її регіонах зокрема (особливо в Галичині, з якою було пов'язане життя і діяльність автора праці). Дослідник характеризує наявні несприятливі чинники для розвитку м'ясного господарства в польських землях, акцентуючи увагу на потребі його перебудови в нових реаліях після першої світової війни. Водночас він вказує і на ті фактори, що можуть забезпечити в недалекому майбутньому окупність вирощування та реалізації особин м'ясних порід тварин, про котрі важливо знати як виробникам, так і споживачам м'ясної продукції. В.Клецький підкреслює, що розвиток культури та освіти населення підніме попит у нього на м'ясну продукцію, а, отже, стимулюватиме розвиток м'ясної та м'ясопереробної галузей економіки. Цього можливо досягти за наявності ряду умов: 1) достатньої кількості доброї паші; 2) хорошого збуту; 3) високих цін на худобу, вирощувану на м'ясо; 4) значної кількості споживачів, що розуміються на якісній м'ясній продукції, та здатних її придбати. Тваринництво повинно створити спеціальний тип м'ясних тварин, що швидко ростуть і набувають потрібної ваги при не надміру

затратному способі харчування, даючи по забиттю якомога більше якісного м'яса і жиру і якнайменше відходів (кісток, шкіри, нутрощів і т.д.). При цьому важливо фахово підбирати худобу молодого віку і займатись інтенсивним її випасанням.

Після вступу йде основна частина підручника, що носить назву: «Opasowe», czyli «mięsne» gasy zwierząt» («відгодівельні» або «м'ясні» породи тварин»). Автор відразу ж відзначив, що історія спеціальних м'ясних порід тварин («відгодівельних») веде свій відлік з другої половини XVIII ст., а їх батьківщиною можна вважати Англію. Це стосується всіх трьох груп м'ясних тварин (рогатої худоби, овець, свиней), яким присвячена більш-менш рівномірна увага у підручнику (Розділ 1. Вівці. – С.12-34; Розділ 2. Рогата худоба. – С.34-62; Розділ 3. Свині. – С.63-112). Треба відзначити, що в кожному з трьох розділів дослідник сумлінно аналізує місцевий галицький матеріал, а також з інших польських земель, що перебували тоді в складі трьох імперій: Австро-Угорської, Німецької та Російської. Він визначає комплексно причини успіхів та невдач у кожній з м'ясних галузей тваринництва (вівчарства, рогатої худоби, свинарства) та накреслює можливі шляхи покращення ситуації у них.

В першому розділі аналізуються особливості розвитку м'ясного вівчарства в Англії, Франції, німецьких та особливо в польських землях. Подаються історія формування та характеристики різних порід овець, передовсім виведених в Англії (Dishley, Southdown, Hampshiredown, Oxforddown) та Франції (Rambouillet), календарний розклад термінів їх вирощування, обсяги їжі в той чи інший період часу, шляхи удосконалення продуктивності кожної з розглядуваних порід. Багато уваги відведено висвітленню технології харчування овець.

Другий розділ охоплює питання, що стосуються утримання, годівлі та розведення рогатої худоби. Ґрунтовно опрацьовано автором матеріал про історію формування основних м'ясних порід худоби, побутуючих в Європі. Лівова частка уваги припадає на ті породи, що були виведені в Англії (Shorthorn, Hereford, Devon, Aberdeen-Angus), відзначаються слабкі і сильні сторони технології їх вирощування на прикладі найбільш репрезентабельних стад худоби згаданих порід, а також підсумків відомих виставок, зокрема, на центральному ринку м'яса Смітфілд в Лондоні. Висвітлено причини зростання ролі молочного та м'ясо-молочного тваринництва, а також розплідників тих чи інших порід на рубежі XIX-XX ст. в провідних країнах Європи.

Третій розділ, найбільший за обсягом, розкриває різні перипетії розведення, утримання та годівлі покращених м'ясних порід свиней в Великій

Британії (Англія і Шотландія), Німеччині, польських землях, Угорщині, США. В основу методики їх утримання і годівлі покладено англійський досвід. Дослідник відзначив, що англійські м'ясні породи свиней ведуть свій початок від породи малих білих свиней (small white pigs), виведених Мейсоном і Робертом Коллінгом в графстві Дургем у 1818 р. В. Клецький здійснив аналіз процесу виведення та догляду ряду англійських м'ясних порід: 1) Berkshire; 2) Lincolnshire; 3) Yorkshire (найбільш відома англійська порода білих великих свиней); 4) малі білі свині (small white pigs); 5) малі чорні свині Essex; 6) середня біла порода (middle white); 7) Suffolk; 8) велика чорна порода (large black pig); 9) Tamworth.

В праці відображено також розвиток справи в німецьких землях, вивчаючи технологічні та організаційні перипетії даного процесу. Немало місця відведено характеристиці порід, які були створені в результаті схрещування англійських свиней, передовсім породи Yorkshire з місцевими, в результаті чого створені типи німецьких шляхетних і німецьких облагороджених крайових свиней, поширених спершу серед професійних німецьких годувальників, а згодом популярних в ряді країн Європи. Простежено вплив порід, що походять з Німеччини, на формування м'ясних порід у польських землях, передовсім в Галичині. Читач знайде багато фактологічної інформації про перебудову свинарства як галузі тваринництва в західній Галичині на нових засадах під керівництвом Комітету Краківського рільничого товариства, спрямованого на інтенсифікацію годівлі та догляду м'ясних порід свиней, на які швидко зростав попит у Європі загалом та Австро-Угорщині зокрема.

Помітне місце в племінній справі та продукуванні різноманітної продукції (м'ясо, сало, смалець, шинки) посіли впродовж XIX ст. США. Американські фахівці вивели ряд відомих у світі порід: 1) Poland-China; 2) Duroc-Jersey; 3) Chester-White; 4) Cheshire; 5) Hampshire. Автор подав основні факти історії їх формування, опублікував інформацію про біометричні характеристики, зовнішній вигляд, спосіб утримання, плодовитість та якість м'яса в представників, живучих у різних природно-кліматичних умовах. Відзначено складні перипетії становлення годівельної справи в цій країні впродовж XIX ст., зумовленої надходженням носіїв численних порід з різних частин світу, та хаотичними пошуками місцевих практиків. Лише з другої половини даного століття можна говорити, на переконання В. Клецького, про остаточне завершення процесу формування провідних американських порід свиней. З цього часу США стали визнаним лідером на світовому ринку свинарства,

активно конкуруючи з німецькими та англійськими годувальниками й виробниками готової продукції.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Аграрна наука і освіта Галичини XVIII – поч. XX ст. (історичний аспект) : наукове видання. / За ред. В.В. Снітинського. – Львів, 2010. – 297 с.
2. Klecki W. Rasy opasowego bydła, owiec i trzody chlewnej. – Kraków: Nakładem Towarzystwa dla popierania polskiej nauki rolnictwa, 1916. – 115 s.
3. Klecki W. Studya nad morfologią, własnościami użytkowemi i pochodzeniem bydła rogatego Bretanii. – Kraków: W drukarni «Czasu» Fr. Kluczyckiego i spółki pod zarządem Józefa Łakocińskiego, 1898. – 127 s.

РОМАН КУЗЬМИН

Національний університет «Львівська політехніка»

ВИКЛАДАЧ ВИЩОЇ ТЕХНІЧНОЇ ШКОЛИ У ЛЬВОВІ, ЯКИЙ ПОЛЕМІЗУВАВ ІЗ АЛЬБЕРТОМ ЕЙНШТЕЙНОМ: БІОГРАФІЯ ЛЮДВІКА ЗІЛЬБЕРШТЕЙНА (1872-1948)

Спадщина Національного університету «Львівська політехніка» є багатогранною та поліетнічною, що дозволяє говорити про неї як важливий осередок міжнародної освіти та науки у Східній Європі, який сягає своєю історією в «довге» ХІХ століття. Єврейська спільнота, яка від заснування Львова відігравала значущу роль в житті міста, зумовила появу та діяльність низки видатних постатей, наприклад таких як Бруно Шульц чи Маєр Балабан. До переліку таких персоналій належить Людвік Зільберштейн, який розпочав свою викладацьку і наукову кар'єру у Вищій технічній школі у Львові.

Людвік Лазар Зільберштейн (1872-1948) – професор фізики та математики єврейського походження, народився 15 травня 1872 р. у Варшаві, яка в той час входила до складу Російської імперії. Батько, Самуель Зільберштейн (Silberstein), був варшавським купцем, активним громадським діячем і журналістом єврейських часописів у Варшаві: «Був – людиною шляхетною і справжнім громадянином» [6, s.7]. Його мати – Естер (Емілія), з дому Штайнкальк (Steinkalk), була «глибоко релігійна і вихована згідно традиційного зразка минулих поколінь» [2, p.2010]. Водночас, попри консервативне виховання, вона не тільки сприяла отриманню університетської освіти синам, але й своїм донькам.

Своє навчання Людвік розпочав у середній школі у Варшаві, після чого закінчив у 1889 р. VI-у гімназію Св. Яцька у Кракові [2, р.2010; 4, р.64; 5, s.13]. В 1889-1890 навчальному році він вступив на філософський відділ Ягелонського університету в Кракові [3, р.167]. Тут серед інших занять він відвідував фізичну лабораторію, якою керував колишній професор Вищої технічної школи у Львові Август Вітковський, один із перших львівських «*doctor honoris causa*» [1, с.23]. Оскільки Людвік був підданим Російської імперії, то був зарахований як надзвичайний слухач, що також не передбачало отримання стипендії. Пізніше він продовжив навчання в університеті Гейдельбергу, а з 1891 р. навчався в університеті Фрідріха Вільгельма в Берліні (Німеччина) [5, s.13].

5 липня 1894 р. Л. Зільберштейн склав іспит на ступінь доктора наук із фізики, який приймав Макс Планк. В тому ж 1894 р. в Берліні він захистив докторську дисертацію «Про механічне розуміння електромагнітних явищ в ізоляторах і напівпровідниках», а 22 листопада він отримав ступінь доктора з математичної фізики [4, р.64]. В дисертації він розвинув ідеї лорда Кельвіна про світло та ефір з точки зору їхніх механічних властивостей [2, р.2010; 5, s.13]. Рецензентами праці були: видатний фізик, засновник квантової фізики, Макс Планк та засновник берлінського Фізичного інституту – Герман фон Гельмгольц. Зокрема, останній у своїй рецензії на дисертацію Людвіка Зільберштейна зазначив: «Праця пана Зільберштейна демонструє ясне розуміння важких і абстрактних завдань та вміння математичного трактування. Пропоную охарактеризувати працю як *sollertiae et ingenii laudabile*»¹. Макс Планк додав: «Погоджуюся у всіх пунктах» [5, s.13].

Після захисту дисертації Людвік Зільберштейн протягом 1895-1897 н. р. працював асистентом при кафедрі фізики у Вищій технічній школі у Львові, під керівництвом професора Казімежа Олеарські, який викладав загальну і технічну фізику та термодинаміку, а в 1896-1898 рр. був деканом Відділу технічної хімії [8, s.49,89; 9, s.89,94,96]. Також Людвік Зільберштейн допомагав К. Олеарські у роботі фізичної лабораторії та музею фізики, які діяли при освітньому закладі [2, р.2010; 8, s.92]. На жаль, цісарсько-королівське Намісництво у Львові не погодилося на постійну працю Людвіка Зільберштейна у Вищій технічній школі у Львові, на підставі того що він був іноземним підданим. Тому, в 1898 р. Л. Зільберштейн змушений повернутися до Варшави, де в 1898-1899 рр. працював в оптичній фірмі [5, s.14].

У 1899-1904 рр. викладав математичну фізику в Болонському університеті, пізніше, у 1904-1920 рр., працював як *libero docente* в університеті Ла Сапієнса

¹ «майстерність і гідний похвали талант» (лат).

(Італія). Хоча з 1913 р. він постійно проживав у Великій Британії, Л. Зільберштейн щороку приїжджав для читання курсу теоретичної фізики [2, р.2010; 4, р.64].

Людвік Зільберштейн був активним учасником розробки загальної і спеціальної теорії відносності. Був автором одного із перших підручників із теорії відносності англійською мовою, виданого у 1914 р. [10]. В 1911 р. запропонував кватерніонову форму теорії відносності. Окрім того, Л. Зільберштейн модифікував теорію Майкельсона – Морлі, яка остаточно нівелювала загальноприйнятну в ХІХ ст. концепцію «ефірного вітру», як джерела електромагнітних хвиль і гравітації, хоча ще на початку 1920-х рр. працював у рамках цієї концепції, запропоновану Максом Планком ще у 1890-х рр. [5, s.14-16; 7, р.165,167; 11, р.161-170].

Багато років активно займався популяризацією теорії відносності. Працюючи в цій царині критично підходив до багатьох положень, що в майбутньому привело до активної полеміки з Альбертом Ейнштейном. Під час британського періоду біографії вивчав зміщення перигелію Меркурія (найближчої точки орбіти планети щодо Сонця). Зокрема, на основі спеціальної теорії відносності описав закономірність явища. Саме ця проблематика стала початком дискусії Зільберштейна-Ейнштейна. У 1918 р. Л. Зільберштейн опублікував працю щодо модифікації загальної теорії відносності, в якій не було принципу еквівалентності сил гравітації та інерції, а також працю щодо вивчення однорідних тіл в теорії відносності, дійшовши висновку, що об'єкти можуть бути тільки у формі кулі. Виступ Л. Зільберштейна 6 листопада 1919 р., на засіданні британського Королівського товариства і Королівського астрономічного товариства, зробив його всесвітньовідомим у наукових колах. Під час виступу він вів публічну дискусію із Альбертом Ейнштейном щодо заломлення світла на краях сонячного диску під час затемнення, згідно положень теорії відносності [5, s.15].

У 1920 р. він уклав контракт з Істман Кодак Компані та переїхав до США, як науковий дослідник у галузі фізики. У 1920-х рр. викладав теорію відносності в університетах Чикаго, Торонто і Корнуолла [2, р.2010; 7, р.165; 4, р. 65]. 13 серпня 1924 р. був гостем на «астрономічному ланчі» організованому Британською асоціацією в Торонто. В 1920 р. став членом Американського астрономічного товариства та Оптичного товариства Америки [4, р.65].

У 1930-х рр. Людвік Зільберштейн продовжив активну полеміку щодо теорії відносності з Альбертом Ейнштейном, за що отримав в історіографії прізвисько «Анти-Ейнштейн» [4; р.63]. Зокрема, Л. Зільберштейн вказував, що в

загальній теорії відносності Альберта Ейнштейна у поясненні руху двох тіл відсутні «гравітаційні заряди», тобто не можна відокремлено інтерпретувати поля і розміщення «гравітаційних зарядів». Дискусія між Л. Зільберштейном і А. Ейнштейном, яка точилася в основному навколо особливостей руху Меркурія в гравітаційному полі Сонця, зумовила корективи в теорії А. Ейнштейна, які зберігають свою актуальність до сьогоднішнього дня [5, s.16; 7, p.165].

Протягом 1924-1925 рр. Л. Зільберштейн також вів дискусії із астрофізиком Жоржем Леметром, автором теорії «Великого вибуху», щодо співвідношення відстані-променевої швидкості в стаціонарній моделі Всесвіту Віллема де Сіттера (концепція розширюваного Всесвіту). Як і у випадку з А. Ейнштейном, дискусії з Л. Зільберштейном послужили вдосконаленню досліджень Ж. Леметра, які сьогодні є основними в працях щодо темної енергії.

Попри різні наукові погляди вів активне листування з Альбертом Ейнштейном, в тому числі щодо антинацистської боротьби, оскільки Л. Зільберштейн був активним учасником критики нацизму та політики Адольфа Гітлера [5, s.16]. Помер Людвік Зільберштейн 17 січня 1948 р. у Рочестері (штат Нью-Йорк, США).

Таким чином, біографія Людвіка Зільберштейна демонструє складну траєкторію становлення вченого, який зумів подолати етнічне стереотипи та своїм науковим доробком сягнув вершини наукового визнання. Попри те, що львівський період був невеликим епізодом в біографії науковця, він був початком його стрімкого злету, а персоналія повинна зайняти чільне місце серед видатних викладачів нашого університету.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кузьмин Р.Я., Курдина Ю.М. *Doctores honoris causa Львівської політехніки*. – Л.: Вид-во Львівської політехніки, 2016. – 148 с.
2. *Biographical Encyclopedia of Astronomers* (ed. Thomas Hockey). – New York: Springer Reference, 2014. – 2496 p.
3. Flin P., Bajan K., Godłowski W. Ludwik Silberstein and the Operator Calculus // *Technical Transactions – Czasopismo Techniczne. Fundamental Sciences*. – 2015. – № 2. – pp.165-171.
4. Flin P., Duerbeck H.W., Bajan K. Ludwik Silberstein and General Relativity // *Astronomical and Astrophysical Transactions*. – 2017. – Vol.30. – Issue 1. –pp.63-70.
5. Flin P., Godłowski W. Silberstein contra Einstein // *Urania*. – 2015. – T. LXXXVI. – № 3 (777) maj-czerwiec. – S.13-17.

6. Izraelita. Tygodnik społeczny, literacki i naukowy. – Warszawa. – 1913 (Rok 48). – № 24 (13 czerwca). – S.7.
7. Lalli R. Hunting for the Luminiferous Ether. The American Revival of the Michelson – Morley Experiment in the 1920s. // Ether and Modernity. The Recalcitrance of an Epistemic Object in the Early Twentieth Century (ed. Jaume Navarro). – Oxford: University Press, 2018. – p.155-178.
8. Program ces. król. Szkoły Politechnicznej we Lwowie na rok naukowy 1895/96. Lwów: I Związkowa Drukarnia, 1895. – Roczn. XXIV. – 101 s.
9. Program ces. król. Szkoły Politechnicznej we Lwowie na rok naukowy 1896/97. Lwów: I Związkowa Drukarnia, 1896. – Roczn. XXV. – 104 s.
10. Silberstein L. The Theory of Relativity. – London: Macmillan and Co, 1914. – 295 p.
11. Silberstein L. The recent Eclipse Results and Stokes-Planck's Æther // Philosophical Magazine and Journal of Science. – 1920. – Series 6. – Vol. 39. – № 230. – pp.161-170.

ЮЛІЯ КУРДИНА

Національний університет «Львівська політехніка»

СПІВТВОРЕЦЬ ПОЛЬСЬКОГО СКАУТСТВА ТА НАУКОВЕЦЬ:

НАРИСИ БІОГРАФІЇ МІХАЛА АФФАНАСОВІЧА

Міхал Аффанасовіч (Michał Affanasowicz) народився 22 лютого 1887 року у Петербурзі в сім'ї Костянтина Аффанасовича та Казімежі з роду Ринкевіч [1, s.15]. Після закінчення гімназії в Гродно, став звичайним слухачем відділу будови машин у Вищій технічній школі Імтатрикуляція (запис у студенти) здійснено 31 жовтня 1907 року. Заняття у Політехніці Міхал Аффанасович відвідував 6 років. А в березні 1913 року відбувався перший державний екзамен. Враховуючи, що Міхал, як студент добре відвідував заняття та отримав оцінки за курсові екзамени: математика 1 – «добре», нарисна геометрія – «дуже добре», рисунки нарисної геометрії – «добре», загальна механіка – «добре», фізика загальна і технічна – «добре», математика 2 – «добре», технічна механіка – «дуже добре», - екзаменаційна комісія на чолі з проф. Анчицом звільнила його від складання першого державного екзамену (цей іспит по-суті зараховано «автоматом»). У березні 1913 року Міхал Аффанасович також склав другий (професійний) екзамен. Дисциплінами професійного іспиту для студентів електротехнічного відділення відділу машинобудування були: елементи геодезії

та практичні заняття з геодезії, загальне машинознавство, енциклопедія будівництва, технологія I, технологія II, енциклопедія наук інженерських, енциклопедія будівництва, рисунки та енциклопедія будівництва.

Скаутство. У студентські роки Міхал Аффанасовіч належав до львівської філії організації «Елеусіс» (Eleusis), котра спричинилася до виникнення скаутського руху. Основні цілі організації, котра виникла у 1902 році в Кракові - моральне оновлення суспільства шляхом формування характеру людини (тверезий спосіб життя, позбавлення від залежностей тощо) [3, s. 148 – 149]. У той час організація налічувала бл. 5500 осіб, а львівський осередок – 1500 членів. У 1910 році М.Аффанасовіч брав участь у першому з'їзді товариства у Косові, де було сформовано ідейний маніфест руху, поміщений у 6 томі «Елеусіс» [1, s.15].

У 1911 році у Львові було утворено 4 дружини молоді «Сокола» та два академічні патрулі скаутів, завданням яких була підготовка інструкторів для дружин. До другого патруля належав Міхал Аффанасовіч [4, s.3 – 4]. З кінця 1911 – до 1914 року він був дружинником VI львівської дружини скаутів імені ген. Генрика Домбровського (Henryka Dąbrowskiego). Саме з цього періоду походить чимало фото львівських скаутів, зроблених Міхалом. В квітні 1912 р. у період великодніх свят разом із Єжи Гродинським (Jerzy Grodyńskim) проводив у Стахуві (біля Урле суч. Воломінського повіту Мазовецького воєводства) курс дружинників для т.з інструкторського взводу (*plutonu*) – здійснював підготовку майбутніх керівників скаутів для Варшави [1, s. 15].

Першим міжнародним виступом польських скаутів стала участь у зльоті в Бірмінгемі в липні 1913 р. Польські скаути привернули увагу аудиторії та британських колег фізичними вправами та спритністю. Участь у мітингу мала великий успіх і сприяла поширенню скаутської ідеї в Польщі. Представницька команда складалася з 42 скаутів та 11 інструкторів з Міхалом Аффанасовічем, Казімежем Новаком та Анджеєм Малковскі на чолі. На наступний день після прибуття фотографії поляків з'явилися в англійських газетах з написом «Від Польщі до Бірмінгема» [5, s. 24].

Пізньої осені 1913р. Міхал Аффанасовіч організував виставку досягнень VI Львівської дружини скаутів. Одним з елементів виставки була велика карта з позначеними центрами діяльності польського скаутства в Австрійській імперії [6, s. 26 – 27].

В 1914 р. Аффанасовіч належав до керівництва літніх курсів для скаутських інструкторів, які проходили в Сколе. У той же час належав до Зв'язкового керівництва скаутів у Львові [1, s. 15]. У грудні 1922-23 рр.

виконував обов'язок коменданта Краківської міської хоругви. Чинну діяльність у скаутстві продовжував до 1936 року, коли вирішив відійти від організації. На 7 листопада 1937 року у Львові було заплановано нагородження осіб, котрі стояли біля витоків польського харцерства – серед них і інженера Міхала Аффанасовіча [2].

Наукова діяльність. Ще до отримання диплому Міхал Аффанасовіч почав працювати асистентом кафедри механічної технології у Вищій технічній школі. У липні 1914 р. він отримав диплом та до 1915 залишався на цій кафедрі. Далі покидає Львів та працює адюнктом при кафедрі с/г інженерії Ягеллонського університету. Паралельно впродовж 1915-16 навчального року опікувався І Дружиною скаутів ім. Т.Костюшки у реальній школі м. Тарнобжег. Також пів року у 1917 працював при обслуговуванні парових моторів у володіннях графа Здзіслава Тарновського (Zdzisława Tarnowskiego) в Дзікуві. У липні 1920 – отримав ступінь доктора технічних наук на відділі машинобудування Львівської політехніки. Впродовж 1918- 23 рр. викладав у державній промисловій школі в Кракові. 1921 -23 рр. – заступник професора в Академії гірництва, 1922-23 – директор Механічно-гутної школи в Кракові.

Впродовж 1923-29 рр. працював як викладач в державній промисловій школі в Більську, також асистентом кафедри механічної технології Львівської політехніки (1929-40рр.) та у інших навчальних закладах. Був долученим до організації навчальних практик тощо. Весною 1940 року виїхав зі Львова та став директором Механічної гімназії в Ченстохові, а з березня 1941 – аналогічну посаду в Дембіці (до кінця серпня 1943р). Далі викладав у Школі гірництва та гутництва при Краківській Академії Гірництва та гутництва. З липня 1945 – очолив кафедру верстатів на Механічному відділі Сілезької політехніки. З 1946 – надзвичайний професор. Помер 29 січня 1949 року у Кракові та похований на Раковицькому кладовищі [1, s.16 – 17].

У травні 2006 року в рамках святкування 95-річчя появи перших скаутських дружин у Львові в Тарнуві відкрилась виставка «Зоря львівського скаутингу на фотографіях Міхала Аффанасовіча» - автор виставки Марек Попель – завдяки негативам Аффанасовіча продемонстрував розвиток скаутського руху у Львові в 1911-13 рр. [7].

ЛІТЕРАТУРА:

1. Affanasowicz Michał // Harcerski Słownik Biograficzny tom I/ pod red. Janusza Wojtyczy. Warszawa: Muzeum Harcerstwa, 2006. – S. 15 – 16. URL: <https://muzeumharcerstwa.pl/images/files/HSB/HSB1.pdf> (дата звернення 10.03.2021).

2. Insp. Armii gen. dyw. Norwid-Neugebauer we Lwowie. Chwila. Wydanie wieczorne №977 (30.10.1937). – S. 12.
3. Kozimala I. Harcerstwo – szkoła – społeczeństwo w południowo-wschodniej Polsce w latach 1911–1939 // Studia Paedagogica Ignatiana. – 2016. – Vol. 19. – S. 145 – 170.
4. Małkowski A. Rozkaz Dzienny // Skaut. – 2016 (22 maja). – nr 3 [42]. – S. 3 – 4.
5. Rysak L. Początki harcerstwa // Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej. – 2010. – nr 5-6. – S. 18 – 28.
6. Popiel M. O książkach i pismach // Skaut. – 2018. – nr 1 [50]. – S. 26 – 27.
7. Popiel M. Tarnowskie obchody 95-lecia skautingu na ziemiach polskich. Skaut. – 2006. – nr 3 [7]. – S. 15 – 16.

ОЛЕСЯ ЛЕМІШОВСЬКА

Національний університет «Львівська Політехніка»

ВИКЛАДАННЯ БУХГАЛТЕРСЬКИХ ДИСЦИПЛІН У ЛЬВІВСЬКІЙ ПОЛІТЕХНІЦІ В ХІХ – ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ ХХ СТ.

Період формування економічної освіти на західноукраїнських землях особливо в часи Австро-Угорщини та II Речі Посполитої (Польщі) вимагає особливої уваги українських учених, позаяк «способи організації навчання, що практикувалися в цей період, формувалися під впливом позитивних здобутків європейської педагогіки» [1]. Ретроспективу історії викладання бухгалтерської справи у Львівській політехніці слід розглядати не тільки через призму безпосереднього змісту навчання, але й як історичну спадщину.

Господарське і соціально-економічне пожвавлення зумовило розвиток академічної освіти і фахового шкільництва за багатьма спеціальностями. Значимості економічної освіти загалом і бухгалтерської зокрема, підтверджується документами про організацію сучасної Львівської політехніки. Зокрема, п.5 Рапорту Придворної навчальної комісії «Про заснування Реальної школи у Львові» з найвищою резолюцією і особистим підписом Імператора Франца I відзначено потребу «наладати виклад економіки, котра наразі перебуває осторонь ... для неї слід навчання виокремити». Офіційні документи засвідчують, що викладання бухгалтерії («Здвоєна бухгалтерія») у Львівській політехніці було прописано рапортом і здійснювалося з перших років її заснування як Реальної школи (1816 рік) [2]. Також визначено умови праці та

заробітна плата викладачів, в т. ч. й бухгалтерської справи – «Викладач бухгалтерії отримує 300 флоринів» (п. 8 Рапорту).

Досліджені Programy Szkoły Politechnicznej we Lwowie (Програми Політехнічної школи у Львові) із 1873 по 1940 роки, наведені в них анотації, що розкривають зміст і структуру навчальних дисциплін, засвідчують факт викладання бухгалтерії для конкретних спеціальностей (будівництво, сільське, лісове і залізничне господарства тощо). Предмет бухгалтерії вивчався у процесі підготовки різного рівня керівників галузевих господарств, які і в той час вважалися відповідальні за стан обліку. Значна кількість відведеного аудиторного часу на опанування бухгалтерської справи (лекції і практичні заняття), структура предметів (зміст навчальних тем, їх якісна характеристика з позиції того часу), добір викладацького складу дозволяють зробити висновок про важливість бухгалтерських знань в підготовці спеціалістів [3,4,5].

Викладання бухгалтерії на початкових етапах забезпечувалось предметом Buchalterya i ustawy budownicze (бухгалтерія і засади будівництва), який носив досить спрощений характер. У 1873-1874 н.р. у навчальний процес введено «класичний» предмет - Buchalterya (бухгалтерія). Цей предмет викладався в різних варіантах аж до 1921 року. Аналіз змісту цього предмету дозволяє відзначити його близькість до структури сучасних предметів.

Упродовж всього періоду облікові предмети, введені у навчальний процес мали різні назви: Buchalterja podwójna (подвійна бухгалтерія); Rachunkowość i szacowanie (бухгалтерський облік); Księgowość (рахівництво); Rachunkowość dóbr (облік і оцінка статків); Rachunkowość i kasowość kolejowa (облік та касові операції на залізниці); Administracja lasu z księgowością (адміністрування та облік в лісовому господарстві); Księgowość i bilance (рахівництво і баланс); Nauka rachunkowości, kalkulacji i szacowanie (наука рахівництва, калькуляції і оцінки). Відзначимо і той факт, що в одному навчальному році паралельно викладалось кілька споріднених облікових дисциплін, забезпечених практикою. Наприклад, у 1921- 1922 навчальному році викладалося 5 бухгалтерських предметів та проводилось обліково-адміністративна практика .

Відомості про дисципліни та викладачів, які в різні періоди їх викладали:

Викладач	Дисципліна	Роки викладу
Stefan Kozma	Buchalterya i ustawy budownicze (<i>Бухгалтерія і засади будівництва</i>)	1873-1874
-----	Buchalterya (<i>Бухгалтерія</i>)	1878-1879

Teodor Kulczycki	Buchalterya (<i>Бухгалтерія</i>)	1879-1887
Maryan Lewakowski	Buchalterya (<i>Бухгалтерія</i>)	1887-1906
ВАКАНСІЯ	Buchalterya (<i>Бухгалтерія</i>)	1906-1907
Jan Adamski	Buchalterya (<i>Бухгалтерія</i>)	1907-1920
Franciszek Tomanek	Buchalterya (<i>Бухгалтерія</i>)	1920-1921
	Księgowanie /Księgowość (<i>Рахівництво</i>)	1921-1930
	Buchalterja podwójna (<i>Подвійна бухгалтерія</i>)	1921-1922
	Księgowość i bilance (<i>Рахівництво і баланс</i>)	1930-1936
Wladyslaw Bartynski	Księgowość i bilance (<i>Рахівництво і баланс</i>)	1936-1940
Stefan Pawlik	Rachunkowość i szacowanie dóbr (<i>Облік статків</i>)	1920-1923
	Szacowanie dóbr (<i>Оцінка активів</i>)	1923-1927
	Rachunkowość (<i>Бухгалтерський облік</i>)	1923-1927
	Praktyka rachunkowo-administracyjna (<i>Рахунково-адміністративна практика</i>)	1920-1927

Незважаючи на визнання багатьох позитивних елементів в минулих підходах до організації і змісту підготовки бухгалтерів, факти про діапазон змісту дисциплін з бухгалтерського обліку та організація предметної фахової підготовки в минулому як на території Західної України, так і у Львівській політехніці розкриті тільки в узагальненому виді. Аналізуючи анотовані навчальні дисципліни можна зробити узагальнюючий висновок, що при викладанні бухгалтерської справи домінував методичний підхід (науково-прикладний характер дисципліни), який забезпечував систему вмінь і знань та методи реєстрації фактів діяльності суб'єкта господарювання. Оцінюючи зміст навчальних дисциплін можна вважати, що викладачі схилилися до процедурного

бачення змісту обліку, не достатньо розкриваючи його змістову будову. Використовуваний у навчальному процесі методичний підхід більшою мірою був покликаний розкрити будову бухгалтерського обліку, його методи та інструменти. Тому ведення обліку подавалося як процес, що включає збір первинної інформації, її групування, зведення і систематизація даних про господарські процеси на підприємстві.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Шайнер Г. І. Розвиток комерційної освіти на Західноукраїнських землях (друга половина XIX – перша третина XX століття): дис. канд. пед. наук: спец. 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки. – Тернопіль: Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, 2012. – 183 с.
2. Від Реальної школи до Львівської політехніки: нариси з історії Львівської політехніки (1816-1918) / упоряд. О.В. Шишка; за ред. Ю.Я. Бобала; Національний університет «Львівська політехніка», Науково-технічна бібліотека. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2016. – 440 с.
3. Program C. K. Akademii Technicznej Lwowskiej na roky naukowego:1873-1878; / We Lwowie: nakladem c. k. Akademii technicznej, 1873;1874;1875;1876;1877.
4. Program ces. król. Szkoły Politechnicznej we Lwowie na rok naukowego: 1882-1894 / We Lwowie: nakladem funduszu szkoły Politechnicznej, 1882; 1883; 1884; 1885; 1886; 1887; 1888; 1889; 1890; 1891; 1892; 1893.
5. Program Politechniki Lwowskiej na rok akademicki: 1928-1939 / We Lwowie – nakladem Politechniki Lwowskiej, 1928; 1929; 1930; 1931; 1932; 1933; 1934; 1935; 1936; 1937; 1938.

РОСТИСЛАВ МЕЛЬНИК

Національний університет «Львівська політехніка»

СТУДЕНТСЬКЕ ПРОЕКТНО-КОНСТРУКТОРСЬКЕ БЮРО ЛЬВІВСЬКОГО ПОЛІТЕХНІЧНОГО ІНСТИТУТУ У 1960-1970-Х РР.: ЗАВДАННЯ, СКЛАД, ОСНОВНІ ФОРМИ Й НАПРЯМИ ДІЯЛЬНОСТІ

Студентське проектно-конструкторське бюро (далі – СПКБ) у Львівському політехнічному інституті було створене у 1959 р. Його поява була закономірним наслідком процесів, які відбувалися у вузі у перше повоєнне десятиліття. Вони

характеризувалися розбудовою структури політехніки, відновленням кадрового й наукового потенціалу інституту, відбудовою його матеріально-технічної бази, зростанням обсягів науково-дослідних робіт, значна частина яких виконувалася для задоволення потреб народного господарства не лише західної частини УРСР, а й всього Радянського Союзу.

Важливу роль у створенні СПКБ відіграло також стрімке зростання у 1950-х рр. кількості студентів ЛПІ з активним залученням їх до різних форм науково-дослідної діяльності закладу. Бюро розглядалося як ще одна хороша можливість підвищення якості підготовки майбутніх спеціалістів, зокрема ознайомлення їх з найновішими досягненнями науки й техніки та прищеплення їм організаційних навиків проведення колективної науково-дослідної роботи. Врешті СПКБ стало базою для проектно-пошукової, науково-дослідної й проектно-конструкторської діяльності студентів інституту шляхом самостійного виконання ними наукової і практичної роботи.

Науково-дослідну й конструкторську роботу у СПКБ студенти здійснювали під керівництвом представників професорсько-викладацького складу інституту та штатних інженерно-технічних працівників бюро. Виконавцями всієї поточної роботи у СПКБ були виключно студенти. Брати участь у його діяльності могли лише ті з них, хто відзначався хорошими успіхами у навчанні. На студентів, так само як і на штатних співробітників бюро і викладачів, що працювали у ньому за сумісництвом, було покладено функції головних архітекторів проектів, головних спеціалістів, головних конструкторів, керівників груп бюро, старших інженерів й інженерів, старших техніків і техніків, креслярів [6, арк. 220].

У першій половині 1960-х рр. участь у роботі СПКБ ЛПІ щороку брали не більше 300 студентів. Під кінець 1960-х рр. цей показник сягав близько 500 осіб. У 1970-х рр. кількість молодих політехніків, які брали участь у діяльності бюро, щороку стрімко зростала. Так, якщо у 1971 р. таких було лише 328, то у 1975 р. – вже 1 020. Таким чином, за п'ять років їх кількість зросла більш ніж втричі [8, арк. 174]. Ця тенденція зберігалася і у наступні роки. Зокрема, у 1978 р. до роботи у СПКБ було залучено 1 444 студенти [10, арк. 229].

Таке збільшення чисельного представництва студентів у СПКБ зумовило не лише зростання його ролі й ваги у науковому житті інституту у 1960-1970-х рр., а й спричинило закономірні зміни у структурі цього підрозділу. Так ще у 1963 р. було висловлено пропозицію розширити діяльність бюро й створити його відділи при лабораторіях Науково-дослідного сектору інституту (НДС) [1, арк. 111].

У 1964 р. до складу СПКБ входили п'ять спеціалізованих груп: будівельна, сантехнічна, електротехнічна, кошторисна, а також група навчально-виробничих лабораторій [2, арк. 148]. Того ж року було організовано бюро перекладів технічної літератури з основних європейських мов на українську й російську мову та навпаки [2, арк. 152]. У 1964 р. СПКБ діяло вже як складова частина НДС інституту. Для керівництва кожною групою бюро було виділено по одному інженеру, якого підпорядковано начальнику СПКБ. Свою роботу інженери узгоджували з деканами факультетів та науковими керівниками лабораторій відповідно до профілю їх роботи. СПКБ організовувало й оформляло всі роботи, які виконувалися студентами у держбюджетних і госпдоговірних лабораторіях НДС та кафедрах інституту [2, арк. 147].

У 1967 р. до складу СПКБ входили такі спеціалізовані групи: архітектурно-будівельна, сантехнічна, теплотехнічна, електротехнічна, кошторисна, а також група навчально-виробничих лабораторій. На чолі кожної з них був штатний працівник бюро, який відповідав за технічне й адміністративне керівництво групою студентів, підпорядкованих викладачам-сумісникам, та контролював випуск проектної документації та науково-дослідних матеріалів. Викладачі інституту керували групою студентів у складі 2-12 осіб та виступали авторами, головними інженерами та науковими керівниками розділу проекту [3, арк. 105].

У 1972 р. СПКБ налічувало сім відділів. До них належали: архітектурно-будівельний, теплопостачання і вентиляції, водопостачання і каналізації, електротехнічний, кошторисний, меблів й інтер'єру, радіотехнічний. Окрім цього, СПКБ мало у своєму складі такі підрозділи як планово-економічна група, група оформлення, технічний кабінет й архів [6, арк. 220].

У 1973 р. у СПКБ було створено ще одну групу – з проектування прогнозу й перспективного розвитку інституту до 1990 р. – та метрологічну лабораторію (натомість припинила свою діяльність група меблів й інтер'єру). До складу бюро входила також група навчально-виробничих лабораторій, які надавали експертні висновки, проводили різноманітні аналізи й дослідження [7, арк. 220].

Основними формами науково-дослідної діяльності студентів ЛПІ у рамках СПКБ у 1960-1970-х рр. були такі:

- проектно-конструкторські розробки й науково-дослідні роботи (зазвичай виконувалися у вільний від занять час, у процесі дипломного й курсового проектування, а також у період проходження навчально-виробничої або переддипломної практики)
- підготовка і виголошення доповідей на наукових конференціях інституту за результатами робіт, які вони проводили під керівництвом працівників СПКБ та професорсько-викладацького складу

- публікація наукових розвідок, подання заявок на авторські свідоцтва
- організація та проведення семінарів за участю науковців інституту [9, арк. 219].

Більшість проектних і конструкторських робіт, які студенти виконували на базі СПКБ, стосувалася забезпечення запланованого в інституті перспективного будівництва, зокрема навчальних корпусів, наукових лабораторій, студентських гуртожитків, спортивно-оздоровчих баз та інших об'єктів. Окрім цього, на СПКБ було покладено обов'язок виконання великої кількості конструкторських робіт і лабораторних досліджень для промислових підприємств, сільськогосподарських організацій та транспорту. Виконавцями цих робіт були студенти стаціонарного, вечірнього й заочного факультетів, а керівниками – викладачі інституту [2, арк. 147].

У групі навчально-виробничих лабораторій СПКБ на базі навчальних і науково-дослідних лабораторій вузу студентами старших курсів щороку проводилися на замовлення кафедр, різних підприємств й організацій хімічні аналізи, фізико-механічні та металографічні дослідження матеріалів, ґрунтів і металів, напівфабрикатів і виробів, виконувалися перевірки механізмів, пристроїв та агрегатів. Бюро перекладів СПКБ здійснювало переклади іноземної технічної літератури [4, арк. 280]. Так впродовж 1967 р. на базі СПКБ було виконано майже 200 різних замовлень для підприємств й організацій Львова та західних областей України. Найбільша кількість замовлень виконувалася на кафедрах автомобільних доріг, опору матеріалів, технології силікатів, теплоенергетичних установок електростанцій, фізики металів і металознавства, аналітичної хімії, іноземних мов та ін. [3, арк. 109]. У наступне десятиліття кількість таких замовлень залишалася стабільно високою.

Окрім згаданих вище разових замовлень, СПКБ виконувало тривалі за часом науково-дослідні роботи за госпрозрахунковими договорами з підприємствами й організаціями. Так, у 1969 р. воно провадило шість таких робіт [5, арк. 297].

Окремий, важливий, напрям науково-дослідної діяльності СПКБ становило виконання студентами реальних курсових і дипломних проектів, результати яких мали вагоме практичне значення і претендували на те, щоб бути впровадженими у промисловість чи виробництво. Зокрема, у 1976 р. на базі СПКБ було виконано 360 реальних курсових і дипломних проектів, а навчально-виробничу практику у бюро пройшли 500 студентів інституту [9, арк. 219].

Під кінець 1970-х рр. після 20 років своєї діяльності СПКБ займало особливе місце у структурі та й загалом життєдіяльності ЛПІ. Окрім освітньої функції, яку на нього було покладено у підготовці молодих фахівців, бюро стало

важливим осередком науково-дослідної діяльності закладу. Воно відповідало за виконання широкого спектру різноманітних науково-пошукових, дослідницьких, проектно-конструкторських завдань, більшість з яких мали важливе практичне значення та знаходили широке застосування у промисловості та на виробництві.

ДЖЕРЕЛА:

1. Державний архів Львівської області (ДАЛО), Р-120, Львівський політехнічний інститут, опис 6, справа 121, Отчет о научно-исследовательской работе института за 1963 год.
2. Державний архів Львівської області (ДАЛО), Р-120, Львівський політехнічний інститут, опис 6, справа 135, Отчет о научно-исследовательской работе института за 1964 год.
3. Державний архів Львівської області (ДАЛО), Р-120, Львівський політехнічний інститут, опис 6, справа 171, Отчет о научно-исследовательской работе института за 1967 год.
4. Державний архів Львівської області (ДАЛО), Р-120, Львівський політехнічний інститут, опис 6, справа 187, Отчет о научно-исследовательской работе института за 1968 год.
5. Державний архів Львівської області (ДАЛО), Р-120, Львівський політехнічний інститут, опис 6, справа 205, Отчет о научно-исследовательской работе института за 1969 год.
6. Державний архів Львівської області (ДАЛО), Р-120, Львівський політехнічний інститут, опис 6, справа 360, Отчет о научно-исследовательской деятельности института за 1972 год.
7. Державний архів Львівської області (ДАЛО), Р-120, Львівський політехнічний інститут, опис 6, справа 426, Отчет о научно-исследовательской деятельности института за 1973 год.
8. Державний архів Львівської області (ДАЛО), Р-120, Львівський політехнічний інститут, опис 6, справа 575, Отчет о научно-исследовательской деятельности института за 1975 год.
9. Державний архів Львівської області (ДАЛО), Р-120, Львівський політехнічний інститут, опис 6, справа 659, Отчет о научно-исследовательской работе института за 1976 год.
10. Державний архів Львівської області (ДАЛО), Р-120, Львівський політехнічний інститут, опис 40, справа 288, Отчет о научно-исследовательской деятельности института за 1978 год.

**НЕМАТЕРІАЛЬНА КУЛЬТУРНА СПАДЩИНА УНІВЕРСИТЕТІВ:
ОКРЕСЛЕННЯ СУТНОСТІ**

Досліджуючи різні аспекти культурної спадщини, тривалий час людство звикло асоціювати її із матеріальними речами та об'єктами. Однак після 2003 р. відбулася радикальна зміна підходу, коли ЮНЕСКО прийняла Конвенцію про охорону нематеріальної культурної спадщини. Відбулася актуалізація ідеї, що, окрім фізичних об'єктів, існують також інші види практик, пов'язаних зі спадщини, які зберігаються або передаються з покоління в покоління. Нематеріальна спадщина представляє сукупність форм культурної діяльності людського спілкування, які базуються на традиціях та формують у його членів почуття самотності та наступності.

У статті 2 Конвенції наведено таке визначення цього поняття: *«нематеріальна культурна спадщина означає звичаї, форми, показу та вираження, знання і навички, а також пов'язані з ними інструменти, предмети, артефакти і культурні простори, які визнані спільнотами, групами і, в деяких випадках, окремими особами як частина їхньої культурної спадщини. Ця нематеріальна культурна спадщина, що передається від покоління до покоління, постійно відтворюється спільнотами та групами під впливом їхнього оточення, їх взаємодії з природою та їхньої історії і формує у них почуття самотності й наступності, сприяючи таким чином повазі до культурного розмаїття і творчості людини»* [4].

В українському перекладі щодо цієї категорії спадщини використовується термін «нематеріальна» як аналог до англійського «intangible heritage» - «невловима спадщина» як підкреслення того що мова іде про об'єкти, не завершені в предметній формі. Аналіз статей, які цитуються в Scopus, за ключовими словами «intangible heritage» та “non-material heritage” станом на 5.04.2021 чітко демонструє набагато більшу частоту вживання саме першого поняття – 896 результатів пошуку проти трьох. Тим більше, що низка дослідників взагалі пропонують замість поняття "нематеріальна культурна спадщина" використовувати термін "жива культура", акцентуючи увагу на необхідності її постійного практикування [5, р. 39].

Мова, культура, популярні пісні – важливі речі, які допомагають людині зрозуміти її сутність, вони не менш важливі у порівнянні із фізичними об'єктами, які традиційно асоціюються зі спадщиною. Зазвичай нематеріальна духовна спадщина досліджується через призму етнічних або етнографічних груп. Однак

вона має не менш важливий сенс, якщо розглядати її у контексті генези і життєдіяльності громади, об'єданої навколо такої особливої соціокультурної інституції, як університет. Це питання досі лишалося практично поза увагою дослідників. Аналіз статей, цитованих у вищезгаданому Scopus, за ключовими словами «university heritage» дає 170 результатів пошуку станом на 18 квітня 2021 р., натомість «intangible university heritage» – тільки 2 результати.

Окрім музеїв та колекцій, які традиційно пов'язані з університетською культурною спадщиною, нематеріальна спадщина є його окремою ланкою. Оскільки нематеріальна культурна спадщина означає практику, уявлення, знання, вміння, а також пов'язані з ними інструменти, предмети, артефакти та культурні простори, це має специфічне значення для університетів. Воно сигналізує про особливу ідентичність, традиції та спосіб мислення [1, р.11]. О. Достал оцінює весь університет як частину нематеріальної спадщини: *«Державний університет також можна назвати національною культурною спадщиною. Державні університети виховують та наймають на роботу вчених, які є ключовим елементом суспільства та створення його цінностей; цінності, на які спираються майбутні покоління»* [3, р.138].

Університет – це соціокультурна інституція, яка приваблює не тільки можливістю здобути знання. Час, проведений в університетських стінах, цікавить студентів з огляду на можливість перебувати в унікальній атмосфері, цінність якої зростає з огляду на неможливість її відтворити практично в жодній іншій установі. Можливість долучитися до глибинних університетських традицій, які передаються від одного до іншого покоління студентів, на по-інакшому «прочитувати» їх, зважаючи на суспільні зміни – це неймовірний досвід. На думку автора, можна знайти вкрай мало аргументів як заперечення факту, що, як і інші елементи нематеріальної культурної спадщини, ці звичаї та пов'язані з ними артефакти формують у студентів *почуття самотності, приналежності до окремої спільноти, сприяючи таким чином повазі до культурного розмаїття і творчості людини»* (виділення моє, порівняння із статтею 2 Конвенції про охорону нематеріальної культурної спадщини) [4]. Корпоративна символіка, традиції посвяти та випуску студентів, дні факультетів, наукові фестини та інші університетські свята – далеко неповний приклад різноманітності університетської спадщини.

У цьому аспекті можна говорити як про загальновідомі практики, як переросли масштаб одного університету, так і більш локальні зразки. Як приклад – Queima das Fitas або Фестиваль спалення стрічок одного із найстаріших університетів Європи - Університету Коїмбри (Португалія), який

відбувається у середині травня, його відвідують тисячі людей. Є думка, що цей фестиваль допомагає учасникам сформулювати персональну концепцію спільноти, соціально приналежності, артикулюючи різні стратегії диференціації в рамках самого суспільства та по відношенню до інших соціальних груп, забезпечуючи збереження колективної культурної самобутності [2, р. 38].

Спілкуючись між собою, передаючи вкрай важливу інформацію, кожне наступне покоління студентів і викладачів зберігає історичну пам'ять університету і творить унікальний сегмент нематеріальної спадщини. Таким чином, її зміст жодним чином не суперечить сенсу, який закладений у офіційне визначення терміну «intangible heritage», а навпаки – підсилює її різноманіття, звертаючи увагу на потенціал професійних спільнот до культуротворення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Burman L. Att förvalta sitt pund. Om Kulturarv och kulturstrategier vid Uppsala Universitet. Uppsala universitet, 2008. P. 5–26.
2. Denis E., Gayou L.R., Esteves. Festa da Queima das Fitas no Processo de Construção Simbólica da Comunidade Académica // Cadernos do Observatório dos Poderes Locais. – 2008. – N.º 11, Fevereiro de 2008. – P. 1-31. URL: <https://estudogeral.uc.pt/bitstream/10316/48550/4/A%20Festa%20da%20Queima%20das%20Fitas%20no%20Processo%20de%20Construcao%20Simbolica%20da%20Comunidade%20Academica.pdf> (9/10/2021).
3. Dostal O. Mendel Museum, the first university museum in the Czech Republic – Short excursion to the history of university museums in the Czech Republic // University Museums and Collections Journal. – 2010. – no. 3. – p. 138. [accessed 2020-07-20]. Available from www: <<https://edoc.hu-berlin.de/bitstream/handle/18452/9343/dostal.pdf?sequence=1&isAllowed=y>>. (9/10/2021).
4. Text of the Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage URL: <https://ich.unesco.org/en/convention> (9/10/2021).
5. Van Zanten W. Constructing new terminology for intangible cultural heritage. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000135856> (9/10/2021).

АНДРІЙ НАГІРНЯК

Національний університет «Львівська політехніка»

РЕЛІГІЙНИЙ ТУРИЗМ ЯК СПЕЦІАЛІЗОВАНИЙ ВИД ТУРИЗМУ

Невід'ємною складовою розвитку сучасної туристичної галузі є релігійний туризм який покликаний прищеплювати у населення повагу до традицій і

духовного життя різних народів. Посилену увагу громадськості до даного виду туризму можна пояснити тривалим пануванням в суспільстві атеїстичних ідей та ідеологічних приписів в оцінці релігійних явищ, антирелігійної пропаганди і порушення конституційного принципу свободи совісті.

Більше 90 % об'єктів у всьому світі мають відношення до релігійного туризму. В Україні цей вид туризму набуває великої популярності серед прочан різних конфесій. Саме тому зараз звертається особлива увага на його просування на внутрішній та міжнародний туристичний ринок.

Релігійний туризм вважається історично першим видом туристичних подорожей, що може бути віднесений до періоду формування світових релігій. Релігійний туризм - це самостійний вид туризму, який є складовою сучасної індустрії туризму [1,с. 227].

Релігійний туризм – це поїздки за межі традиційного середовища на термін не більше року для відвідування святих місць і центрів релігій. У ньому прийнято виділяти три напрями: релігійний, пов'язаний з участю в подіях релігійного життя, що здійснюються за допомогою екскурсій; паломницький, тобто подорож з метою відвідування святинь і святих місць; науковий з релігійною метою [2,с. 216].

Основна відмінність паломницького туризму від релігійного туризму полягає у тому, що паломників цікавить особиста участь у релігійних культах. Під паломництвом можна розуміти мандрівку людей для поклоніння до святих місць. Відвідування екскурсій, музеїв, виставок для них вторинне та загалом мало цікаве. Тоді як для релігійних туристів об'єктами відвідування є місця та центри релігій. Такі поїздки можуть бути зумовлені культовими актами, святами, фестивалями, що відбуваються у конкретний період року [1,с. 228].

Релігійний туризм екскурсійно-пізнавальної спрямованості дуже тісно пов'язаний з науковим туризмом релігійної спрямованості (відвідування дослідниками релігійних центрів і святих місць з метою наукового пізнання) [3,с.60]. Даний вид туризму збирає допитливих людей, не далеких вірі, бажаючих з користю провести вільний час. Сплативши тур, туристи хочуть отримати естетичні враження і розширити свій кругозір історичними фактами про об'єкти екскурсії. Також їх цікавить мистецтвознавча інформація про пам'ятку архітектури (монастир, храм) – час його створення, автор, стиль. Таким чином, від початкової мети екскурсія туристів по храму значно відрізняється від паломництва паломників до чудотворної ікони того ж храму.

Сучасних паломників можна умовно поділити на дві категорії. До першої належать високоосвічені, які добре орієнтуються в реаліях церковно-суспільного

життя, чітко уявляють собі мету і значення паломництва. Друга категорія паломників - це люди, які нещодавно переступили поріг храму. Здійснюючи паломництво, вони керуються найрізноманітнішими джерелами інформації, у тому числі розповідями інших паломників, не завжди компетентними. На їхню мотивацію великий вплив здійснює характер подачі інформації [4, с.75].

Джерела релігійного туризму сходять до часів формування основних світових релігій: християнства, мусульманства, іудаїзму й буддизму. Туристичні потоки, пов'язані з іншими релігіями, незначні. Щороку у світі більше 220 млн осіб здійснюють паломництво, у т. ч. 150 млн – християни, 50 млн – мусульмани, буддисти, 20 млн – представники інших віросповідань. Паломництва здійснюються з метою знаходження душевного спокою, відчуття єднання з духовно близькими людьми [2,с.217].

Релігійність українського народу, а також наявність значної кількості архітектурних пам'яток які мають, переважно сакральне призначення, сприяють формуванню у нашій державі – релігійного туризму. Найбільш привабливими для релігійного туризму в Україні є Києво-Печерська та Почаївська Лаври які включені рішенням ЮНЕСКО до реєстру світової культурної спадщини.

Найбільш важливими об'єктами при розробці туристично-екскурсійних маршрутів на території України є численні монастирі і храми, де зберігаються мощі святих та інші реліквії, чудотворні ікони. Цінність цих об'єктів визначається не їх місцезнаходженням (столичні чи провінційні), а мистецьким рівнем. Це стосується як архітектури, так і живописних та скульптурних робіт на біблійні сюжети, створених відомими художниками і невідомими майстрами. Важливими туристичними об'єктами можуть виступати також поховання вищих ієрархів православної церкви [4, с.77].

Незважаючи на динамічний розвиток українського релігійного туризму, слід підкреслити, що існують певні проблеми які перешкоджають швидкому розвитку. Зокрема: - відсутність комплексної програми розвитку релігійного туризму; - нерозвиненість туристичної інфраструктури; - недостатня кількість готельних місць і невідповідність їх структурі попиту; - відсутність належного громадського порядку в місцях здійснення паломництва; - відсутність рекламно-інформаційної продукції, пропаганди та просування релігійного туризму; - відсутність системи управління релігійним туризмом [1,с. 229].

Підсумовуючи вище сказане, можна стверджувати, що релігійний туризм є важливою складовою туристичної галузі як в Україні так і за її межами. Виконуючи ряд важливих функцій(виховну, пізнавальну , естетичну) він сприяє прищепленню у населення поваги до традицій і духовного життя різних народів

та представників різних конфесій. Об'єкти релігійного туризму сприяють утвердженню національної самосвідомості, вихованню патріотизму, а також відтворенню історичної пам'яті.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Чередниченко А.О. Розвиток релігійного туризму як шлях до відновлення туристичної галузі в умовах соціально – економічної кризи // Вісник економіки транспорту і промисловості, УкрДУЗТ. – 2017. – Вип.58. – С. 226 – 232.

2. Юрченко С.О., Юрченко О.Є. Релігійний туризм у християнстві на сучасному етапі // Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна, Серія «Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм». – 2017. – Вип. 6. – С. 216-220.

3. Сайчук В.С. Методичні аспекти суспільно-географічного дослідження релігійного туризму // Економічна та соціальна географія. – 2014. – Вип.№2. – С. 59 – 65.

4. Данільєва Ю.Г. Паломницький туризм в Україні: витоки, різновиди, перспективи // Історичні записки СНУ ім. В.Даля. – 2012. – Вип.36. – С. 73-80.

ВАЛЕНТИНА НАДОЛЬСЬКА

Волинський національний університет імені Лесі Українки

ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 027 «МУЗЕЄЗНАВСТВО, ПАМ'ЯТКОЗНАВСТВО» У ВОЛИНСЬКОМУ НАЦІОНАЛЬНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

Розбудова Волинського національного університету імені Лесі Українки як класичного наукового і освітнього центру пов'язана із становленням і розвитком у його структурі низки випускових кафедр, створених з метою підготовки фахівців з нових спеціальностей.

Процес розширення номенклатури освітніх програм, спеціальностей і спеціалізацій у виші активізувався з початку 2000-х рр. У зв'язку із відчутними змінами в політичному та духовному житті держави, зміною структури суспільних відносин, переходом до ринкової економіки, активізацією інтеграційних процесів, на рубежі ХХ–ХХІ ст. українське суспільство поставило особливі вимоги до подальшої професіоналізації у сфері культури. Наступні зміни в університеті також пов'язувалися із збільшенням контингенту студентів. Кожен із тогочасних факультетів університету розглядав можливості щодо ліцензування нових спеціальностей. На історичному факультеті це питання вивчалось викладачами кафедри археології та джерелознавства, профіль якої

найбільше відповідав реалізації поставлених завдань. За пропозицією доцентів кафедри Надольської В. В. і Дмитренко А. А. увагу було звернуто на спеціальність «Музейна справа і охорона пам'яток історії та культури».

Потреба у фахівцях вищої кваліфікації, здатних на високому професійному рівні здійснювати діяльність з дослідження, музеєфікації пам'яток, їх експертизи; організації та ефективного проведення пам'яткоохоронної роботи, екскурсійної, лекційної, виставкової та аукціонної діяльності дала взнаки на регіональному рівні й активізувала зусилля викладачів щодо ліцензування відповідної спеціальності.

Підготовка ліцензійної справи вимагала укладання цілого пакету документів, серед яких одними з найважливіших були навчальний план, освітньо-професійна програма, освітньо-кваліфікаційна характеристика, які встановлювали професійне призначення, кваліфікацію й умови використання фахівця з вищою освітою за даною спеціальністю; систему соціально-професійних задач; сукупність і рівень сформованості вмінь і знань, необхідних для розв'язання соціально-професійних задач; вимоги до атестації випускників. За відсутності державного стандарту підготовки спеціалістів такого профілю, нетривалого досвіду з їх навчання лише у двох закладах вищої освіти України (Харківський та Київський державні інститути культури), надзвичайно важливими для викладачів ВДУ імені Лесі Українки стали консультації та практичні рекомендації директора Волинського краєзнавчого музею А. М. Силюка щодо логіки та змістового наповнення навчального процесу, визначення первинних посад для випускників, потреб області у фахівцях даної спеціальності. Як директор музею А. М. Силюк підтвердив готовність установи виступити у якості бази виробничих практик для студентів історичного факультету, а також до співпраці із професорсько-викладацьким складом факультету в науково-дослідній діяльності.

Все це загалом забезпечило успішність ліцензування університетом нової спеціальності. У березні 2006 р. Волинський державний університет імені Лесі Українки отримав ліцензію МОН України на підготовку фахівців зі спеціальності 6.020100 «Музейна справа і охорона пам'яток історії та культури», у вересні цього ж року в університеті був здійснений набір студентів за названою спеціальністю. В Україні ВДУ імені Лесі Українки став третім, а в західному регіоні держави – єдиним закладом вищої освіти, якому було надано право підготовки спеціалістів даного профілю.

У березні 2008 р. в результаті реорганізації кафедри археології та джерелознавства на історичному факультеті створено кафедру документознавства і музейної справи, яку очолила д. і. н., проф. С. В. Гаврилюк. Кафедра стала випусковою для двох нових спеціальностей («Документознавство та інформаційна діяльність», «Музейна справа і охорона пам'яток історії та культури»). Поетапно викладачами кафедри було підготовлено ліцензійні справи та проведено акредитацію щодо здійснення освітньої діяльності з підготовки фахівців напряму 0201 «Культура» спеціальності «Музейна справа та охорона пам'яток історії та культури» освітньо-кваліфікаційних рівнів «Спеціаліст» (відповідно 2010 р. та 2011 р.) і «Магістр» (2011 р. та 2012 р.).

Враховуючи нормативні документи МОН України, особливості ринку освітніх послуг та ринку праці, досвід випускових кафедр вітчизняних закладів вищої освіти, що здійснюють підготовку фахівців спеціальності 027, та зарубіжних університетів, а також прикордонний статус Волинської області і зрослі суспільні запити щодо розвитку культурного туризму, у 2017 р. групою забезпечення спеціальності було розроблено освітньо-професійну програму підготовки бакалавра «Музейний менеджмент, культурний туризм» та освітню програму підготовки магістра «Музеєзнавство, пам'яткознавство, культурний туризм».

Важливим кроком на шляху підвищення якості освіти стало затвердження державних стандартів вищої освіти для бакалаврського і магістерського рівнів галузі знань 02 «Культура і мистецтво», спеціальності 027 «Музеєзнавство, пам'яткознавство», базованих на компетентісному підході (2019 р. і 2020 р.).

На кафедрі музеєзнавства, пам'яткознавства та інформаційно-аналітичної діяльності² розроблено стратегію, спрямовану на надання якісних освітніх послуг, підготовку висококваліфікованих фахівців з музеєзнавства, пам'яткознавства та культурного туризму. Викладачі випускової кафедри сформували та постійно удосконалюють комплекс навчально-методичного забезпечення (систему навчальних курсів та виробничих практик, курсових, магістерських робіт, вимоги до абітурієнтів та студентів) для підготовки майбутніх кадрів у сфері українського музейництва, пам'яткоохоронної діяльності, культурного туризму. Важливою складовою їх діяльності стали наукові дослідження у галузі теорії і практики музейної справи, пам'яткознавства та пам'яткоохоронної діяльності [3].

Посиленню практичного аспекту підготовки майбутніх музеєзнавців, пам'яткознавців, менеджерів з культурного туризму сприяє співпраця

² Кафедру документознавства і музейної справи перейменовано у червні 2020 р.

випускової кафедри з Волинським краєзнавчим музеєм (далі – ВКМ) (та усіма його відділами, що функціонують у м. Луцьку), Центром туристичної інформації та послуг Луцької міської ради.

Важливими для навчального процесу є лекції, які читаються музейними працівниками з метою висвітлення системи обліку, каталогізації та атрибуції музейних предметів (О. П. Корецька), особливостей збереження та популяризації у краєзнавчому музеї натуралій (завідувач відділу природи Волині Т. М. Тищенко), особливостей експозицій і виставкової діяльності художніх музеїв (завідувач Художнього музею м. Луцька З. М. Навроцька; завідувач Музею волинської ікони Т. М. Єлісеєва), форм роботи з різновіковою музейною аудиторією (завідувач Музею історії Луцького братства О. А. Бірюліна).

Склалася цілісна система практичної підготовки студентів, що охоплює навчальні практики зі спеціальності (екскурсійна, музейно-туристична), виробничі (археологічна, музейна), педагогічну, переддипломну практики. Практики для студентів є чудовим експериментальним майданчиком, на якому молодь знайомиться зі специфікою роботи у музеях, туристичних агенціях та отримує можливість відчувати себе фахівцем з обраної спеціальності.

Студенти беруть участь у проведенні низки музейних заходів. Це не лише відкриття виставок, проведення зустрічей з цікавими людьми, презентацій, де вони є скоріше пасивними спостерігачами. В останні роки ВКМ запрошує студентів спеціальності для реалізації інтерактивних заходів – майстер-класів, проведення Музейних посиденьок,³ театралізованих дійств у рамках Ночі в музеї. Так сценарій театралізованого дійства «Під прицілом Кліо – Луцьке братство» розроблявся і втілювався 18 травня 2018 р. Музеєм історії Луцького братства спільно з викладачами і студентами ВНУ імені Лесі Українки [2]. Долучалися студенти й до проведення культурно-мистецької акції «Ніч у музеї. Тут живе історія...», яка 17 травня 2016 р. вперше відбулася у приміщенні Волинського краєзнавчого музею [4].

У музеї на основі певної групи предметів студенти апробують авторські навчальні екскурсії. Серед них, «Волинський іконопис» (4 квітня 2013 р.) [6], «Ой водили ми Куста від хати до хати...», організована для лучан студентами II і III курсів (6 червня 2017 р.) [5], навчальна екскурсія для учнів молодших класів пришкольного табору «Пролісок» ЗОШ № 3 м. Луцька «Чому і як навчали

³ Новою формою презентації діяльності ВКМ відвідувачам стало започаткування у листопаді 2015 р. музейних посиденьок, головним завданням яких визначено надання слова музейним предметам, здатним оживити і наблизити певні події.

в Луцькій братській школі XVII ст.», проведена студентами III курсу (19 червня 2017 р.) та ін.

Студенти-музейники взяли участь у реалізації ще одного проєкту, спрямованого на подальші зміни у діяльності ВКМ. З метою вивчення соціальної структури музейної аудиторії, рівня і динаміки затребуваності музею суспільством, попиту на музейний продукт (екскурсії, виставки, лекції, культурологічні заходи) під керівництвом заступника директора з наукової роботи ВКМ Є. І. Ковальчук у грудні 2011 р. студенти IV курсу спеціальності «Музейна справа та охорона пам'яток історії та культури» провели перше анкетне опитування потенційних відвідувачів. Було розроблено 14 форм анкет, у кожній 20 і більше запитань. Опитування проводилось серед різних груп населення (потенційних відвідувачів) у населених пунктах Волині (сільській місцевості і містах) [1, с.73]. Узагальнення результатів дослідження виявило сучасні тенденції ставлення суспільства до музею, рівень готовності сприйняття ним музейного продукту, окреслило завдання подальшого розвитку музейної комунікації.

Талановита студентська молодь залучається до наукової роботи. На кафедрі діють проблемні групи: «Актуальні проблеми традиційно-побутової культури українців та етнографічного музейництва». «Пам'яткоохоронна діяльність в Україні: історичний досвід та сучасні реалії». Студенти спеціальності 027 беруть активну участь у наукових та науково-практичних конференціях міжнародного, всеукраїнського та регіонального рівнів.

Активізації наукової роботи студентів сприяють музейні круглі столи, проведення яких було започатковане ВКМ у 2010 р. Щороку напередодні Міжнародного Дня музеїв на них обговорюються питання історії, теорії і практики музейної справи на Волині, форм і напрямів музейної комунікації, новітніх тенденцій у розвитку музейництва XXI ст. та ін.

Як магістерські наукові дослідження студентами розробляються актуальні наукові теми, які мають не лише теоретичне, але й прикладне значення, й орієнтовані на розв'язання важливих завдань розвитку українського музейництва. Наприклад, складовою магістерського дослідження М. П. Циганюк (2017 р.) «Становлення та діяльність Обласного літературно-меморіального музею Юліуша Словацького у м. Кременець» стала стратегія просування цього закладу за допомогою інструментів маркетингу в соціальних мережах (SMM). Для написання магістерської роботи «Атрибуція та експертиза ікон (на прикладі Волинської школи іконопису)» М. В. Канецька (2017 р.) провела атрибуцію та експертизу (за методикою Державного гемологічного центру України) ікон з

фондів Музею Волинської ікони: «Спас у славі» (середина XVI ст.) з Михайлівської церкви села Пілганів Луцького району; «Богородиця Одигітрія» (перша половина XVII ст.) з Покровської церкви села Бобли Турійського району; «Преображення» (початок XVIII ст.) з церкви Казанської ікони Богородиці села Садів Луцького р-ну Волинської області.

Магістрами спеціальності виконано низку проєктів, які були успішно реалізовані та представлені як випускові кваліфікаційні роботи (І. Р. Дем'яник «Екскурсія шляхетськими маєтностями Радзивилів, Четвертинських та Чарторийських»; У. В. Джаман «Екскурсія вулицею Лесі Українки міста Луцька»; І. Я. Жук «Виставка «Корони світу»»; К. А. Корнійчук «Стратегічний план розвитку Музею історії Луцького братства»; А. Л. Марків «Каталог Кафедрального костелу Святих Апостолів Петра і Павла у м. Луцьку» та ін.).

Таким чином, використовуючи різноманітні форми і засоби організації освітнього процесу, кафедра музеєзнавства, пам'яткознавства та інформаційно-аналітичної діяльності реалізує завдання формування у випускників спеціальності 027 «Музеєзнавство, пам'яткознавство» інтегрованих компетентностей з урахуванням стратегічних напрямів розвитку галузі, підвищення якості освіти. Підтвердженням цього є й діяльність випускників спеціальності на різних посадах у музейних установах, центрах туристичної діяльності та ін. організаціях Волинської області.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ковальчук Є. І. Культурно-освітня діяльність музейних закладів як складова музейної комунікації (за результатами соціологічних досліджень) // Волинський музейний вісник: Музеї у дослідженні та збереженні пам'яток культурної спадщини західноукраїнських етнічних земель. Наук. зб. : Вип. 4. / упр-ня культури і туризму Волин. ОДА; Волин. краєзн. музей; каф. документознавства і музейн. справи ВНУ ім. Лесі Українки; / упоряд. А. Силюк, Є. Ковальчук. – Луцьк, 2012. – С. 73–76.

2. Міська атракція у Ніч з музеєм Луцького братства / Музейний простір Волині. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://volyn-museum.com.ua/news/miska_atrakcija_u_nich_z_muzeem_luckogo_bratstva/2017-05-23-3279.

3. Надольська В. В. Внесок вчених Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки у розробку теорії та практики музеєзнавства і пам'яткознавства в Україні (до 10-річчя створення кафедри документознавства і музейної справи у СНУ імені Лесі Українки) // Волинський музей: історія і сучасність. Науковий збірник. Випуск 6. Матеріали VI Всеукраїнської наукової

конференції, присвяченої 90-річчю Волинського краєзнавчого музею, м. Луцьк, 14 червня 2019 року. Упоряд. Є. Ковальчук, М. Мігас. – Луцьк, 2019. – С. 245–255.

4. Ніч у Волинському краєзнавчому музеї / Музейний простір Волині. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://volyn-museum.com.ua/news/nich_u_volinskomu_kraeznavchomu_muzeji/2016-05-19-2523.

5. У Волинському краєзнавчому музеї студенти-музейники до дня Святої Трійці провели навчальну екскурсію «Ой водили ми куста від хати до хати...» / Музейний простір Волині. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://volyn-museum.com.ua/news/u_volinskomu_kraeznavchomu_muzeji_studentsi_muzejniki_do_dnja_svjatoji_trijci_proveli_navchalnu_ekskursiju_oj_vodili_mi_kusta_vid_khati_do_khati/2017-06-06-3302.

6. У Музеї волинської ікони навчаються майбутні екскурсоводи / Музейний простір Волині. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://volyn-majbutni-museum.com.ua/news/u_muzeji_volinskoji_ikoni_navchajutsja_ekskursovodi/2013-04-12-728.

АНДРІЙ ПАВЛИШИН

Національний університет «Львівська політехніка»

СТУДЕНТСЬКИЙ АКТИВІСТ, ВІНАХІДНИК, ГРОМАДСЬКИЙ ДІЯЧ: ПРИЧИНОК ДО БІОГРАФІЇ ВОЛОДИМИРА-ЄВГЕНА БОГАЧЕВСЬКОГО

Упродовж свого існування Львівська політехніка була місцем навчання багатьох непересічних постатей, які проявили себе у науковій, технічній чи багатьох інших галузях. Чимало з них з огляду на різні обставини, однак є повністю чи частково забутими. Метою цього дослідження є з'ясування і систематизація факти біографії однієї із таких постатей – випускника Львівської політехніки, активіста українського студентського руху, винахідника, громадського діяча Володимира-Євгена Богачевського.

Володимир-Євген Богачевський народився 10 вересня 1903 р. у родині Володимира і Олени Богачевських у Григорові Бучацького повіту (сучасна Монастириська міська громада Чортківського району Тернопільської області) [5].

Вищу освіту почав здобувати у 1921/22 навчальному році вступивши до Технічної вищої школи вільного міста Данціг (Гданськ) (Гданська політехніка) на відділ машинобудування, де провчився чотири семестри. Після цього на

певний час повернувся у Галичину, бо станом на листопад 1924 р. у Гданську він не навчався [1, с. 33]. Під час навчання у Гданську Володимир-Євген Богачевський належав до студентської корпорації «Зарево», а також був членом Союзу українських студентів «Основа» в Данцігу (Гданську) [2, с. 75; 82]. За даними І. Кедрина він також був глибоко законспірованим зв'язковим УВО у Данцігу [8, 103].

Остаточно повернувся з Гданська в Галичину восени 1926 р. [10, с. 89]. Тут Богачевський розпочав навчання на машинобудівному відділі Львівської політехніки та став активним учасником студентської організації «Основа». 20 листопада 1927 р. його обрано головою комітету, який мав опікуватися питанням будівництва «Дому українських техніків» [11, с. 233]. У 1928-29 рр. Володимир-Євген Богачевський очолював «Основу» [3, с. 101]. 2 листопада 1928 р., після демонстрацій студентства з нагоди 10-річчя Листопадового чину і наступних після цього репресій, був обраний головою Студентської ексекютиви і членом комітету оборони Академічного дому [10, с. 100], [9, с. 316]. За свою діяльність був арештований польською поліцією і ув'язнений у тюрмі «Бригідки» [6, с. 2], [9, с. 286].

У 1929 р. потрапив у поле зору польської поліції як член УВО. У цей час мешкав у Львові за адресою: вул. Гродзіцьких, 2 (сучасна вул. Друкарська). [12, с. 109].

У 1931/1932 навчальному році отримав диплом інженера-механіка Львівської політехніки [15, с. 247].

Володимир-Євген Богачевський був одружений з Тетяною Гірняк – донькою о. Григорія Гірняка, довголітнього пароха Винник під Львовом [4, с. 161]. У подружжя народилося троє дітей: Олена, Олег та Юрій (1939-2006). У 30-х рр. ХХ ст. працював у Львові на посаді інженера-електрика технічної школи, а його дружина — у громадських організаціях. [7]

У 1943 р. Володимир Богачевський вступив до лав української дивізії «Галичина». Маючи старшинський вишкіл польської армії і пройшовши відповідний курс нового вишколу він очолив технічну сотню у складі якої брав участь у боях під Бродами. Після прориву з оточення у липні 1944 р. повернувся до своєї частини, а згодом забравши зі Львова дружину та дітей: Юрія, Олега і Олену й виїхав до Німеччини. Був старшиною Першої Української дивізії Української національної армії. [3, с. 101].

У 1948 р. родина Богачевських емігрувала до США й оселилися в Нью-Йорку. Там Володимир-Євген Богачевський влаштувався у бюро американської компанії «Едісон», а згодом став членом її президії. Працюючи у компанії він

зарекорендував себе провідним інженером-винахідником. Його праця у «Едісоні» виходила поза рамки виключно професійної діяльності – він також співав у едісонівському вокальному квартеті [7]

Період життя у Нью-Йорку особливо багатий на різні національно-культурні ініціативи Володимира-Євгена Богачевського у громадському житті української спільноти міста. За діяльної участі Володимира-Євгена Богачевського було засновано Товариство українських інженерів Америки і на засіданні 20 листопада 1948 р. його обрали першим головою організації [14, с. 2].

Особливий сентимент до рідного міста проявився у різних ініціативах Володимира-Євгена Богачевського щодо заходів пов'язаних зі Львовом, у тому числі Львівською політехнікою. Зокрема він виконував обов'язки голови Комітету колишніх студентів високих львівських шкіл, а також голови Комітету для видання англійської книги про Львів. Володимир-Євген Богачевський утримував картинну галерею у Вудстоку, з його ініціативи в Нью-Йорку було організовано чоловічий хор «Думка», старостою якого він був упродовж багатьох років. Впродовж довгого періоду був головою хору ім. митрополита Андрея Шептицького. Володимир-Євген Богачевський також був членом багатьох українських суспільних і культурних організацій [7].

Помер 5 листопада 1980 р. Похороні урочистості відбулися 8 листопада у церкві св. Юрія у Нью-Йорку. Похований на українському православному кладовищі св. Андрія у Саут-Баунд-Брук у Нью-Джерсі [13, с. 3].

ЛІТЕРАТУРА

1. Бурім Д. В. З історії діяльності Союзу українських студентів «Основа» при Високій Технічній Школі в Данцигу у 20-х роках ХХ ст. / Д. В. Бурім // Сумський історико-архівний журнал. – 2012. – № 18-19. – С. 25-43.
2. Бурім Д. В. З історії діяльності Союзу українських студентів «Основа» при Високій Технічній Школі в Данцигу у 20-х роках ХХ ст. (закінчення) / Д. В. Бурім // Сумський історико-архівний журнал. – 2013. – № 21. – С. 74-86.
3. Вісті комбатанта. – 1981. – вип. 111. – С. 101.
4. Влох М. Винники, Звенигород, Унів та довкільні села: історично-мемуарний збірник. – Чикаго : [б. в.], 1970. – 527 с.
5. Володимир Євген Богачевський [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uk.rodovid.org/wk/%D0%97%D0%B0%D0%BF%D0%B8%D1%81:991295> [10.05.2021].
6. Діло. – 1928. – № 256. – С. 2.

7. Житкевич А. Кардинал Парижа [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://meest-online.com/culture/kardynal-paryzha/> [10.05.2021]
8. Кедрин І. Життя – Події – Люди [монографія]. – Нью-Йорк: Видавнича кооператива «Червона калина», 1976. – 725 с.
9. Книш З. Далекий приціл: Українська військова організація у 1928-1929 роках [монографія]. – Торонто: Срібна сурма, 1967. – 471 с.
10. Ковалюк Р. Національно-патріотичний рух студентської молоді Львівської політехніки (друга половина ХІХ - перша половина ХХ ст.) [монографія]. – Львів : Видавництво НУ «Львівська політехніка», 2003. – 200 с.
11. Ковалюк Р. Український студентський рух на західних землях ХІХ-ХХ ст. [монографія]. – Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2001. – 420 с.
12. Реабілітовані історією. Тернопільська область. Книга шоста / [ред.-упоряд. О. Г. Бажан, П. З. Гуцал, Г. М. Маєвська]. – Тернопіль: ТОВ «Терно-граф», 2020. – 672 с.
13. Свобода. – 1980. – № 237. – С. 3.
14. Товариство українських інженерів Америки 1948-1978 / [ред.-упоряд. Н. Шехович, О. Солтисик, Ю. Гончаренко]. – Нью – Йорк-Чикаго: Видання Головної управи товариства українських інженерів Америки, 1978. – 59 с.
15. Program Politechniki Lwowskiej na rok akademicki 1932/1933. – Lwów: Nakładem Politechniki Lwowskiej, Lwów. – 271 s.

ЛЮБОВ ПИНДА

Львівський національний аграрний університет

НАУКОВА СПАДЩИНА ВЧЕНИХ У ГАЛУЗІ АГРОХІМІЇ ТА ГРУНТОЗНАВСТВА ДУБЛЯНСЬКОГО НАУКОВО-ОСВІТНЬОГО ОСЕРЕДКУ КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТ.

У 2021 р. Львівський національний аграрний університет (ЛНАУ) відзначає 165-річчя від часу заснування та 120-річчя надання закладу статусу Академії рільництва.

За роки незалежності України про історію аграрних студій в Дублянах, його науково-педагогічний склад підготовлено близько 10 науково-довідкових видань [2-3].

Привертають увагу наступні праці дослідника Ю. Токарського «Дубляни : історія аграрних студій 1856-1946» (Львів, 1996) та біографічний словник «Професори, доценти та асистенти навчально-наукових установ у Дублянах (1856-1947)» [4-5]. Словник включає список вчених (306 персоналій). Цінність

видання – використання багатого архівного матеріалу та польськомовних довідкових видань. До 160-річчя від заснування ЛНАУ колективом викладачів закладу під керівництвом ректора академіка В. Снітинського вийшов довідник «Від витоків до сьогодення. ЛНАУ-160» (Львів, 2016), де подано біобібліографічну інформацію про 249 вчених [1].

Ліквідація кріпосного права в Австро-Угорщині у 1848 р дала потужний поштовх до появи і розвитку аграрної науки в Галичині, а також спонукала до підготовки фахових кадрів для сільського господарства. Власне у другій половині 19 ст. у Королівстві Галичини та Володимирії виникають наукові та освітні осередки аграрного профілю в його центрах – Кракові та Львові, а також у Дублянах поблизу Львова.

З ініціативи Галицького господарського товариства у 1856 р. у Дублянах створено рільничу школу. У 1868 р. прийнято новий «Органічний статут» школи сільського господарства в Дублянах. У березні 1876 р. міністр рільництва Австро – Угорщини дав дозвіл відкрити в Дублянах Вищу рільничу школу – першого вищого навчального закладу аграрного профілю в Галичині [6]. Органічний статут Вищої рільничої школи визначав основне її завдання: науковий вишкіл майбутніх власників, орендарів та адміністраторів великих маєтків як самостійних сільськогосподарських виробників. Натомість статут Рільничої академії окреслював дещо інші завдання: підготовка молоді як самостійних сільськогосподарських виробників та осіб для наукової діяльності у сільському господарстві. Директор Вищої рільничої школи Юліуш Ау розробив проект системи сільськогосподарського шкільництва в Галичині [8]. Згідно нього, вищий навчальний заклад в Дублянах повинен стати авторитетним науковим центром, здатним забезпечити прогрес села та підготовку науковців високого рівня підготовки. В рамках теоретичної підготовки студенти мали відбувати практичні заняття та лабораторні дослідження. В праці «В справі рільничої школи в Дублянах» професор Еміль Годлевський пропонує створити потрібні кафедри для підготовки молодих вчених та організації наукової діяльності [9]. Він знайомить читача з системою підготовки сільськогосподарських працівників в Німеччині. Аграрну науку Галичини репрезентує ціла плеяда знаних постатей у різних напрямках досліджень. Але на початках, коли в середині 19 ст. формувалися перші освітні й наукові осередки аграрного профілю, проблему кадрового забезпечення відчували досить гостро. Доводилося запрошувати фахівців, які працювали в Франції, Росії, Німеччині, а також з інших теренів Австрійської імперії (Австрії, Угорщини, Чехії).

Напрямами досліджень аграрної науки у другій половині XIX – на початку XX ст. були: 1) ветеринарія; 2) економіка та організація сільського господарства; 3) сільська інженерія, будівництво, мірництво; 4) лісівництво; 5) меліорація; 6) агрохімія; 7) технологія сільськогосподарських продуктів; 8) тваринництво, годівля свійських тварин; 9) рільництво, рослинництво. Поступ різних напрямів аграрної науки був можливий завдяки провадженню досліджень в фундаментальних наукових дисциплінах та викладанні їх результатів студентам і учням – майбутнім науковцям та фахівцям-практикам в сільському господарстві. Тут треба відзначити досягнення в таких наукових галузях: 1) зоології та фізіології; 2) медицині; 3) біології та ботаніці; 4) інженерно-технічних студій; 5) хімії; 6) метеорології. На сформованій в окреслений період науково-технічній базі та в рамках перелічених наукових напрямів вже розвивалась аграрна наука між Першою та Другою світовою війнами.

Однією з базових для розвитку рільничої справи в Галичині стала царина агрохімії. Осередком агрохімічних студій стали Дубляни під Львовом, де функціонувала Вища рільнична школа (від 1901 р. – Академія рільничка). Передовсім треба згадати постать Мар'яна Гурського (1886–1961), який працював в галузі хімії мінеральних і органічних добрив, хімії та фізики ґрунтів, фізіології рослин, методів угноєння ґрунтів. Один з перших він досліджував вплив мікроелементів на врожайність сільськогосподарських культур. Ініціатор використання ізотопів у вивченні фізіології рослин. Ще в Дублянах вивчав результати польових досліджень методами математичної статистики. Одночасно працював у науково-дослідних установах Польщі. Видав понад 160 друківаних праць, головними з яких вважаються: «Prawo minimum w swietle doswiadczen wazonowych» (Lwów, 1913); підручники «Nawozy i nawozenie» (Warszawa, 1934) і «Chemia rolnicza» (Warszawa, 1960). Інший дослідник Стефан Єнтис (1860–1919) проводив дослідження в царині рослинництва та агрохімії, вивчав проблеми аграрного шкільництва: вплив різноманітних добрив на врожайність сільськогосподарських культур; економічні проблеми використання добрив; діяльність тогочасних європейських агрохімічних дослідних станцій та основ використання мінеральних добрив [10]. Його друківані праці: «Kwestya buraków cukrowych» (Kraków, 1905), «Nawozy pomocnicze» (Lwów, 1897), «O nawożeniu zielonym» (Roczniki WSR w Dublanach. Lwów, 1894), «Internat w Dublanach» (Lwów, 1891), «Wartość rolnicza nowych odmian ziemiaków» (Kraków, 1906). Натомість Тадеуш Мечинський (1888–1947) мав за об'єкт наукових студій ґрунтознавство та картографію ґрунтів. Видав понад 50 друківаних праць,

головними з яких є: «Krótki podręcznik gleboznawstwa» (Warszawa, 1931), «Gleboznawstwo terenowe» (Warszawa, 1938).

Непересічною постаттю є Юзеф Мікуловський – Поморський (1868–1935), який досліджував життєдіяльність ґрунтів і їхніх потреб у мінеральних та органічних добривах, вивчав продукти тваринництва, паливну спроможність торфів [7]. Один із засновників агрохімічної школи в Дублянах. Дослідник ґрунтів дублянського господарства, уклав каталог рільничої хімії дослідних полів. Його наукові досліді відзначались високим ступенем точності та надійності. Неперевершений організатор аграрного шкільництва. Надавав практичну допомогу господарствам. Підготував «Науковий звіт про діяльність хімічно-рільничої станції в Дублянах» (Краків, 1906), «Наукові праці з дослідження ґрунтів дублянського господарства» та «Каталог рільничої хімії, дослідних полів». Працював в галузі агрохімії і рослинництва. Автор праць: «O ocenie potrzeb nawozowych ziemi metoda Dr. Pawła Wagnera» (Lwów, 1897), «Doświadczenia nad względną wartością nawozów fosforowych» (Lwów, 1899, 1900), «Analizy ziem orných» (Kraków, 1897), підручник «Uprawa roli i roślin» (Warszawa, 1925). Автор підручника «Вирощування картоплі» (останнє, 7-е видання в 1935 році). Теоретиком та практиком в галузі агрохімії був Броніслав Ніклевський (1879–1961). Тематикою своїх досліджень визначив фізіологію рослин та агрохімію, засади аграрного дослідництва. Пропагандист застосування органічних добрив. На підставі хімічних аналізів ґрунтів рекомендував планувати внесення добрив в конкретних випадках для вирощення певних культур і паралельно вивчав проблеми організації добривного господарства в Галичині. Видав підручники з агрохімії. Автор понад 150 друкованих праць з питань рослинництва та агрохімії, головними з яких є: «Doświadczenia polowe na „romoszach warpiennych” w Galicyi r. 1911 i 1913» (Lwów, 1914), «Kwestya nawozowa w Galicyi» (Lwów, 1917), «Podręcznik o nawożeniu dla rolników» (Lwów, 1916), «Jak nawozić glebę» (Lwów, 1921).

Агрохімічні дослідження після Першої світової війни в Галичині не припиняються. Зокрема, Адам Вондрауш (1904–1977) досліджував роль сорбційного комплексу ґрунту, як чинника в житті рослин, мінерального та органічного комплексу ґрунтів, роль заадсорбованих катіонів у живленні рослин. У Дублянах опрацював і видав «Mapę gleb Dublan» (Lwów, 1932). Науковець Богдан Добжанський (1909–1987) досліджував ерозію, генезис, хімію та фізику ґрунтів, їх систематику та географію. Вивчав осипання та пошкодження зерна збіжжя. Редагував карти ґрунтів Польщі та Європи. Цікавився питаннями агроекології. На перших ролях в царині агрохімії у

Галичині перебував Ян Жулцінський (1862–1932), який залишив потужний науковий доробок у царині теорії і практики ґрунтознавства, підживлення рослин, досліджував проблеми гумусу та його ролі в ґрунтовірних процесах. Працював над створенням карт ґрунтів. Друкувався в наукових виданнях Росії, в Польщі оприлюднив кілька десятків наукових праць в «Rocznikach Nauk Rolniczych». За результатами проведених досліджень професор Я. Жулцінський опублікував наукову працю «Нова генетична фізико-хімічна теорія утворення торфу і вугілля», в якій зазначив, що гуміфікація органічних сполук на перших етапах цього процесу здійснюється за рахунок денудації мікроорганізмами, а на наступних – під впливом абіотичних чинників. Ян Жулцінський довів, що біологічні процеси обмежені за рахунок продуктів розкладу органічних сполук (фенолів, поліфенолів тощо). З обмеженням біологічних процесів гуміфікація проходить під впливом фізико- і фотохімічних процесів, роль яких зводиться до утворення структури і зменшення токсичного впливу на навколишнє середовище. Професор Ян Жулцінський одним із перших у Західному регіоні України звернув увагу на загрозу і велику шкоду водної ерозії ґрунтів на орних землях. Він визнав водну ерозію як приховане лихо рільництва. Це згодом підтвердив своїми дослідженнями Станіслав Бац, який після Другої світової війни широко пропагував охорону ґрунтів від водної ерозії.

Ще однією видатною постаттю в агрохімічній науці був Аркадій Мусєрович (1894–1966) – дослідник в царині фізико-хімічних ознак мінеральних та торфових ґрунтів, адсорбційного комплексу карпатських ґрунтів. Досліджував придатність поташу, крейди, вугілля, фосфоритів для підвищення продуктивності ґрунтів. Автор карт дублянських ґрунтів та інших районів Львівщини. Цікавим був цикл праць А. Мусєровича, започаткований під спільною назвою «Матеріали до пізнання динаміки ґрунтів Польщі», в яких показано зміни азотистих сполук, розчинених у воді і динаміку фосфорних лимоннорозчинних сполук, а також результати досліджень вмісту мікроелементів у ґрунтах. Дослідження ґрунтів північного краю Поділля, які провів А. Мусєрович та його співробітники, дали змогу нагромадити багатий матеріал, який слугував основою до публікації серії праць А. Мусєрович та А. Вондрауш провели оригінальні дослідження, в результаті яких отримано хімічну і фізико-хімічну характеристику окремих видів рендзин. Видані праці насичені багатим науковим матеріалом. У результаті досліджень Б. Добжанський запропонував поділ лісів на типові, мулисті і піщані. Одночасно він заклав основи для рільничої, меліоративної та бонітувальної оцінки цих ґрунтів.

Кафедра агрохімії та ґрунтознавства також проводила дослідження придатності різних нетрадиційних матеріалів для підвищення родючості орних земель. Вивчено використання калійних добрив, меленого кам'яного і бурого вугілля, сірчаної кислоти міді, а також ефективність нових мінеральних добрив. Професор А. Мусєрович у 1938 р. видав монографію «Ґрунтові колоїди», а інженер Б. Добжанський підготував до друку підручник «Удобрення гірських луків – полонин», призначений для агрохімічних служб і господарств гірської місцевості. У ньому багато практичних пропозицій та порад щодо способів застосування органічних і мінеральних добрив. Друкувався: «Adsorbcyjne właściwości torfów» (Rocznik Nauk Rolnych i Leśnych, t. 28. – 1932), видав «Mapa gleb północznowschodniej części powiatu złoczowskiego» (Lwów, 1944), підручники «Nawozy gospodarskie» (Warszawa, 1947), «Nawozy mineralne» (Warszawa, 1948), «Gleboznawstwo ogólne» (Warszawa, 1956).

Проаналізувавши діяльність науковців аграрних студій у Дублянах у галузі агрохімії та ґрунтознавства, ми бачимо, що вони зробили значний внесок у розвиток цієї галузі не тільки на теренах Галичини, але й всієї Європи.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Львівський національний аграрний університет: Від витоків до сьогодення. ЛНАУ-160. Довідник. – Львів: Ліґа Прес, 2016. – 340 с.
2. Львівський державний аграрний університет в іменах: науково-педагогічний склад у 1946- 2006 роках. – Львів, 2006. – 320с.
3. Львівський державний аграрний університет. – Львів, 2006. – 410 с.
4. Токарський Ю. Дубляни: історія аграрних студій (1856-1946). – Львів: Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича АН України, 1996. – 384 с.
5. Токарський Ю. Професори, доценти та асистенти навчально-наукових установ у Дублянах (1856-1947): біографічний словник. – Львів: Львівський державний аграрний університет, 2004. – 119 с.
6. ЦДІА України у Львові, ф.146, оп.53, спр.1135, арк.87-88.
7. ЦДІА України, ф.165, оп.5, спр. 837, арк.27.
8. Au J. «Historia Wyższej szkoły rolniczej w Dublanach» (Roczniki krajowej wyższej szkoły rolniczej w Dublanach. Roczniki krajowej Wyższej Szkoły rolniczej w Dublanach. - Lwów, 1888.
9. Godlewski E. W sprawie szkoły rolniczej w Dublanach». - Lwów, 1884.
10. Roczniki Krajowej Wyższej szkoły rolniczej w Dublanach, rok1889, t.II. - Lwów, 1889.

ЛЬВІВСЬКИЙ ПЕРІОД ДІЯЛЬНОСТІ ОСТАПА ВОЛОЩАКА – УКРАЇНСЬКОГО ДОСЛІДНИКА СВІТОВОГО РІВНЯ

Сучасна світова наука представлена великою кількістю видатних постатей різних країн та національностей. Серед них почесне місце займає когорта українських вчених, які своєю систематичною та цілеспрямованою науково-дослідницькою роботою не лише збагатили світову скарбницю наукових знань, але й підняли саму науку на якісно новий рівень розвитку. До таких осіб слід зарахувати нашого земляка (родом з Яворова на Львівщині – І.С.) Остапа Волощакка – знаного у свій час в наукових колах прискіпливого дослідника рослинного світу Карпат, славетного ботаніка й допитливого географа.

Як це не прикро констатувати, але ім'я цього справді видатного дослідника все ще залишається маловідомим не лише серед широких кіл громадськості. З цього приводу ще у радянські часи в одній з наукових статей 1969 р., опублікованій з нагоди 50-річчя від дня смерті Остапа Волощакка, стверджувалося, що «наукова діяльність О. Волощакка ще слабо відома ботанічним колам України. Крім коротенької довідки в УРЕ (т. 3), інших публікацій біографічного характеру в радянський час не було, а ті матеріали про нього, як і його статті, що друкувались в австрійських, польських та українських (довоєнних) журналах, через бібліографічну рідкість не завжди доступні для широких кіл ботаніків» [1, с.126]. До цього додамо, що за весь час існування УРСР була опублікована всього лише одна ґрунтовна стаття [4, с. 495], цитату з якої й наведено вище.

Не надто краща ситуація з вивченням багатогранної діяльності Остапа Волощакка склалася і в незалежній Україні. Зазвичай, це короткі повідомлення біографічного характеру. Певний виняток становлять хіба що роботи Ю. Кобіва [4], Л. Осадчук і М. Сороки [6], Р. Самотий [7]. Аналіз змісту вказаних праць дає підстави стверджувати тезу про те, що їх автори або висвітлюють загалом весь життєвий шлях та діяльність Остапа Волощакка, або піднімають окремі аспекти біографії цього вченого. Станом на 2021 рік в українській історичній науці немає окремого дослідження, де б актуалізувалося питання змісту та результатів діяльності Остапа Волощакка саме у львівський період його праці. Тому дане дослідження покликане бодай частково розв'язати це питання, відтак не викликає сумніву його актуальність та важливість.

Отже, львівський період діяльності Остапа Волощака – це досить значний відтинок часу життєвого шляху цього українського дослідника. З майже 83 прожитих років 24 припадає саме на час роботи у Львові – хронологічно це 1884-1908 рр. [3]. Це по-перше. По-друге, у місто Лева він переїхав у досить зрілому та поважному віці – 49 років, будучи вже досвідченим дослідником та захищеним у Віденському університеті доктором філософії (кандидатом наук – І.С.) [6, с. 294]. По-третє, цей період став чи не найважливішим і найпліднішим у його науково-пошуковій діяльності, адже перед ним відкрилися нові перспективи – розширення сфери дослідницької праці та активізації публікаційної активності [1, с. 126-127]. Врешті-решт, протягом 1884-1908 рр. Остап Волощак – незмінний та невтомний працівник вищого технічного закладу у Львові, сьогодні відомого під назвою Національний університет «Львівська політехніка» (відповідно до останніх досліджень, впродовж 1877-1894 рр. офіційно назвою була Цісарсько-королівська Вища технічна школа у Львові, а протягом 1894-1921 рр. – Цісарсько-королівська політехнічна школа у Львові [2]). Працюючи у його стінах на посадах доцента (1884-1891 рр.) та професора (1891-1908 рр.) кафедри зоології, ботаніки і товарознавства [6, с. 294] наш землянин зумів не лише утвердитися й піднятися в освітньому і кар'єрному плані, а й поступово стати авторитетним науковцем: «Тут на рідній землі розпочав Волощак наукову працю, якою з'єднав собі признання ученого світа» [5, с. 4].

Шлях до міжнародного визнання та академічного успіху цей галичанин торував наполегливою та систематичною дослідницькою працею. Результатом десятирічної (1886-1895 рр.) копіткої роботи став аналіз та опис рослинного світу Карпат на величезній площі. Басейни рік Черемошу, Пруту, Бистриці, Лімниці, Свічі, Опору, Боржави, Стрия, верхів'їв Дністра, Сяну, Ослави, Попраду стали територіями флористичних досліджень, проведених Остапом Волощаком з надзвичайною ретельністю: «Щоб не оминати жодного виду, - наголошує дослідник Ю. Кобів, - вчений намагався проводити свої дослідження перед скошуванням, а потім повторював обстеження» [4, с. 490].

Систематичність досліджень, докладність вивчення кожного виду, уміння фіксувати найменші відмінності між рослинами дозволили нашому землянину не лише збагатити тогочасну науку новими даними щодо вищих і нижчих рослин, але й відкрили декілька раніше незнаних суто карпатських видів, зокрема гвоздику карпатську, перестріч Гербіха, тоцію карпатську та інші [6, с.294].

Довготривалі флористичні дослідження Карпат супроводжувалися збором та опрацюванням величезного гербарного матеріалу. Дані про нього регулярно доводились до наукової громадськості у вигляді списків рослин чисельністю

кожного 500-650 видів зі стислими найважливішими характеристиками й відмінностями карпатської флори порівняно з альпійськими рослинами. Варто наголосити, що ці списки не втратили своєї актуальності й наукової вартості до наших днів [1, с. 127].

Про високий фаховий рівень Остапа Волощака свідчить і той факт, що свого часу до нього звертались низка відомих ботаніків європейських країн (Запалович, Сімонкай та інші), коли у них виникали питання щодо сумнівних видів верб [1, с. 127].

Слід підкреслити і такий важливий момент, що у науковій роботі український вчений відзначався не лише умінням дискутувати з найвизначнішими науковцями зі сфери своїх досліджень, наприклад зі згадуваним щойно авторитетним польським флористом Г. Запаловичем, але й достатньо самокритичним. Зокрема, Остап Волощак дуже сумлінно ставився до виділених ним же видів та підвидів – якщо в результаті перевірки вирощених на експериментальній ділянці рослин з'ясовувалися певні невідповідності, він відмовлявся від деяких описаних раніше видів [4, с. 490-491].

Остап Волощак увійшов в історію науки і як дослідник, який здійснив вагомий внесок у розвиток ботанічної географії, висунувши та обґрунтувавши нову концепцію розмежування флори Східних і Західних Карпат. Вона базувалась знову ж таки на його багаторічній праці, і її основним положенням стало те, що «Волощак зачислює ростипи перехідної полоси до зах.-карпатської флори і її границю пересуває з Попраду на Лупківський перевал. Звідси провадить її вздовж ріки Ославиці, гірського хребта Буковиця й рікою Вислоком на північ та в цей спосіб завершує діло, яке коштувало його багато літ тяжкої праці, але рівночасно прискорило його імені славу й признання у наукових фітогеографічних кругах» [5, с. 9].

Завдяки своїй неймовірній працездатності й природній допитливості Остап Волощак досяг великих успіхів у питанні вивчення та систематизації низки складних родів рослин, таких як верба, нечуйвітер, шипшина, зіновать. Надбанням українського вченого був опис десятків гібридів у межах цих родів, а також формування еталонних гербарних зборів [4, с. 491].

Коли уважно подивитись на список опублікованих праць Остапа Волощака [1, с. 128-129] та проаналізувати його зміст, то можна зробити деякі висновки. Найперше, це те, що український дослідник постійно доводить до наукової громадськості результати своїх флористичних та ботаніко-географічних досліджень, по-друге, впадає у вічі цілковита перевага польськомовних й німецькомовних та відсутність україномовних наукових

робіт, по-третє, саме у львівський період діяльності опублікована лєвова частина наукових праць нашого співвітчизника – лише 7 з понад 40 побачили світ в інших часових рамках.

Врешті-решт, чи не найпромовистішим фактом визнання внеску Остапа Волощака у розвиток науки стало його перебування серед членів поважних академічних установ часів Австро-Угорщини, зокрема Віденської і Краківської Академії наук (ще до 1884 р. – І.С.), а також Наукового Товариства імені Тараса Шевченка у Львові. Власне, він був серед тих українців, які брали безпосередню участь у створенні Математично-природописно-лікарської секції НТШ у 1893 р. [7, с. 217].

Отже, львівський період діяльності (1884-1908 рр.) Остапа Волощака став визначальним в утвердженні його як авторитетного науковця. Саме тоді, працюючи у стінах вищого технічного закладу освіти, він проявив себе як невтомний багатогранний дослідник та автор багатьох фундаментальних праць, які принесли йому славу та визнання. Сучасна Україна повинна пишатися Остапом Волощаком – українським дослідником світового рівня.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Берко Й.М. Остап Волощак (до 50-річчя від дня смерті) // УБОЖ. – 1969. – №6. – С. 126-130.
2. Витоки та етапи становлення Національного університету «Львівська політехніка» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://lpnu.ua/istoriia-universytetu/vytyky-ta-etapy-stanovlennia> [06.05.2021].
3. Крицька Л.І., Шевера М.В. Волощак Остап // Енциклопедія сучасної України. Режим доступу: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=29582 [05.05.2021].
4. Кобів Ю. Дослідник карпатської флори // Аксіоми для нащадків: українські імена у світовій науці: зб. нарисів / Упоряд., передм. О. Романчука. – Львів: Меморіал, 1992. – С. 487-495.
5. Мельник М. Др. Остап Волощак як дослідник карпатської флори (рістні). – Львів: Друк. наук. тов-ва ім. Шевченка, 1932. – 15 с.
6. Осадчук Л.С., Сорока М.І. Остап Волощак – визначний біолог, дослідник Карпатської флори (з нагоди 180-річчя від дня народження) // Наукові праці Лісівничої академії наук України: зб. наук. пр. – Львів: Камула, 2015. – Вип. 13. – С. 294-295.
7. Самотий Р. Науково-видавничі досягнення українських учених Львівської політехніки: бібліографічний аспект (середина ХІХ – початок ХХ ст.)

// Вісник Львівського університету. Сер.: Книгознавство, бібліотекознавство та інформаційні технології. – 2008. – Вип. 3. – С. 209-218.

СВЯТОСЛАВ ТЕРСЬКИЙ

Національний університет «Львівська політехніка»

РОЛЬ НАУКОВЦІВ ЛЬВІВСЬКИХ УНІВЕРСИТЕТІВ У ВИВЧЕНІ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ ПІВДЕННО-СХІДНОЇ ЛЬВІВЩИНИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Південно-східна частину Львівщини, давніші Перемишлянський та Золочівський райони за історико-географічним поділом відносять до Північного Поділля. Майже по кордону двох районів проходить Великий європейський вододіл, а, конкретніше, вододіл між басейном р. Прогноївки (правої притоки р. Полтви) та басейнами Гнилої та Золотої Липи (лівими притоками Дністра). В історико-культурному плані цей район відомий пам'ятками галицько-волинського прикордоння XI-XIII ст., а зокрема, літописним Рожним полем та проляганням тут за часів пізнього середньовіччя Татарського шляху, що з'єднував Львів з причорноморськими портами. Важливе комунікаційне значення території витворило тут важливі фортифікаційні вузли у Глинянах та Гологорах, а також одні з найдавніших на Львівщині духовних осередків – Унівського та Словітського монастирів.

Перші археологічні дослідження тут проводилися ще в XIX-середині XX ст. [4; 5]. На рубежі XX/XXI ст. даний мікрорегіон потрапив в поле зору науковців Львівського національного університету імені І.Франка. В поле зору археологів тоді вперше потрапили сховані в лісовій гущавині городища племінної доби та ранньомодерне гутище, на прохання ігумена були проведені розкопки в Унівському монастирі [1; 2]. Однак, невдовзі після гучних відкриттів систематичні дослідження цими експедиціями було згорнуто.

У 2017 р., коли кафедра історії України Львівської політехніки офіційно підкоригувала свій напрям досліджень стосовно поглибленого вивчення культурної спадщини, в університеті значно зросло зацікавлення щодо пам'яток, розташованих поблизу від Львова, на яких можна було організовувати регулярну студентську археологічну практику. Відтак, в 2018 р. за участі викладачів і студентів Національного університету «Львівська політехніка» була організована спільна археологічна експедиція КЗ ЛОР «Львівський історичний музей» та недавно створеного Історико-краєзнавчого музею села Словіта.

Протягом трьох польових сезонів у результаті проведених обстежень колись заболочених, а тепер розораних ділянок у заплаві р. Перегноївки (Якторівки, басейн р. Західний Буг) та надзаплавних терасах було виявлено понад двадцять пам'яток, більшість з яких були багаточаровими [6; 7]. Обстежено дві кам'яні стели (одну з них на початку ХХ ст. перенесено до центру с. Словіти), що могли пошановуватись місцевим населенням у період з II тис. до Р.Хр. по I тис. по Р.Хр., зібрано матеріал для локалізації відкритого військового табору – місця збору посполитого рушення ранньомодерної доби в околицях м. Глиняни [8].

Експедицією зібрано та класифіковано інформацію стосовно археологічного контексту функціонування літописного Рожного поля – поля битв галицьких князів із київськими [3].

Вперше археологічно обстежено територію Словітського монастиря. Тут досліджено заглиблену частину житлової споруди другої половини ХVII ст. із чисельним побутовим інвентарем [9]. Частину знахідок з цих розкопок заплановано виставляти у музейній кімнаті цієї обителі. На базі монастиря буде відновлено традиційний культурно-освітній центр Галичини.

Експедицією археологічно обстежувався також обширний Словітський ліс, який займає всю західну частину Гологірського пасма. На його території досліджене невідоме раніше науці городище Х-ХI ст. поблизу с. Митулин, а також не менше чотирьох добре збережених курганних груп, ймовірно, епохи бронзи. Особливий інтерес становить невідоме досі науці стародавнє гутисько, розташоване значно далі на схід від розкопуваного у 1998-2000 рр.

У планах експедиції укладання детальних археологічних карт описуваної території, а також розкопки тих пам'яток, над якими нависла загроза знищення.

Таким чином, на території південно-східної частини Львівщини, у давніших Перемишлянського та Золочівському районах розташовані важливі для вивчення історії давнього населення України пам'ятки, які потребують нагального дослідження у зв'язку із постійною руйнацією культурних напластунків в процесі господарського використання земель. Поряд з пам'ятками археології тут є чимало цінних архітектурних та етнографічних об'єктів. У подальших планах Львівської політехніки – організувати студентські експедиції, яким під силу буде здійснювати фахову фотофіксацію, опис та нанесення на карту всіх виявлених пам'яток.

Виявлені цінні об'єкти історико-культурної спадщини регіону у співпраці із місцевими громадами передбачено залучати до туристичного обігу.

Отже, розглядувана територія в майбутньому має всі підстави використовуватись, як своєрідний полігон для вишколу майбутніх пам'яткоохоронців, які проходять підготовку у Національному університеті «Львівська політехніка».

ЛІТЕРАТУРА:

1. Берест Р. Археологічні дослідження давнього монастирського комплексу в Уневі в 2000 р. // Археологічні дослідження Львівського університету. – Львів, 2002. – Вип. 5. – С. 267–290.
2. Мартинюк С. Скляна гута кінця XVI – початку XVII століть в околицях лісових угідь Унівської Святоуспенської лаври // Там само. – С. 344–361.
3. Терський С.В. Військова інфраструктура галицько-волинського прикордоння у X – XIII ст. (за археологічними матеріалами) // Військово-науковий вісник.– Вип. 33.– Львів: НАСВ, 2020.– С. 19–28.
4. Терський С. В., Гусак Я. Роль викладачів Львівської Політехніки у польових дослідженнях археологічних пам'яток України // Historical and cultural studies.— № 7.— 2020.— С. 67–71.
5. Терський С. В. Територія в басейні р. Перегноївки на Львівщині: історія вивчення старожитних пам'яток львівськими університетами // Історико-культурна спадщина університетів: потенціал та виклики у XXI столітті» Тези науково-практичної конференції (14-15 травня 2020 р.). – Львів, 2020.– С. 84-88.
6. Терський С. В., Майорчак М.І., Демський Н.В., Куценяк О.Я. Археологічні дослідження в межиріччі Західного Бугу та Гнилої Липи // Археологічні відкриття в Україні 2019 р.— Київ: Інститут археології НАН України, 2020— С. 161—163.
7. Терський С.В., Демський Н.В., Куценяк О.Я., Майорчак М.І. Результати розвідкових розкопок в околицях с. Словіти на Львівщині // Археологія Буковини: здобутки та перспективи: тези доповідей IV міжнародного наукового семінару (м. Чернівці, 11 грудня 2020 р.). – Чернівці: Технодрук, 2020. – С. 185-188.
8. Терський С. В. Майорчак М., Демський Н. Пам'ятки ранньомодерної доби в околицях с. Словіта (за даними археологічних досліджень експедиції ЛІМ) // Музей — платформа суспільного діалогу. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Львів, Львівський історичний музей, 24 жовтня 2020 р.).– Львів, 2020.– С. 16–22.
9. Терський С.В., Демський Н., Куценяк О. Монастир Воздвиження Чесного Хреста у Словіті в світлі археології // «Археологія & Фортифікація України». Збірник матеріалів X Всеукраїнської з міжнародною участю науково-практичної конференції / [редкол.: О.О. Заремба (відп. ред.) та ін.]. – Кам'янець-Подільський: ФОП Буйницький О. А., 2021. – С. 113–118.

**ПЕРСПЕКТИВИ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ЗІ СПЕЦІАЛЬНОСТІ
027 «МУЗЕЄЗНАВСТВО, ПАМ'ЯТКОЗНАВСТВО»**

Одним із здобутків «Революції гідності» є Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад», прийнятий у вересні 2015 р. [1]. Цей закон відкрив, довгоочікуваний, процес децентралізації в Україні шляхом створення нових адміністративних одиниць – «Об'єднані територіальні громади» (ОТГ). Одночасно, це призвело до скорочення таких адміністративних одиниць, як районні адміністрації та ради. Процес створення ОТГ відбувається через об'єднання сіл, селищ та містечок у територіальну громаду. Відповідно новостворені громади почали на себе перебирати багато владних повноважень, які до децентралізації концентрувались у районних адміністраціях та радах. Однією з таких сфер, яка перейшла до ОТГ стала культура, якою районний рівень влади централізовано управляв та адміністрував. Отримавши цю сферу діяльності, а це музеї, пам'ятки архітектури, музичні та творчі школи тощо, ОТГ постали перед викликом, що управляти та адмініструвати є недостатньо. Адже, на цю сферу потребуються великі фінансові видатки. Отже, треба розвивати цю галузь, тобто те, що успадковане або навіть створювати нові інституції.

Дуже добрим прикладом є створення в Брошнів-Осадській ОТГ Івано-Франківської області музею «Депортації українців у ХХ ст.». Селище маючи у своїй історії таку складну сторінку, скористалось програмами державної підтримки і отримало фінансування. Очевидно така ініціатива сприятиме культурно-освітньому розвитку, іміджу та культурного туризму ОТГ. Однак проаналізувавши роботу над відкриттям музею, розумію, що його майбутнє – це місце збереження пам'яті про депортацію через різні експонати, але це черговий музей заради музею. Так відбувається через те, що до справи доречно залучати не тільки доброго історика краєзнавця, а і спеціалістів з музейної справи, роботи з культурно спадщиною та організацією культурного туризму [2]. Доречно було б подбати не тільки про приміщення та матеріальні базу для музею, але і підготовку фахівців.

Власне ці перспективи щодо можливостей, які має культурна спадщина і як вона може працювати на територіальну громаду, а відповідно громада дбати та розвивати культурну спадщину, дуже добре прописано в книзі «Робоча книжка депутата місцевої ради територіальної громади. Для депутатів і не тільки» [3].

Одночасно це є добрим шансом для культурної спадщини отримати нові ідеї та рішення, що допоможуть збільшити її роль в житті громад. Можливо стати і навіть «стартапом». Жан-Мішель Тобелем, автор книги «Нова епоха музеїв. Культурні установи перед викликом менеджменту», відзначає, що важливим чинником, що сприяє зростанню значення культурної політики та культурних потреб є саме децентралізації [4]. Адже тепер громаді потрібно нести відповідальність за культурну спадщину, а не державі. Від держави можна очікувати на підтримку у вигляді співфінансування тощо. Громади змушені працювати над актуалізацією своєї культурної спадщини, що дозволить розвивати культурний туризм.

Адміністративні зміни – децентралізація в сучасній Україні відкрили і нові перспективи для закладів вищої освіти, які здійснюють підготовку фахівців для роботи з культурною спадщиною. На даний час в Україні сім вищих навчальних закладів здійснюють підготовку фахівців на бакалаврському рівні за спеціальністю «Музеєзнавство, пам'яткознавство» [5] і за шістьма освітніми програмами проводиться навчання магістрів за цією спеціальністю [6]. Тобто окрім музеїв, пам'яткоохоронних закладів, галерей, управлінь культури та охорони пам'яток міського, районного та обласного рівнів, суттєво збільшується потреба у відповідного рівня підготовки спеціалістів. Зокрема, до децентралізації Україна поділялась на 490 районів, включно з тим, що з 2014 р. окуповані та анексовані Росією [7]. На початок 2021 р. після проведення децентралізації утворено 1469 територіальних громад [8].

Очевидно, що запит на фахівців з культурної спадщини буде зростати. Хоча так, само і будуть зростати вимоги до компетентності випускників цих освітніх програм. Відповідно, гаранті та робочі групи повинні врахувати нові можливості розвитку спеціальності «Музеєзнавство, пам'яткознавство» шляхом оновлення діючих освітніх програм, а також представлення перспектив перед територіальними громадами. Відповідно, в подальшому, оновлювати освітні програми необхідно враховуючи думки зацікавлених осіб.

Діючі освітні програми, які концентрували увагу на підготовці фахівців для роботи в музеях і з музеями (це якщо ми говоримо про випускника, який буде працювати в органах державної влади), установах культурної спадщини і з культурною спадщиною, доцільно було б додати культурний туризм, управління культурною спадщиною та культурним туризмом. У результаті ми отримаємо підготовленого фахівця з вищою освітою першого рівня вищої освіти (бакалавр) та другого рівня (магістр), які володітимуть відповідними уміньми та навиками, як управляти не музеєм чи закладами культури, а культурною

спадщиною – рухомою та нерухомою, а також організувати культурний туризм.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19#Text>
2. У Брошнів-Осаді буде Музей депортацій українців. <https://zbruc.eu/node/94622>
3. Ткачук А. Ф., Наталенко Н. В. Робоча книжка депутата місцевої ради територіальної громади. Для депутатів і не тільки /А. Ткачук, Н. Наталенко. – К.: ТОВ “Видавництво “Юстон”, 2020. – 150 с.
4. Тобелем Ж.-М., Нова епоха музеїв. Культурні установи перед викликом менеджменту. Київ, 2018. С. 215.
5. <https://vstup.osvita.ua/spec/1-40-1/0-0-1476-0-0-0/>
6. <https://vstup.osvita.ua/spec/2-620-1/0-90-1476-0-0-0/>
7. [https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%BF%D0%B8%D1%81%D0%BE%D0%BA_%D1%80%D0%B0%D0%B9%D0%BE%D0%BD%D1%96%D0%B2_%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8_\(1966%E2%80%942020\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%BF%D0%B8%D1%81%D0%BE%D0%BA_%D1%80%D0%B0%D0%B9%D0%BE%D0%BD%D1%96%D0%B2_%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8_(1966%E2%80%942020))
8. https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A2%D0%B5%D1%80%D0%B8%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%96%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B0_%D0%B3%D1%80%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D0%B4%D0%B0_%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8

ЛЮДМИЛА ЧАБАК

Сіверський інститут регіональних досліджень

ЦІННІСТЬ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ УНІВЕРСИТЕТІВ

Українські університети (зокрема, значна їх частина) мають давні традиції та історію, цінність яких виходить далеко за рамки локального університетського зібрання.

Більше того, їх історико-культурна спадщина дозволяє створювати окремі університетські музеї, популяризувати надбання, колекції не лише серед викладачів та студентів, але й серед більш широкого загалу, наприклад, туристів, гостей міста, в якому розташований університет.

Закон України «Про охорону культурної спадщини» визначає останню як сукупність успадкованих людством від попередніх поколінь об'єктів культурної спадщини [1]. Тобто, йде мова про різноманітні визначні місця, споруди,

комплекси (ансамблі), пов'язані з ними рухомі предмети, що донесли до нашого часу цінність з естетичного, історичного, архітектурного, мистецького, наукового погляду і зберегли свою автентичність. Саме такими об'єктами культурної спадщини може пишатися низка університетів України.

Наприклад, серед них: об'єкти архітектури – окремі будівлі, архітектурні споруди, що повністю або частково збереглися в автентичному стані і характеризуються відзнаками певної культури, епохи, певних стилів, традицій, будівельних технологій або є творами відомих авторів. Яскравим прикладом тут можуть бути будівлі Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (розміщеного в колишній резиденції митрополитів Буковини і Далмації, збудованій в еkleктичному поєднанні візантійського та романського стилів у ХІХ столітті), національних університетів «Києво-Могилянська академія» (староакадемічний корпус якого збудований у стилі українського бароко в першій половині ХVІІІ століття), «Острозька академія» (що займає серед іншого й будівлі колишнього монастиря капуцинів кінця ХVІІІ століття).

Важливий також історичний контекст культурної спадщини університетів – адже ті ж університетські будівлі пов'язані з важливими історичними подіями, з навчанням та діяльністю відомих осіб, які залишили свій вагомий слід в історії, науці, культурі не лише того чи іншого краю, але й України, Європи загалом. Наприклад, можна навести десятки чи навіть сотні відомих постатей української, німецької, угорської культури та науки – юристів, економістів, письменників, громадських діячів та ін., діяльність яких пов'язана з вищезазначеними університетами.

Відтак, розглядати цінність історико-культурної спадщини університету можна в кількох площинах: в освітній, науковій, туристичній тощо. Також важливо звертати увагу на локальний та глобальний аспект: наприклад, з точки зору цінності для конкретного регіону, держави загалом.

Очевидно, що історико-культурна спадщина багатьох українських університетів має ще не повністю використаний потенціал. Зокрема, її недостатня популяризація у суспільстві не дозволяє університетам та громадам, на території яких вони розташовані, отримувати ті чи інші додаткові переваги.

Наприклад, історико-культурна спадщина університету може бути цікавою в туристичній площині. Однак, тут є ряд викликів. По-перше, для зовнішнього представлення та популяризації наявної історико-культурної спадщини, остання має бути збережена в належному стані (причому, в належному не для науковця, а для пересічного користувача, який прагне легкого сприйняття, гарного фото,

яскравих емоцій). По-друге, саме питання популяризації, промоції власної культурної спадщини потребує низки зусиль – людських, фінансових, а також відповідної організації.

Деякі університети, в тому числі й згадані вище Чернівецький національний, Острозька та Києво-Могилянська академія вже стали справжніми «туристичними магнітами». Однак, це зовсім не означає, що цінність їх історико-культурної спадщини повністю розкрита. Адже наразі туристи мають можливість легкого ознайомлення з «зовнішньою стороною» університетів, наприклад, фасадами будівель, однак мають значно менше можливостей ознайомитися з їх внутрішніми колекціями, що нагромадилися за час діяльності.

Таку можливість, наприклад, дають різноманітні віртуальні тури та експозиції, а також безпосередньо університетські музеї. Тією чи іншою мірою вони діють в багатьох університетах, однак зачасту є недоступними для широкого загалу та не налаштовані на масового відвідувача.

Серед проблемних питань, які можуть виникнути в цій сфері: необхідність пошуку додаткових коштів на упорядкування та фінансування такого музею, оплату праці персоналу, організацію прийому відвідувачів, в нинішніх умовах – ще й на організацію протиепідемічних заходів. Вимагає певних зусиль і забезпечення охорони такого музею, а також оформлення експозицій тощо.

Варіанти усунення даних викликів – власні сили та потенціал, в тому числі й фінансовий, залучення спонсорських коштів, благодійної допомоги, а також отримання грантів від міжнародних та українських фондів, організацій та програм.

Окремі університети вже добре зрозуміли можливості, які надають, зокрема, House of Europe, Erasmus+, Український культурний фонд. Наприклад, у відкритому реєстрі останнього (програма Культура. Туризм. Регіони) серед іншого можна знайти проект «Острозька академія: 445 років історії вищої освіти в Україні», що спрямований на переосмислення ключової експозиції Музею історії НаУОА, присвяченої заснуванню й діяльності навчального закладу в XVI-XVII ст. та феномену його відродження у 1994 році. Передбачається, що такий проект сприятиме актуалізації історико-культурної спадщини, популяризації важливої складової історії української культури та освіти [2]. Подібні проекти сьогодні набувають поширення.

Отже багата історико-культурна спадщина українських університетів є далеко не поодиноким явищем. Однак її цінність не всюди сприйнята та усвідомлена належним чином й іноді залишається невідомою широкому загалу. Сьогодні важливо вміти позиціонувати власну культурну спадщину і добре що

серед українських університетів поступово з'являється новий та цікавий досвід такої популяризації.

Адже, надбання університету може слугувати також туристичною принадою для гостей міста, розкривати свою цінність не лише для науковців, викладачів та студентів, але й для пересічних мешканців громади, регіону. В цьому плані українські університети мають значний потенціал, який ще чекає свого повноцінного використання.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Закон України «Про охорону культурної спадщини» від 8 червня 2000 року № 1805-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14#Text>. [07.05.2021].
2. Реєстр програми Культура. Туризм. Регіони. Український культурний фонд. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ucf.in.ua/m_programs/5f8048d50aa0bb6e4665c9b3/register?type=rating [07.05.2021].

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ:

Банах Василь Михайлович – к. і. н., старший викладач кафедри Історії, музеєзнавства і культурної спадщини Національного університету «Львівська політехніка», vasyi.m.banakh@lpnu.ua.

Босак Василь Васильович - магістр V курсу спеціальності «Музеєзнавство, пам'яткознавство» Національного університету «Львівська політехніка», bosakv4@gmail.com, Vasyi.Bosak.MSM.2020@lpnu.ua

Бурко Ольга Василівна – доцент кафедри філологічних та природничих дисциплін Інституту міжнародного співробітництва та освіти Національного Авіаційного Університету, burkoov@gmail.com.

Вербицька Поліна Василівна – д. пед. Н., завідувач кафедри Історії, музеєзнавства і культурної спадщини Національного університету «Львівська політехніка», polina.v.verbytska@lpnu.ua.

Ганусин Олена Богданівна – к.і.н., асистент кафедри Історії, музеєзнавства і культурної спадщини Національного університету «Львівська політехніка», olena.b.hanusyn@lpnu.ua.

Гнідик Ірина Ігорівна – к.і.н., старший викладач кафедри історії, музеєзнавства та культурної спадщини НУ «Львівська політехніка», iryna.i.hniduk@lpnu.ua.

Годованська Оксана Миронівна— к. і. н., старша викладачка кафедри історії, музеєзнавства і культурної спадщини Національного університету «Львівська політехніка», oksana.m.hodovanska@lpnu.ua.

Голубець Володимир Іванович – магістр V курсу навчання кафедри історії, музеєзнавства та культурної спадщини Інституту Гуманітарних та Соціальних Наук Національного університету «Львівська політехніка», молодший науковий співробітник Музею Визвольної Боротьби України, holubetsvolodymyr@gmail.com.

Конюхов Сергій Вадимович – к.і.н., асистент кафедри історії, музеєзнавства і культурної спадщини Національного університету «Львівська політехніка», serhii.v.koniukhov@lpnu.ua.

Копитко Андрій Дмитрович – доцент кафедри гуманітарної освіти Львівського національного аграрного університету, завідувач Музею історії університету ЛНАУ, akorytko@ukr.net.

Кузьмин Роман Ярославович – к.і.н., старший викладач кафедри історії, музеєзнавства і культурної спадщини Національного університету «Львівська політехніка», roman.y.kuzmun@lpnu.ua.

Курдина Юлія Михайлівна – к.і.н., старший викладач кафедри історії, музеєзнавства і культурної спадщини Національного університету «Львівська політехніка», yuliia.m.kurdyna@lpnu.ua.

Лемішовська Олеся Степанівна – к. екон. наук, доцент кафедри «Обліку та аналізу» Національного університету «Львівська політехніка», leslem@ukr.net.

Мельник Ростислав Ігорович – к. і. н., старший викладач Кафедри історії, музеєзнавства та культурної спадщини Національного університету «Львівська політехніка», rostyslav.i.melnyk@lpnu.ua.

Муравська Світлана Василівна – д. і. н., доцент кафедри історії, музеєзнавства та культурної спадщини Національного університету «Львівська політехніка», svitlana.v.muravska@lpnu.ua.

Нагірняк Андрій Ярославович – к.і.н., доцент кафедри історії, музеєзнавства та культурної спадщини Національного університету «Львівська політехніка», andrii.y.nahirniak@lpnu.ua.

Надольська Валентина Василівна – к. і. н., доцент кафедри музеєзнавства, пам'яткознавства та інформаційно-аналітичної діяльності Волинського національного університету імені Лесі Українки, nadolsk65@gmail.com.

Павлишин Андрій Миколайович – асистент кафедри історії, музеєзнавства та культурної спадщини, Національного університету «Львівська політехніка», andrii.m.pavlyshyn@lpnu.ua.

Пинда Любов Арсентіївна - к. і. н., доцент, Наукова бібліотека Львівського національного аграрного університету, lnaulib@ukr.net.

Стасюк Іван Михайлович – к.і.н., доцент, доцент кафедри історії, музеєзнавства і культурної спадщини Національного університету «Львівська політехніка», Ivan.M.Stasiuk@lpnu.ua.

Терський Святослав Володимирович – д.і.н., професор кафедри історії, музеєзнавства і культурної спадщини Національного університету «Львівська політехніка», s.v.shelomentsev-terskyi@lpnu.ua.

Хома Іван Ярославович - к.і.н., доцент кафедри історії, музеєзнавства і культурної спадщини Національного університету «Львівська політехніка», ivan.y.khoma@lpnu.ua.

Чабак Людмила Анатоліївна – к.філос. н., директор проєктів Сіверського інституту регіональних досліджень, seminog82@ukr.net

Чжоу Юйян – студент I курсу спеціальності «Авіаційний транспорт» Національного авіаційного університету, zhouyuan666@163.com.